

התיכון הישראלי למדעים ולאמנויות
המרכז הישראלי למצוינות בחינוך
ירושלים

עבודת גמר בפילוסופיה
הצבת מגבלות מוסריות על השוק החופשי באמצעות
טיעונים סימבוליים: המקרה של זנות

מנחה: ד"ר איתי ניסן-רוזן
מגישה: נעמי טורצקי

חורף תשע"ט/2018
מחזור כ"ח

תוכן עניינים

1.....	מבוא
4.....	פרק ראשון : טיעונים סימבוליים
17.....	פרק שני : התנגדות לטיעונים הסימבוליים
33.....	פרק שלישי : דיון ביקורתי
45.....	מחשבות על מחקר עתידי והשלכות אפשריות על המדיניות הציבורית
50.....	ביבליוגרפיה
52.....	נספח : תרשים המהלך הטיעוני בחיבור

מבוא

חיבור זה עוסק בשאלה המורכבת והרגישה "מה לא מוסרי בזנות, אם בכלל". כדי שאוכל להגיע למסקנה פילוסופית לגבי זנות אעסוק רק בזנות שאינה כוללת אלימות, ניצול, כפייה וכדומה. אלו כמובן מקרים שקל להכריע שהם אינם מוסריים. אצא מהנחה שזנות שאינה כוללת את כל הדברים הנוראיים הללו היא אפשרית מבחינה מושגית, גם אם היא מתקיימת לעיתים רחוקות ביותר, ואשאל אם גם במקרים האלה יש בזנות בעייתיות מוסרית. אנסה לבדוק אם יש משהו בעצם מהותה של הזנות כאקט של מכירת יחסי מין שהופך אותה למגונה מבחינה מוסרית.

בחיבור זה אני מתייחסת לזנות כאל סוג של עסקה במסגרת השוק החופשי ודנה בשאלה בדבר המוסריות של מכירת יחסי מין כמקרה פרטי של השאלה בדבר גבולותיו המוסריים של השוק החופשי. סוגיה זו נוגעת לשאלות כמו "מה המשמעות של כסף?", "מהי המשמעות של סחר בדבר מסוים?" ו"האם יש דברים שלא ראוי לסחור בהם?". אלו שאלות כבדות משקל, שהתשובות עליהן מעצבות את המציאות היומיומית שלנו ומשפיעות על המדיניות הציבורית בעניינים רבים. למשל, לא מזמן עלתה לכותרות סוגיית הפונדקאות בהקשר של חוק הפונדקאות. לפתע ניצת במרחב הציבורי דיון על הלגיטימיות של פונדקאות בכלל ועל הלגיטימיות של פונדקאות אצל זוגות הומוסקסואליים בפרט. דיון זה הוא חלק מן הדיון על גבולות השוק החופשי, וגם זנות, סחר באיברים, סחר בדם וכדומה הם חלק ממנו. הדיון התיאורטי בגבולות השוק החופשי עוסק במוסריות של הסחר בטובין מסוימים ובהשפעות שיכולות להיות לסחר כזה. הוא מעורר גם תהיות בנוגע לקשר בין הקשר תרבותי מסוים לבין מוסר, למשמעות הסמלית של המעשים שלנו ולמושגים כמו כבוד האדם.

אך סוגיית הזנות אינה מעניינת רק בגלל הידע התיאורטי הנרחב העומד ברקע הדיון לגבי הגבולות של השוק החופשי. היא מעניינת גם מזווית אחרת – בתור נושא פוליטי בוער שהדעות לגביו חלוקות. מצד אחד, חברות כנסת ישראליות ופעילות חברתיות מביעות התנגדות נחרצת לזנות ויש גם מי שטוענות שכל מפגש מיני עם זונה היא אונס. ואכן, ברוב המקרים כוללת תופעת הזנות מקרים קשים מאוד. מצד שני, ישנן עדויות של זונות¹ שמתנגדות ישירות לפוליטיקאיות האלו וטוענות שהן מרוצות מהעיסוק שלהן בזנות ושעמדת הפוליטיקאיות היא פטרונית ומתנשאת. מתוך הקונפליקט הזה עולה שאלה מטרידה: אם כל הזונות היו מסוג הזונות שכתבו את העדויות החיוביות, כלומר זונות שמרוצות מעיסוקן – האם גם אז היו אותן פוליטיקאיות מתנגדות לזנות? או שמא יש במהות הזנות פגם מוסרי שטרם נידון בזירה הציבורית? לכן בעבודה זו אנסה לבדוק אם יש בעייתיות מוסרית בזנות כשהיא לעצמה, כלומר בזנות שלא מעורבים בה

¹ בחרתי להשתמש בעבודה זו במילה זונות, אף על פי שהיום מקובל יותר לדבר על נשים בזנות. לדברי מי שבוחרים להשתמש במונח נשים בזנות מושג זה עדיף כיוון שהוא אומר שזנות היא רק מצב והיא לא מגדירה את האישה העוסקת בה. בחירה זו דומה להעדפה המקובלת בשנים האחרונות של המונח "אנשים עם מוגבלויות" על פני המונח "מוגבלים" או "נכים" (ראו למשל יובל וגנר, "אנחנו אנשים עם מוגבלות", **העין השביעית**, 22.6.2016, <https://www.the7eye.org.il/208205>). העדפה זו מתבססת על ההנחה שנכים הם קודם כול אנשים והנכות שלהם לא מגדירה אותם. עם זאת, על פי תפיסתי זנות אינה בהכרח מקצוע שלילי שאינו מכבד את העוסקים בו. כמו שלא נקרא לרופאה "אישה ברפואה" כך גם אין צורך לקרוא לזונה "אישה בזנות". יתרה מזאת, לדעתי זהו שימוש בשפה מכובסת. עם זאת, חשוב לציין שהשימוש במילה "זונה" מתאים לעבודה שלי באופן ספציפי, שכן אני עוסקת רק במקרים של זנות שאינם כוללים אלימות, ניצול, כפייה וכו'. במקרים כאלו אין צורך להגדיר את העבודה בזנות כמצב זמני שלא מגדיר את האישה.

ניצול, אלימות, כפייה וכדומה. אתייחס לזנות כאל יחסי מין שנקנים ונמכרים במסגרת השוק החופשי.

השאלות בדבר הגבולות המוסריים של השוק החופשי ומקומם של יחסי מין בתוך אותם גבולות או מחוץ להם הן שאלות מורכבות. מורכבותן נובעת מכך שהן קשורות בקשר הדוק לערכים הבסיסיים ביותר של בני אדם. פעמים רבות, תשובותיהם של אנשים לשאלות מסוג זה הן תשובות מאוד אינסטינקטיביות: "למה אתה מתנגד לפונדקאות?" "כי רחם לא צריך להיות משהו שמשכירים אותו תמורת תשלום". יתר על כן, פעמים רבות התשובה לשאלה "למה" היא רק "ככה". אין ספק שהדעה הנחרצת של אנשים בנושאים הללו נובעת לעיתים קרובות מרגש חזק שהסוגיה מעוררת בהם ולא מניתוח הגיוני דווקא. במחקר הזה אנסה לעגן את התגובות המיידיות הללו בבסיס לוגי איתן. אראה שבשורש המעורבות הרגשית הזאת יש מגוון אמונות והנחות יסוד. כאשר מבינים אותן נעשית סוגיית הגבולות של השוק החופשי ברורה ונהירה יותר. צורת החקירה הזאת מאפשרת מענה רציונלי ומבוסס לשאלת הגבולות המוסריים של השוק החופשי.

אתחיל את הדיון בהצגת סוג מסוים של טיעונים שמכונה בספרות המחקר "טיעונים סימבוליים". טיעונים אלו, שמשמשים את התומכים בהצבת מגבולות מוסריות לשוק מתמקדים במשמעות הסמלית של סחר בדבר מסוים. בפרק הראשון אציג טיעונים סימבוליים נגד זנות שכבר קיימים בספרות ואוסיף עליהם טיעונים משלי. חשוב לציין שרוב הדיונים בגבולות המוסריים של השוק החופשי ובטיעונים הסימבוליים אינם מתמקדים בזנות דווקא ובעבודה זו אני מנסה בין השאר לבדוק אם מסקנותיהם הולמות גם את סוגיית הזנות ומאילו בחינות.

בפרק השני אציג את הטיעונים הליברטריאנים נגד הצבת גבולות מוסריים לשוק החופשי. אתבסס בעיקר על מאמר של צמד החוקרים ברנן וג'ורסקי.² בהיותם ליברטריאנים הם גורסים שכל התערבות בשוק היא בגדר הגבלת חירות שדורשת הצדקה כבדת משקל. לדידם טיעונים סימבוליים עוסקים בטפל ואינם עומדים ברף ההצדקה הנדרש.

בפרק השלישי אציג את טיעוני הנגד של ספרקס,³ שמשתמש בהגדרות שלברנן וג'ורסקי עצמם כדי להפריך את טיעוניהם. אערוך דיון ביקורתי בטיעוני כל הצדדים ואבדוק אילו טיעונים סימבוליים כנגד זנות תקפים בעיניי, אם בכלל.

באחרית הדבר ארחיב מעט את היריעה ואציג נקודות מעניינות שעלו במהלך העבודה אך לא נכללו בדיון בטיעונים הסימבוליים; אציע רעיונות למחקרים עתידיים משיקים, כגון ההבדל בין חשיפת הנפש (כמו שקורה בשירה) לבין חשיפת הגוף (כמו שקורה בזנות); ולבסוף אעמוד על הקשר בין המסקנות הפילוסופיות של החיבור לשאלות של מדיניות ציבורית ועל ההשלכות המעשיות שיכולות להיות לעבודה תיאורטית זו.

*

תהליך כתיבת העבודה היה ארוך ומורכב. ברצוני להודות למספר אנשים שעזרו לי לצלוח את תהליך הכתיבה בהנאה ולהביא את המחקר לידי גמר. ראשית ברצוני להודות למנחה שלי, ד"ר

Jason Brennan and Peter M. Jaworski, "Markets without Symbolic Limits", *Ethics* 125 (July 2015),² pp. 1053-1077.

Jacob Sparks, "Can't Buy Me Love: A Reply to Brennan and Jaworsky", *Journal of Philosophical Research* 42 (January 2017), pp. 341-352.³

איתי ניסן-רוזן מן החוג לפילוסופיה באוניברסיטה העברית בירושלים, שכיוון את צעדי בתחילת הדרך וסייע לי לחדד את מחשבותיי בהערותיו החדות. ברצוני להודות גם למורה המלווה, ד"ר יעל יוסטוס סגל, שעזרה לי להתגבר על מכשולים בכל הנוגע לעקרונות המחקר והכתיבה האקדמית. תודה מקרב לב למורה שלי לפילוסופיה, ד"ר גדי פרודובסקי, שהוראתו המעמיקה והרגישה היא שהביאה אותי להתעניין בתורת המוסר ולרצות להעמיק בה. תרומתו של גדי הייתה גדולה מאין כמוה הן במסגרת עבודה זו הן מחוץ לה.

תודה לאמי, ששבתות ארוכות הקשיבה בריכוז רב להתלבטויות שלי בנוגע לעבודה ועזרה לי להבהיר לעצמי את מחשבותיי. תודה מיוחדת לחבריי הנאמנים ולבן זוגי: אוהב, אורי, הגר, נויה ועדו.

פרק ראשון

טיעונים סימבוליים

בספרות הפילוסופית יש סוגים שונים של טיעונים בזכות הגבלת השוק ונגד מסחור של מוצרים ושירותים מסוימים. סוג אחד הוא טיעונים אינסטרומנטליים, שקובעים שעלינו למנוע מסחור אם הוא מביא להשלכות לא רצויות. לדוגמה, אם מסחור מוביל לניצול החלשים בחברה (כמו סחר באיברים), לאלימות ולפגיעה באחרים (כמו שוק הנשק), לחלוקה לא הוגנת (כמו קבלה למוסדות חינוך) או לפיתוח תכונות אופייניות לקויות (כמו תוכניות טלוויזיה אלימות לילדים), אז יש לנו עילה לטעון שהצבת גבולות לשוק היא הכרחית. סוג שני של טיעונים קשור לערך השלילי האינטרינזי של המסחור. טעמים אינטרינזיים הם טעמים לעשות או שלא לעשות פעולה כלשהי משום שעצם העשייה או האי-עשייה שלה היא רעה או טובה. כלומר, טיעונים אינטרינזיים הם טיעונים שאוסרים לסחור בטובין מסוימים כי עצם הסחר בהם רע. בקבוצה זו נכללים בעיקר טיעונים שקשורים לזכויות אדם. לדוגמה, הטיעון ששוק עבדים מפר את הזכות לחירות הוא טיעון אינטרינזי.⁴

בעבודה זו אתמקד בסוג שלישי של טיעונים בזכות הגבלת השוק, שמכונה בספרות המחקר "טיעונים סימבוליים". טיעון זה, בצורתו הבסיסית ביותר, גורס שסחר במוצרים ושירותים מסוימים מבטא מסרים פסולים מוסרית. בהמשך הדברים נראה כיצד אפשר להבין גרסאות שונות של טיעונים סימבוליים הן כטיעונים אינטרינזיים והן כאינסטרומנטליים.

את המושג "טיעונים סימבוליים" טבעו ברנן וג'ורסקי במאמרם "שווקים בלא גבולות סימבוליים".⁵ ספר שפרסמו באותו נושא עורר דיון באקדמיה והפך את המושג "טיעון סימבולי" לחלק מהשיח הפילוסופי על אודות מגבלות השוק החופשי.⁶ אף שקודם לכן הרבו חוקרים להשתמש בטיעונים סימבוליים, עד אז סוג הטיעונים הזה לא הוגדר. במאמר ובספר ברנן וג'ורסקי טוענים שטיעונים סימבוליים אינם עילה להוציא טובין מחוץ למסגרת השוק. הם מנסים להוכיח שאין שום נימוק "ערכי" אמיתי לא לסחור במשהו ושכל דבר שמוסרי למוסרו בחינם מוסרי גם למכור.

העיסוק בטיעונים סימבוליים מעניין מכיוון שאם מקבלים אותם הם מציבים מגבלה מוסרית מוחלטת וגורפת על כל סוג של עסקה שמעורבים בה טובין מסוימים במציאות החברתית הנתונה. טיעונים סימבוליים עומדים ללא תלות בטיעונים שהזכרתי קודם, כמו למשל טיעונים שקשורים לניצול, חלוקה לא הוגנת של משאבים ופגיעה בזכויות אדם. כלומר, גם אם בעסקה מסוימת אין ניצול, חלוקה לא הוגנת או פגיעה בזכויות בסיסיות הטיעונים הסימבוליים עדיין יכולים להיות עילה לגינויה של העסקה ולהוצאתה אל מחוץ למסגרת השוק. בנושא הזנות ממלאים הטיעונים הסימבוליים תפקיד חשוב במיוחד. הכרעתנו בנוגע לעוצמת הטיעונים

⁴ על החלוקה בין טיעונים אינסטרומנטליים לטיעונים אינטרינזיים ראו גם Michael, J. Zimmerman, "Intrinsic vs. Extrinsic Value", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2015 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2015/entries/value-intrinsic-extrinsic/>>

⁵ "Markets without Symbolic Limits" Brennan and Jaworski, חשוב לציין שהשניים טבעו מונח זה כדי להתנגד להשקפה שהוא מבטא, כלומר שימוש הראשון היה שלילי.

⁶ Jason Brennan and Peter M. Jaworski, *Markets without Limits: Moral Virtues and Commercial Interests*, New York, London: Routledge, 2016.

הסימבוליים ככלל תשפיע במידה רבה על דעתנו בנוגע לזנות. זאת מכיוון שישנם הוגים שטוענים שכל מה שרע בזנות כיום הוא תנאי הרקע המצערים שבדרך כלל מתלווים אליה, ואלו הם בדיוק אותם תחומים שהטיעונים האינסטרומנטליים מתייחסים אליהם. למרות שניצול יהיה קיים בכל חברה שמשתמשת בכסף, כשם שאי שוויון יהיה קיים בכל חברה שכזו, יש הטוענים שישנם מקרים פרטיים שבהם זנות היא לא ניצול, לפחות לא יותר מכל עבודה סטנדרטית. אך אם נקבל את הטענות הסימבוליות בנוגע לזנות, ניאלץ להוקיע ולהוציא מחוץ לשוק כל עסקה של זנות. עמדה החלטית כזו יכולה להיות שימושית מאוד בבואנו להעריך מוסרית את נושא הזנות, מכיוון שהיא לא מבדילה בין סיטואציות שונות שיכולות להיכלל תחת כותרת הזנות. אם נקבל את הטיעונים הסימבוליים אז כל סוג של זנות, גם הממוסדת וה"נקייה" ביותר, הוא לא ראוי.

טיעון סימבולי מתבסס על הטענה שקנייה ומכירה של דבר מה – מוצר או שירות – מבטאות חוסר כבוד או גישה לא נאותה אחרת לדבר הנסחר. טיעונים כאלה הם חלק מרכזי מהדיון בגבולות השוק ורוב ההוגים בתחום אינם נמנעים מלהשתמש בהם. פעמים רבות הטיעונים הסימבוליים מהווים חלק חשוב מהטענה הכוללת של ההוגים הללו ומהטעם הזה חשוב להגדירם במדויק, להבדילם מטיעונים מסוגים אחרים ולבחון את עוצמתם בנפרד. הפילוסופים אליזבת אנדרסון, מייקל סנדל ודברה סאץ הם הדוברים המרכזיים בעד הגבלות סימבוליות-מוסריות על השוק החופשי.⁷ לשיטתם עצם הכנסתם לשוק של טובין מסוימים מבטאת יחס לא ראוי לאותם טובין ופוגעת הן באנשים הפרטיים המבצעים את העסקה והן בחברה כולה. בעמודים הבאים אברר באיזה אופן החלת נורמות השוק על מושאים שאינם מתאימים לכך יכולה להיות פסולה מוסרית.

הגדרתה של אליזבת אנדרסון למושג "נורמות שוק" מסייעת להבהיר את ההבדלים בין סוגים שונים של טיעונים סימבוליים.⁸ נורמה היא דרך התנהגות שנחשבת נורמלית או סבירה בחברה מסוימת. אנדרסון טוענת שיש מערכים שונים של נורמות שקשורות לתחומי חיים שונים. לדוגמה, נורמות מגדריות, נורמות של מערכות יחסים משפחתיות וכן הלאה. נורמות השוק מבטאות את היחס לכל מה שקשור בפעולות בשוק. לדבריה, לנורמות השוק יש חמישה מאפיינים עיקריים:

1. אימפרסונליות – היחסים במסגרת השוק הם אימפרסונליים כיוון שזו הצורה המתאימה ביותר להסדרת אינטראקציות בין אנשים זרים. כל צד בעסקה רואה ביחסיו עם הצד האחר אמצעי להשגת מבוקשו ותו לא.
2. אגואיסטיות – השוק מאפשר למשתתפים בו לקדם את האינטרסים האישיים שלהם ללא התחשבות באחרים. ישנה ציפייה שכל צד בעסקה ידאג לעצמו.
3. אקסקלוסיביות – בשוק נסחרים רק דברים שהגישה אליהם וההנאה מהם אפשרית רק אם רכשת אותם.

Elizabeth Anderson, *Value in Ethics and Economics*, Cambridge: Harvard University Press, 1993;⁷
Michael J. Sandel, *What Money Can't Buy*, New York: Farrar, Straus and Giroux, 2012;
Debra Satz, *Why Some Things Should Not Be for Sale: The Moral Limits of Markets*, New York:
Oxford University Press, 2010.
Anderson, *Value in Ethics and Economics*, pp. 143-146.⁸

4. מוכוונות לרצון (want-regarding) – סחורות מוחלפות במסגרת השוק בלי קשר לסיבות שמביאות אנשים לרכוש מוצרים ושירותים. כלומר, הסיבה שמביאה אדם לרכוש מוצר מסוים אינה שיקול בעסקה בשוק החופשי. כל עוד לאדם יש די כסף לרכוש מוצר או שירות הוא רשאי לקנותו בלי שום קשר לסיבות שבעטיין הוא רוצה זאת. בשוק החופשי אין הבחנה בין סיבות ראויות יותר לסיבות ראויות פחות לקנות משהו. לדוגמה, כשאדם קונה בקבוק אלכוהול המוכר אינו רשאי לשאול אותו מה הסיבה שהביאה אותו לקנות אותו. בין שהסיבה אינה בעייתית בכלל (לדוגמה, בשביל ארוחת ערב משפחתית) ובין שהסיבה בעייתית הרבה יותר (לדוגמה, לשם סיפוק ההזדקקות הנואשת של אלכוהוליסט), הסיבה לקנייה אינה שיקול שיכריע אם העסקה תתקיים או לא.

5. אוריינטציה ל"יציאה" ולא ל"קול" ("Oriented to "exit" rather than "voice") - המאפיין הזה קשור במעורבותו של הלקוח במוצר. אנדרסון טוענת שכוחו של הלקוח בעסקה מסתכם ביכולתו לוותר עליה. ללקוח אין זכות להיות מעורב בעיצוב המוצר או להחליט על אופן השיווק שלו. כלומר, הלקוח רשאי לבחור אם לקנות את המוצר שהוא רוצה מחברה כזו או מחברה אחרת, או אף להימנע מלקנות אותו, אך אין לו אפשרות לשנות את המוצרים עצמם.

חמשת המאפיינים הללו מבטאים את ההתייחסות המקובלת והנהוגה ליחסים בתוך מערכת השוק החופשי. כל משתתף מנוסה בשוק יזהה אותם על נקלה שהרי הם מבטאים הבנה כוללת של המטרה והמהות של השוק החופשי. הבנת נורמות השוק הכרחית כדי להגדיר במדויק כיצד מתאפיין היחס למשהו כסחורה.

מצוידים בהגדרה זו של אנדרסון נפנה עתה לטיעונים הסימבוליים. ברנן וג'ורסקי מגדירים במאמרם שלושה סוגים של טיעונים סימבוליים.⁹ הטיעון הראשון נקרא התנגדות "הסחורה בלבד" (The Mere Commodity Objection). על פי טיעון זה קנייה ומכירה של מוצרים ושירותים מסוימים מעידה שהמשתתף בעסקה נכשל בזיהוי הערך הלא אינסטרומנטלי של הדבר שנקנה ונמכר: הוא רואה בו סחורה בלבד וסבור שאין הוא ראוי לסוג אחר של הערכה. במילים אחרות, אם אדם סוחר בדבר-מה אז בהכרח הוא תופס אותו כסחורה בלבד והוא בהכרח נכשל בזיהוי הערך הלא אינסטרומנטלי שלו. הטיעון השני נקרא התנגדות "הסימן השגוי" (The Wrong Signal Objection). על פי טיעון זה, קנייה ומכירה של דברים מסוימים מבטאת חוסר כבוד כלפיהם. כלומר, גם אם אתה לא תופס משהו כסחורה בלבד אלא מעריך אותו גם בצורה שונה, מרגע שהכנסת אותו למסגרת השוק גם אתה תתייחס אליו כאל סחורה והתייחסות כזאת יכולה לעיתים לבטא חוסר כבוד לדברים מסוימים. הטיעון השלישי נקרא התנגדות "המטבע השגוי" (The Wrong Currency Objection). על פי טיעון זה, הכנסת מושגים של כסף ושוק אינה מתאימה לכל מערכות היחסים ולעיתים אף מתנגשת עם מהותן. מתוקף נורמת השוק הראשונה הכנסה של הערכה כספית למערכות יחסים כאלו היא בהכרח אימפרסונלית ומבטאת הזרה וריחוק. לעיתים היא אף פוגמת במשמעות של מערכת היחסים הזאת. להלן אביא דוגמאות שיבהירו את ההבדל בין שלושת סוגי הטיעונים.

⁹ Brennan and Jaworski, "Markets without Symbolic Limits".

את התנגדות "הסחורה בלבד" ניתן למצוא במאמרה של אליזבת אנדרסון על פונדקאות.¹⁰ לטענתה פונדקאות היא סוג של מכירת תינוקות¹¹ והיחס לילדים הוא כאל סחורות. וכיוון שילדים ראויים להערכה הורית ולאהבה הורית, לא ראוי שישמשו למטרות האגואיסטיות של המשתתפים בעסקת הפונדקאות. אנדרסון טוענת שהזכות לילד צריכה להיות מובנת כאפטרופוסות. אפטרופוס הוא אדם שאחראי על מי שאינו מסוגל לדאוג לענייניו; במקרה זה – התינוק שעתיד להיוולד. לדברי אנדרסון, פונדקאות דורשת מאיתנו לא להבין זכויות הוריות כאפטרופוסות אלא זכות לרכוש – כלומר, הזכות להשתמש ולהיפטר. שהרי בפונדקאות האם יולדת תינוק במטרה לוותר עליו תמורת כסף. היולדת מתייחסת לזכותה על הילד כאל זכות קניינית ובכך מבטאת יחס לילד כאל סחורה בלבד. התייחסות כזו אינה ראויה לבני אדם. בני אדם ראויים ליחס של כבוד והערכה ולא ליחס של שימוש אגואיסטי ותו לא. כלומר, תפיסת בני אדם אחרים (גם אם הם עדיין תינוקות) כסחורה בלבד הוא אקט לא מוסרי, ועסקת פונדקאות מבטאת את התפיסה שבני אדם הם לעיתים סחורות בלבד.¹²

ניתן לפרש את סוג הטיעון הזה גם כטיעון אינטרינזי וגם כטיעון אינסטרומנטלי, אם כי דומה שמעצם טבעו הוא נוטה יותר לצד האינטרינזי. מבחינה אינסטרומנטלית, התייחסות לבני אדם כאל סחורות בלבד עלולה להוביל לחברה מנוכרת ואכזרית יותר. ישנם דברים שאינם צריכים להיות במסגרת השוק כי הכנסתם לשוק תוביל לתפיסה שלהם כסחורות, ותפיסה שלהם כסחורות ברמה חברתית תוביל לחברה שפחות נעים להיות בה. כפי שעולה מנורמת השוק הרביעית שמופיעה בניתוחה של אנדרסון שהובא קודם, כשמדובר בשוק כוונותיו של הסוחר לא באמת משנות. גם אנשים שכוונותיהם אינן טהורות רשאים לממש את רצונותיהם בעסקה. לפי נורמות השוק, כל עוד תפיסותיו הלא טהורות של הסוחר נשארות ברמת הדמיון, הן קבילות. אבל ברגע שהמסחר מתאפשר הוא מכוון יחס לא מתאים לסחורה, מכיוון שהוא נותן לגיטימציה לתפיסה של בני אדם כסחורות בלבד באפשרו לאנשים שכוונותיהם לא טהורות בעינינו לממש את רצונותיהם.

מבחינה אינטרינזית ניתן לפרש את טיעונה של אנדרסון כאיסור על סחר בדברים מסוימים בלי קשר לתוצאות שאולי יהיו לסחר בחברה, אלא משום שעצם התפיסה שלהם כסחורה היא לא מוסרית. כלומר, מסחר הרחם הוא פסול כי אדם שרוצה לסחור בדבר כמו רחם רוצה דברים לא ראויים ולא תופס בני אדם אחרים בצורה שמכבדת אותם. הסחר מאפשר לרוע שקיים כבר (הרצון לסחור ברחם) לבוא לידי ביטוי. כדי להבין טוב יותר את ההבחנה בין הגרסה האינטרינזית של הטיעון ובין הגרסה האינסטרומנטלית של הטיעון ניתן להיעזר בדוגמה נוספת. נניח שפלוגי מבקש להכות אנשים אחרים. כדי לספק את מבוקשו זה הוא שוכר קבוצה אקראית של אנשים לזמן קצוב מתוך הסכמה שתמורת שכר הם יהיו מוכנים לספוג את נחת זרועו. מבחינה אינסטרומנטלית, אין בעיה עקרונית עם העובדה שהוא רוצה להכות אנשים, אבל אנחנו כחברה לא נאפשר לו זאת כי סחר מסוג זה יביא לפגיעה בבני אדם אחרים. מבחינה אינטרינזית, עצם

Elizabeth Anderson, "Is Women's Labor a Commodity?", *Philosophy & Public Affairs* 19 (Winter, 1990), pp. 71-92.

¹¹ בזמן כתיבת המאמר עדיין לא הייתה הטכנולוגיה הקיימת היום, המאפשרת "פונדקאות מלאה". היום האם הפונדקאית נושאת בדרך כלל עובר שנוצר מביצית שאינה שלה. בזמן כתיבת המאמר, לעומת זאת, נשאה האם הפונדקאית עובר שנוצר מהביצית שלה עצמה (פונדקאות זו נקראת גם "פונדקאות מסורתית"). כדי להבין את טיעונה של אנדרסון חשוב להבין את מצב הטכנולוגיה בעת כתיבת המאמר.

¹² חשוב לציין שאני לא נוקטת עמדה כלפי פונדקאות ואף לא דנה לעומק בטיעון הספציפי לגבי פונדקאות אלא רק מסתייעת בסוגיה זו כדי להבהיר את ההבחנה בין סוגי הטיעונים הסימבוליים.

הרצון להכות אנשים תמורת כסף הוא שלילי. מסחור כזה מכונן יחס לא ראוי לבני אדם כי עצם העובדה שיש למישהו בעולם רצון סתמי להכות אנשים מעידה על פגם מוסרי חמור.

הטיעון הסימבולי השני הוא, כאמור, התנגדות "הסימן השגוי". טיעון "הסחורה בלבד" מתייחס לכך שבני אדם יתפסו דברים כסחורות בלבד, במקום לתפוס אותם כדברים שראויים להערכה מסוג שונה. התנגדות "הסימן השגוי" מובילה את התנגדות "הסחורה בלבד" צעד אחד קדימה. היא יוצאת מתחום התפיסות של המשתתפים בסחר ונכנסת לתחום הפעולות ומשמעותן. גם אם אדם אינו תופס משהו כסחורה בלבד, אלא מייחס לו גם ערך נוסף, ברגע שהוא מכניס אותו למסגרת השוק הוא משתמש בו ומתייחס אליו כאילו היה סחורה והתייחסות כזאת אינה תמיד הולמת את אותו הדבר ועלולה אף לבטא חוסר כבוד כלפיו – גם אם באופן אישי אותו אדם שהכניס את המוצר לשוק רואה בו דבר הראוי ליחס מכבד. בעוד התנגדות ה"סחורה בלבד" אומרת שבכל פעם שאדם סוחר במשהו הוא אוטומטית תופס אותו כסחורה, התנגדות "הסימן השגוי" מחמירה יותר. התנגדות "הסימן השגוי" אומרת שהתייחסות לדבר כאל סחורה, גם אם ברור שיש לו ערך מוסף מלבד היותו סחורה, הוא יחס לא מתאים. אפילו אם הסחר מתייחס אל הסחורה כסחורה בלבד או תופס אותה ככזאת, מספיק שיש ביטוי לאיזשהו יחס כאל סחורה (גם אם זה לא היחס היחידי שמתבטא) כדי שתהיה עילה להתנגדות.

ניתן לטעון טיעון מסוג "הסימן השגוי" כנגד סחר באיברים. הפילוסוף סטיבן וילקינסון¹³ התייחס להתנגדות "הסימן השגוי" בהקשר של צורות שונות של מכירת גוף, אך ניתן ליישם את התיאוריה שלו על סחר באיברים. הוא מציג שני טיעונים קנטיאניים: (א) מן הראוי שבני אדם לא יתייחסו זה לזה כאילו הם רק אמצעים להשגת מטרות; (ב) כל אדם ניחן בכבוד בסיסי ולכן מן הראוי להתייחס אל כל בני האדם כבעלי כבוד. להתייחס לבני אדם (ולאיבריהם) כאילו הם סחורה פירושו להתייחס אליהם כאילו הם רק בעלי "מחיר" ותו לא. לכן, לראות בבני אדם (ובאיבריהם) אמצעי להשגת מטרה (במקרה זה השתלה מוצלחת של איבר) פירושו למנוע מהם את הכבוד הבסיסי שהם ראויים לו. גם את התנגדות "הסימן השגוי" אפשר להבין בצורה אינטרינזית ובצורה אינסטרומנטלית. מבחינה אינטרינזית, יש טובין מסוימים שלא ראוי להתייחס אליהם כאל סחורה כיוון שהתייחסות כזו אינה הולמת אותם. מבחינה אינסטרומנטלית, לא כדאי להתייחס לדברים מסוימים כאל סחורה כיוון שהתייחסות כזו יכולה להוביל לשינוי היחס כלפי אותם דברים בחברה ובסופו של דבר אף לפגוע בהם.

הטיעון הסימבולי השלישי, התנגדות "המטבע השגוי", מתבסס על ההנחה שההצעה לתת כסף תמורת שירותים מבטאת בדרך כלל ניכור בין המשתתפים בעסקה. הניכור הזה גלום בנורמת האימפרסונליות של השוק. על פי טיעון "המטבע השגוי", מאחר שישנן מערכות יחסים שניכור בין הצדדים לא מתאים בהן, הרי שקנייה ומכירה של שירותים במסגרת מערכות היחסים האלו היא לא תקינה מבחינה מוסרית. זאת ועוד, על פי טיעון "המטבע השגוי" כסף יכול להשחית מערכות יחסים מסוימות. ברנן וג'ורסקי משתמשים במאמרם בזנות כדי להדגים את סוג הטיעון הזה, אך כיוון שאעסוק בזנות בהרחבה מאוחר יותר אשתמש כאן בדוגמה חמורה פחות הלקוחה מספרו של הפילוסוף מייקל סנדל ועניינה נתינת מתנות וקבלתן.¹⁴ סנדל טוען שביטוי אחד של חברות או אהבה בין אנשים הוא מתן מתנות. לאחרונה נעשה מקובל יותר ויותר לתת במתנה סכום כסף.

Stephen Wilkinson, *Bodies for Sale: Ethics and Exploitation in the Human Body Trade*, New York: ¹³ Routledge, 2003.
Sandel, *What Money Can't Buy*, pp. 98-107. ¹⁴

סנדל מתנגד למנהג הזה ומבקש לחזור למתנות המסורתיות. לדבריו, מתנה (שאינה סכום כסף) מבטאת אהבה והיכרות אישית. סנדל מציג את עמדתם של כלכלנים שטוענים שמבחינה רציונלית מתן סכום כסף עדיף על מתן מתנה מסורתית. הכלכלנים יוצאים מנקודת הנחה שאדם יודע הכי טוב מה ישמח אותו. בעזרת סכום הכסף שיקבל יוכל אפוא לרכוש את הדבר המתאים לו ביותר. מנגד, סנדל טוען שמתנות אינן אמורות למקסם את האושר של האדם האחר כמו כסף, או מתנה שימושית כגון צמיגים לרכב. גם אם אדם זקוק לצמיגים לרכב, בת זוגו לא תקנה לו צמיגים כמתנה ליום ההולדת בדיוק מאותה סיבה שבגללה היא לא תיתן לו סכום כסף שיסיפק לו כדי לקנות אותם, שכן ערכן ומשמעותן של מתנות שונים. בעוד שכסף הוא אימפרסונאלי, מתנות הן פרסונאליות ומכוונות אישית לאדם המקבל אותן. להפוך את כל צורות הנתינה בין חברים לכספיות יכול להשחית את מערכת היחסים החברית. מערכת יחסים שבה אי אפשר לתת מתנות, אפילו אם שני האנשים מרוצים ממנה, היא פחות טובה ממערכת יחסים שבה אפשר לתת מתנות, ללא קשר להרגשה האישית של השותפים. מערכת יחסים נטולת מתנות אישיות היא פחות טובה מכיוון שהיא חסרה את אחד הערוצים שבהם ניתן לבטא היכרות עמוקה ואישית. מסקנתו של סנדל היא שההתייחסות למתנות דרך הנורמות התועלתניות של השוק מביאה להשחתת החברות כפי שסנדל מבין אותה. על פי סנדל, מערכת יחסים טובה היא מערכת יחסים שבה לא מתייחסים למתנות דרך נורמות השוק. מערכת יחסים שבה שולט ערך השוק של מתנות היא מערכת יחסים מסוג שונה, שמאפיין חשוב של החברות הולך בה לאיבוד.

כל אחד מהטיעונים הסימבוליים יכול להצביע על שני סוגים של פגיעה – פגיעה בפרט ופגיעה בחברה. הבחנה זו היא בעיניי הבחנה חשובה ביותר והיא תאפשר לי בהמשך להצביע בצורה מדויקת יותר על הנזקים הסימבוליים שעלולים להיות לזנות. אשתמש בדוגמאות כדי להסביר את ההבדל בין שני סוגי הפגיעה. לפי התנגדות "הסחורה בלבד", בפונדקאות התינוק הוא שמשלם את המחיר הסימבולי. הוא אמנם לא מודע לכך באותו רגע, אבל לאמיתו של דבר הוא נמכר כסחורה על ידי האם הפונדקאית, נקנה כסחורה על ידי הוריו וכל המשתתפים בעסקה תופסים אותו כסחורה שעוברת מיד ליד.¹⁵ בסחר איברים, הנפגע הוא האדם שמוכר את איבריו והוא נפגע משום שאין נוהגים בו כבוד. אומדים, בוחרים וקונים את חלקי גופו כאילו אין שום קשר בין האדם לגופו.

אך לא רק המשתתפים בעסקה נפגעים. קיום עסקאות שנויות במחלוקת כגון אלו תמיד פוגע גם בחברה ככלל. פגיעה זו היא המחיר הסימבולי שהחברה משלמת על עסקות כאלו. אנשים שונים בחברה מחזיקים בתפיסות שונות לגבי הקשר בין הגוף לנפש, כבוד האדם ועוד. אבל גם אם ישנם אנשים פרטיים שאינם רואים בתרומת איברים חילול של כבוד האדם וגופו או אינם רואים בקיום יחסי מין בתשלום חוסר כבוד בסיסי, ברור שחברה שאינה מטילה שום מגבלות על השוק לא תיראה כמו חברה שחלק מהדברים בה אסורים למכירה ולקנייה וכי ההבדל ביניהן נושא משמעות מוסרית.

מלבד הפגיעה בחברה ככלל עלולה להיות פגיעה גם באנשים ספציפיים שאינם קשורים לעסקה השנויה במחלוקת. המושג "השפעות חיצוניות" (externalities) מתחום הכלכלה מתאר

¹⁵ אנדרסון טוענת שגם אל האם הפונדקאית מתייחסים כסחורה בתהליך הפונדקאות. כאמור, בעת כתיבת המאמר עדיין לא הייתה בנמצא טכנולוגיה שמאפשרת "פונדקאות מלאה". לטענת אנדרסון הדרישה שהפונדקאית תדא את הרגשות האימהיים שיכולים להיות לה ואי ההתייחסות לרגשותיה ולרצונותיה המשתנים הם ביטוי של תפיסתה כסחורה ולא כאדם.

את כל תופעות הלוואי, החיוביות או השליליות, שיכולות להיות לפעולה מסוימת. כאשר פעילות של יצרן או צרכן משפיעה לטובה או לרעה על יצרנים או צרכנים אחרים שאינם חלק מהעסקה נכנה את התולדות הללו "השפעות חיצוניות". לדוגמה, אם אדם מטפח את הגינה שלו כדי לשפר את המראה של הכניסה לביתו, אבל בתוך כך מועיל גם לדיירי הרחוב שכן הגינה מסבה הנאה לעוברים ושבים – מדובר בהשפעה חיצונית חיובית. דוגמה ידועה להשפעה חיצונית שלילית היא מפעל שמזהם את הנהר הזורם לצדו ובתוך כך פוגע בפרנסת דיגי האזור. ההשפעות החיצוניות הן חלק מהותי ממצב בשוק ולכן יש הטוענים שבמקרים של השפעות חיצוניות שליליות התערבות הממשלה היא הכרחית. כדי להגן על אנשים שלא קשורים לעסקה ואין להם יכולת להשפיע עליה, אך הם ניזוקים ממנה, יכולה הממשלה לנקוט מגוון אמצעים: להטיל מיסים על כל יחידה שהמפעל מייצר או להטיל על המפעל קנסות ולהשתמש בכסף לממן עזרה ושיקום לנפגעים; לקבוע מכסות ייצור כדי למזער את הנזק; ועוד.¹⁶

גם הטיעונים הסימבוליים מתייחסים למקרים שבהם הניזוקים מהעסקה הם אנשים בחברה בכללה ולא דווקא המשתתפים בעסקה. לכן אפשר לכאורה לנתח מסחור של דברים שנויים במחלוקת (כמו איברים, דם, שירותי מין) במונחים של השפעה חיצונית. עם זאת ישנו שוני מהותי בין שני המקרים. במקרה של פגיעה בערך סימבולי (ולא פגיעה פיזית ממשית לדוגמה) הרבה יותר קשה לממשלה להתערב כלכלית ולמנוע את הפגיעה או לצמצמה. אי אפשר לתקן פגיעה סימבולית על ידי כסף. אפשר אמנם לפתור בעיות מסוימות על ידי התערבות הממשלה ורגולציה של שווקים, אבל שום רגולציה ממשלתית לא תוכל להעלים את הפגיעה העקרונית בערך שהמוצר מייצג. עם זאת, ניתן להשתמש ברגולציה ממשלתית כדי לנסות לצמצם את הפגיעה הסימבולית בחברה על ידי הרחקת התופעה מעין הציבור. לדוגמה, איסור על פרסום זנות (בניגוד, לדוגמה, לפרסום שירותי אינסטלציה) יוכל לצמצם את הנזק הסימבולי הרחב יותר שעלול להיווצר מהתרת הזנות. הנזק הסימבולי שייגרם למשתתפים בעסקה אמנם יעמוד בעינו, אך את הנזק הסימבולי לחברה יהיה אפשר לצמצם על ידי רגולציה של השיח הציבורי על מיניות ונשים. ארחיב בנושא זה בהמשך הפרק, כשאעסוק בטיעונים הסימבוליים של ראדין על הזנות.

אחד הקריטריונים שהפילוסופית דברה סאץ מציעה בספרה כדי לקבוע מה לא צריך להימכר ולהיקנות הוא קריטריון הנזק לחברה.¹⁷ נתבונן לדוגמה בעמדה שלה בנוגע לשוק ממוסד וחוקי של כליות להשתלה. לדעתה, כשמנסים להעריך מבחינה מוסרית את שוק הכליות יש לתת את הדעת על הדרך שבה הוספת אפשרות בחירה נוספת למערך אפשרויות הבחירה שיש לאדם משנה את כולן. במקרה שלפנינו, קיומו של שוק כליות בקנה מידה רחב, כלומר כסחר חליפין נורמלי שמגובה בחוק, ישפיע על טבע אפשרויות הבחירה שיהיו לאנשים באותה חברה. בחברה שבה הפרקטיקה של קניית כליות ומכירתן היא פרקטיקה רווחת עלולות כליות להיתפס כעירבון פוטנציאלי ומלווים בריבית עלולים לקבוע את תנאי ההלוואה בהתאם. למשל, המלווה עלול לחייב את הלווה להשתמש בכליה שלו כעירבון למקרה שהוא לא יעמוד בתנאי ההלוואה. סאץ מסתמכת על מחקר אנתרופולוגי שנעשה בהודו, שבה מכירת כליות היא פרקטיקה מקובלת (אבל לא חוקית). לפי המחקר, באזורים שבהם מכירת כליות הייתה נפוצה יחסית הפעילו הנושים לחץ נוסף על בעלי החוב להחזיר את חובם באמצעות מכירת כליותיהם. בהסתמך על מחקר זה טוענת

¹⁶ מבוסס על "השפעות חיצוניות ומוצרים ציבוריים", פרק 11 בקורס המקוון **מבוא לכלכלה א מיקרו** באוניברסיטה העברית בירושלים.

¹⁷ Satz, *Why Some Things Should Not Be for Sale*.

סאץ שבחברה שיש בה שוק כליות אדם עני שאינו מעוניין למכור או למשכן את הכליה שלו יתקשה יותר להשיג הלוואה. חברה שבה אנשים שאינם מוכנים למכור את כליותיהם מתקשים לקבל הלוואות היא בעיניה חברה שיש בה דופי.

הטיעון של סאץ תקף רק אם נקבל את הנחת היסוד הנורמטיבית המובלעת בו, שלפיה האיברים שלנו אינם מקבילים למשאבים אחרים שברשותנו, הם אינם פשוט עוד משאב. זהו הרכיב הסימבולי בטענתה של סאץ. כלומר, בבסיס הטיעון האינסטרומנטלי לכאורה בגנותו של שוק הכליות חבויה הנחת יסוד סימבולית: הקשר שלנו לאיברינו מכיל רכיב סימבולי מהותי. עוד טענה שמעלה סאץ בהקשר זה נוגעת לעובדה שמכירת כליה בשוק רגיל היא לרוב וולונטרית ואילו לקיחת כליה כעירבון להלוואה אינה וולונטרית. לדבריה, כשאברי הגוף שלנו נעשים קניין שאפשר לסחור בו בצורה לגיטימית הם יכולים להיעשות גם קניין שניתן לקחת בכוח בתנאים מסוימים. על פי סאץ, מיסוד שוק הכליות יכול לדחוק אנשים לוותר על שלמות הגוף שלהם ואיננו רוצים לחיות בחברה שבה ערך שלמות הגוף נפגם באופן יומיומי בגלל שיקולים כלכליים. הגבלות על השוק אמורות למנוע הידרדרות מוסרית כזו.

סוג הטיעונים של סאץ הוא דוגמה טובה לטיעונים שמתבססים על השפעות חיצוניות שיכולות להיות למיסוד שווקים מסוימים. אך האם בכל המקרים המחיר הסימבולי שהחברה משלמת יכול להצדיק איסור על שוק מסוים? או שמא יש מקרים שבהם ערך חירות האדם או התועלת שמפיקים המשתתפים בעסקה יכולים לגבור על הערכים שנפגעים מביצוע העסקה? המתח שבין הטלת מגבלות על השוק לבין ערך החירות הוא נקודה מרכזית בעימות בין התומכים בטיעונים הסימבוליים למתנגדים להם. כל מגבלה על השוק כרוכה גם בפגיעה מסוימת בחירות ולכן חשוב לשקול בזהירות רבה אם להעדיף פגיעה בחירות על פני פגיעה בערך סימבולי ובאילו נסיבות. קל להדגים דילמה זו באמצעות סוגיית הסחר בכליות. מצד אחד, שני הצדדים בעסקה של מכירת כליה עשויים (בנסיבות מסוימות) להרוויח מהעסקה ואף לקיימה מרצונם החופשי. לדוגמה, אפשר לדמיין מצב שבו ללא קיום העסקה ימותו שני אנשים: האיש שזקוק להשתלת כליה ימות ללא השתלה והאיש שמוכר את הכליה ימות ללא הכסף שיינתן לו בתמורה לכליה שלו (נניח למשל שהוא זקוק לכסף בשביל ניתוח יקר שאין לו כסף לממן). מצד שני, עצם קיומו של שוק כליות עלול לפגוע בפגיעה סימבולית בחברה ככלל ולהשפיע לרעה על אנשים שאינם חלק מהעסקה. שוק הכליות יכול לגרום לכך שיתייחסו לבני אדם אחרים כאל סחורות ויעריכו אותם ככאלו.

באותו האופן, ניתן להתבונן בדילמה של חירותם של הצדדים בעסקה והרווח שהם מפיקים ממנה לעומת הנזק הציבורי בהקשר של שאלת היחס החוקי אל הזנות. מצד אחד, איסור על זנות יכול לפגוע בחירות של האישה לבחור בעצמה כיצד להתפרנס, לצמצם את אפשרויות התעסוקה שלה ובסופו של דבר אולי אפילו לפגוע בה כלכלית. נוסף על כך נפגעת חירותו של הלקוח לצרוך שירותים בתעשיית המין. מהצד האחר התרת זנות עלולה לגבות מחיר סימבולי מהחברה ויש לה השפעה גם על נשים וגברים שאינם עוסקים בזנות. סאץ מגדירה ארבעה קריטריונים להערכה מוסרית של שווקים מסוימים. אחד מהם הוא "השלכות הרסניות במיוחד לחברה". לדבריה, די במדד גבוה בקריטריון אחד כדי לגנות מוסרית שוק מסוים.¹⁸ כלומר, אם

¹⁸ שם, עמ' 5-6.

קיומו של שוק בסחורה כלשהי מניב תוצאות הרסניות במיוחד לחברה אז יש הצדקה לאסור עלעל קיומו.

ישנה נקודה חשובה נוספת שחשוב לתת עליה את הדעת כשבוחנים מוסריות או אי-מוסריות של זנות. במה שנוגע להשפעה על החברה בכללה, יש א-סימטריה בין זנות לבין תחומים אחרים. לסחר באיברים יש גם השפעה חיובית שאינה סימבולית על החברה – כשסחר כזה מותר יש יותר איברים זמינים לאלה שזקוקים להם; זנות, לעומת זאת, אינה מיטיבה ברמה כזו עם החברה בכללה. מלבד חופש תעסוקתי נרחב יותר לנשים, ומענה לצרכים שונים של גברים בצורה זמינה ונוחה יותר, דומה שהזנות אינה מיטיבה לחברה.

נוכחנו שטיעונים סימבוליים מתחלקים לשלושה סוגים: התנגדות "הסחורה בלבד", התנגדות "הסימן השגוי" והתנגדות "המטבע השגוי". כל אחד מהם יכול להיבחן הן ברמת הפרט והן ברמת החברה. ובכל רמה הוא יכולה לקבל פשר אינסטרומנטלי או אינטרינזי. אם הפשר הוא אינסטרומנטלי, אז טיעוני הנגד האפשריים יתמקדו בבחינת התוצאות של הסחר הן עבור המשתתפים בעסקה והן עבור החברה ככלל. אם הפשר הוא אינטרינזי, אז טיעוני הנגד יתמקדו בבחינת הערכים הנפגעים לעומת הפגיעה בערך החירות. להלן אשתמש בכל מה שידוע לנו על טיעונים סימבוליים כדי לבדוק אילו טיעונים סימבוליים כבר הועלו במחקר כנגד זנות ואילו טיעונים נוספים ניתן להעלות. לצורך כך אשתמש בהגדרתם של ברנן וגיוורסקי לטיעונים סימבוליים. כמו כן, אציע ביקורת קצרה לכל טיעון שאציג. ביקורת נרחבת ומבוססת יותר תופיע בפרק הבא.

הפילוסופית אליזבת אנדרסון אמנם ידועה בעיקר בזכות טיעוניה נגד פונדקאות, אבל בפרק בספרה שעוסק ביחסים אישיים ובשוק היא מביעה את דעתה בקצרה גם על נושא הזנות.¹⁹ בפרק זה אנדרסון פורסת את כל סוגי הטיעונים הסימבוליים המוכרים. ראשית היא טוענת ששוק הזנות משחית את סוג מערכת היחסים ההדדית הדרושה כדי להבין את המיניות האנושית כטוב שמכוון משיתוף (common good). כלומר אנדרסון טוענת כי מערכת יחסים מינית מבוססת על העובדה ששני הצדדים נמשכים מינית זה לזה ושניהם מוכנים להציע את המיניות שלהם זה לזה בצורה אינטימית. כשכסף נכנס לתוך מערכת יחסים מינית הוא משחית את אלמנט ההדדיות והופך יחסי גומלין מיניים שוויוניים למשהו אחר לחלוטין. זהו טיעון סימבולי מסוג "המטבע השגוי". האם הטיעון של אנדרסון הוא טיעון סימבולי אינטרינזי או אינסטרומנטלי? לדעתי, הוא יכול להיות מובן בשתי הדרכים הללו. בצורה אינטרינזית – הכנסת כסף למערכת יחסים מינית משחיתה את מערכת היחסים בין בני הזוג, משנה אותה והופכת אותה למשהו שנוי במחלוקת מבחינה מוסרית. טיעון זה מושתת על ההנחה שיחסי מין שאינם מבוססים על משיכה הדדית הם בעייתיים. בצורה אינסטרומנטלית – הכנסת כסף ממוסדת ליחסי מין יכולה להביא לשינוי התפיסה של יחסי מין בחברה ויחסי מין לא ייתפסו עוד כפעילות שכרוכה מהותית ברצון כן ובתשוקה. השימוש ביחסי מין ככלי להשגת מטרות (שאינן קשורות בסיפוק יצרים מיניים) ייעשה לגיטימי, מקובל ולכן כנראה גם נפוץ יותר. שינוי כזה בתפיסה יכול לשנות את היחס של אנשים ליחסי מין ובעקבות זאת גם לאנשים (ובעיקר נשים) ביחסי מין. שינוי כזה עלול להיות פוגעני. ניתן לבקר את הטיעון של אנדרסון, שכן ההנחה שיחסי מין הם תמיד שוויוניים והדדיים לחלוטין מלכתחילה שנויה במחלוקת. לצערנו, לא כל המקרים של יחסי מין הם שוויוניים והדדיים.

¹⁹ Anderson, *Value in Ethics and Economics*, pp. 150-158.

לדוגמה, מין יכול להינתן כסחורה גם אם זה לא נאמר מפורשות. כאלה הם פני הדברים במערכת יחסים זוגית שבה יש יחסי תלות כלכליים חד-צדדיים או בקשר מיני שבו אחד הצדדים מעורב בו מתוך מחשבה על טובות הנאה עתידיות. אין מחלוקת על כך שבני אדם מקיימים יחסי מין מסיבות שונות ומגוונות ופעמים רבות כל אחד מהצדדים מקיים יחסי מין מסיבה שונה. אפשר אפוא לטעון שמסחור של יחסי מין, בניגוד לנאמר בטיעון של אנדרסון, אינו משחית מצב קיים מהטעם הפשוט שאותו מצב לא התקיים מלכתחילה אלא כאידיליה.

אנדרסון טוענת גם שכל צד בעסקה של זנות מתייחס לצד האחר בצורה אינסטרומנטלית בלבד. קנייה ומכירה של שירותי מין מצביעה על כך שהמשתתפים בעסקה לא הצליחו לראות את ערכו הלא אינסטרומנטלי של האחר ושל הסחורה המסופקת. זהו טיעון סימבולי מסוג "התנגדות הסחורה בלבד". גם בטיעון הזה יש קושי, כיוון שאנדרסון אינה מסבירה מדוע דווקא בזנות מדובר ביחס אינסטרומנטלי גרידא, ואילו היחס כלפי נותני שירות אחרים – אפילו כאלו שמספקים הנאה גופנית בעקבות מגע – אינו בהכרח אינסטרומנטלי. אפשר להניח, למשל, שאנדרסון לא הייתה טוענת שתשלום על עיסוי מקצועי במכון בריאות מעיד על כך שהקונה לא הצליח לראות את הערך הלא אינסטרומנטלי של המעסה. אם כן, מהו ההבדל העקרוני בין המעסה לזונה? בלי פירוט שיבהיר את ההבדל טיעונה של אנדרסון נתקל בקושי: הוא פוסל לא מעט פרקטיקות מקצועיות שהן בעליל לא פגומות.

הטיעון השלישי והאחרון שאנדרסון מעלה כנגד זנות קובע שזנות מבזה את הזונה. זהו טיעון סימבולי מסוג "הסימן השגוי". טבעו של המוצר שנסחר בזנות משדר השפלה מסוימת של הזונה. הכסף של הלקוח בעסקה של שירותי מין הוא אימפרסונלי וניתן להעביר אותו הלאה (alienable). כשהלקוח משלם לזונה הוא לא מוותר על שום דבר מעצמו, הוא לא נחשף בפניה או מציב את עצמו במצב פגיע כמו שהיה יכול לקרות במערכת יחסים מינית ללא כסף. כל מה שהוא מוותר עליו הוא סכום כסף מסוים. הזונה, לעומת זאת, מוכרת את המיניות שלה והמיניות שלה גלומה בהכרח בה עצמה. לכן כשהלקוח מנכס לעצמו את המיניות של האישה לשימוש האישי הוא מבטא חוסר הערכה כלפי נשים. הוא מבטא את התפיסה שנשים הן רכוש מיני של גברים, אובייקטים שזמינים לשימוש ואינם דורשים התייחסות לצורכיהן האישיים. אנדרסון אינה מסבירה בפרוטרוט מדוע זנות משפילה. הרי גם בחיי היומיום אנו משתמשים רבות בנותני שירות ולרוב איננו מתייחסים לצורכיהם האישיים. אנדרסון לא סיפקה הבחנה ברורה בין שירותי מין לשירותים אחרים מלבד ההצהרה שהמיניות של האישה בהכרח גלומה בעצמה. האם מיניות היא הדבר היחיד שגלום בנו? האם אין עוד מקצועות שבהם אנחנו נחשפים בצורה אינטימית, כמו למשל במעשה האמנות? לדעתי, הטיעון הזה של אנדרסון חשוב, אך אינו מפורט ויסודי מספיק.

גם הפילוסופית מרגרט גיין ראדין עסקה בספרה בנושא הזנות,²⁰ וגם היא כמו אנדרסון העלתה טיעונים סימבוליים נגד התופעה. ראדין מתחילה בהצגת הצורה האידיאלית של יחסי מין – אקט שוויוני ומשותף של בני זוג שאינו קשור לכסף כלל. היא מנסה לדמיין עולם שבו יהיו יחסי המין ממוסחרים לגמרי ומסחורם יהיה ציבורי ומקובל. ראדין סבורה שבעולם כזה כל מיניות תיחשב סחירה והיא חוששת מהתוצאות שתפיסה כזו יכולה לייצר. לטענתה, אם מין יהיה סחורה לגיטימית ורגילה, אז השיח על מיניות, ובמיוחד על מיניות נשית, יעוצב בהתאם: ייטבעו מונחים

²⁰ Margaret Jane Radin, *Contested Commodities*, Cambridge: Harvard University Press, 1996, pp 132-136.

חדשים כדי לדרג ערך של אדם או שירות בשוק המין; יישמעו דיונים חדשים על יכולות או איכויות במונחים של השווי שלהם בשוק. כשהשינוי הזה בשיח ייעשה נרחב מספיק יתרחש שינוי בחוויות של כולם, שכן חוויות תלויות בשיח, ובמיוחד חוויות שקשורות ליחסים בין-אישיים. סביר להניח שבעולם שבו פועל שוק חופשי שכולל זנות אנשים יתחילו לתפוס אחרים (ובמיוחד נשים) במונחים של ערכים כספיים. בחברה שבה שירותי מין זמינים ומקובלים יהיה קשה מאוד להימנע מהשוואה בין יחסי מין חנימיים ליחסי מין בתשלום. בחברה כזו ייתכן מאוד שמימוש האידיאל של מין שאינו קשור בכסף יהפוך בלתי אפשרי. ניתן לראות ניצנים של התגשמות החששות של ראדין כבר היום. האתר הישראלי "סקס אדיר" הוא פרום להמלצות ואזהרות של צרכני מין.²¹ במילים אחרות, צרכני מין מעלים באתר זה ביקורות על השירות של זנות שהם ביקרו אצלן. עמוד הפייסבוק בעל עשרות אלפי העוקבים "When He Pays"²² מעלה פוסטים שהתפרסמו באתר זה במטרה לחשוף את האלימות של צרכנות הזנות ולגנות אותה. מעניין לראות שבפוסטים לא תמיד מתועדת אלימות דווקא. לעיתים מתועד בהם שיח יוצא דופן על נשים, אותו שיח שראדין מדמה שישירור בציבור הרחב לאחר מיסוד הזנות. דירוג נשים מאחת עד חמש בקריטריונים של "חזה", "תחת", "פרצוף" ועוד הוא דבר שבשגרה בפורומים הללו. אי-הנוחות שמעוררים התכנים הללו נגרמת מהשיח הכלכלי, הקר והמחפיץ על זנות בפורום.

מסקנת הטיעון של ראדין היא שאין להתיר לכוחות השוק להתערב בעיצוב השיח על המיניות ובזאת לעצב את תפיסת המיניות והרגשות המיניים שלנו. את הטיעון הזה אפשר לשייך לטיעונים הסימבוליים מסוג "המטבע השגוי". לפי טיעון זה, זנות משחיתה את הערך של מין ומיניות כפי שהם אמורים להיות ומבטאת גישה לא מתאימה למערכות יחסים מיניות.²³ הבעיה המרכזית בזנות, על פי השקפת ראדין, נעוצה בהשפעה שלה על החברה ולא בהכרח על הפרט. לדברי ראדין, את הנזק הסימבולי לחברה ניתן לנסות לפתור על ידי הרחקת התופעה מעיני הציבור בעזרת רגולציה. לדוגמה, איסור על פרסום של שירותי מין במרחב הציבורי. הטיעון הזה הוא טיעון סימבולי אינסטרומנטלי. כלומר, הזנות בעייתית בגלל התוצאות השליליות שלה. כמו כן, הטיעון הזה הוא דוגמה למקרה של השפעות חיצוניות. אנשים מחוץ לעסקה של זנות ושלא קשורים אליה מושפעים ממנה.

דברה סאץ, שהוזכרה לעיל בהקשר של הסחר באיברים, הקדישה פרק שלם בספרה לבחינת סוגיית המוסריות של הזנות. לשיטתה, הדבר הבעייתי ביותר בזנות הוא הזיקה בין הזנות ובין אי שוויון נרחב בין גברים לנשים. לדברי סאץ, טיעונים נוסח הטיעונים של אנדרסון אינם מצליחים להוכיח שיש בזנות כשהיא לעצמה, כלומר במנותק מן ההקשר התרבותי וההיסטורי, משהו רע. זנות נחשבת בחברה שלנו "לא מכבדת" בגלל תפיסות רווחות בנוגע לכסף ולמין. מה שנחשב "מכבד" או "לא מכבד" הוא לרוב תלוי תרבות.²⁴ סאץ טוענת אפוא שיש דרך אחרת, שונה מזו של אנדרסון, לפרש את הטיעון הסימבולי של "הסימן השגוי". הצעתה היא לקשר בין הפרקטיקה הנוכחית של זנות ובין הסטטוס החברתי הנחות של נשים בחברה. סאץ אינה סבורה

²¹ SEXADIR, פורטל המבוגרים הגדול בישראל, <https://www.sexadir3.com>; אוחר בינואר 2019.

²² <https://www.facebook.com/When-He-Pays-953331571347707>; אוחר בינואר 2019.

²³ ראדין מניחה שהצורה האידיאלית של יחסי מין שהיא עצמה הגדירה היא אכן הנורמה או לפחות משהו בר-השגה. עם זאת, היא מודעת לעובדה שהנחה זו אינה מקובלת על כולם. לדעתי, גם אם הצורה האידיאלית אינה בת-השגה בשלמותה, וגם אם בכל קשר זוגי יש גם אלמנטים של קח ותן מסחרי, עדיין יש נורמה מכוננת של היחסים הללו ונורמה זו נפגעת על ידי מכירת שירותי מין. כלומר, גם אם האידיאל בלתי ניתן להשגה, עדיין ניתן להשחית אותו.

²⁴ טענות דומות מעלה מרתה נוסבאום, אך אדחה את הדיון בהגותה לפרק הבא.

שעצם העובדה שהטיעון הסימבולי הוא תלוי תרבות היא נקודה לרעתו. להפך, היא סבורה שדווקא הקישור בין הפרקטיקה הנוכחית של הזנות לבין המציאות החברתית הוא שמצליח לשכנע. מבין הפילוסופיות שעסקתי בהן עד כה, חשוב לשים לב שסאץ היא הראשונה שהתייחסה למאפיין עיקרי של התופעה כפי שהיא מתקיימת במציאות – רוב הזנות הן נשים ורובם המוחלט של הלקוחות הם גברים. סאץ טוענת שזנות תורמת למעמד החברתי הנחות של נשים. ומכאן, אם זנות היא לא מוסרית הרי זה משום שהיא משפיעה על הצורה שבה גברים תופסים נשים ועל הצורה שבה נשים תופסות את עצמן. גם טיעון זה עוסק אפוא בהשפעות חיצוניות.

סאץ טוענת שבחברה שלנו זנות מייצגת ומקדמת את התפיסה שנשים הן המשרתות המיניות של גברים. זנות גם מנכיחה ומחזקת את האמונה הרווחת שלגברים יש יצרים מיניים חזקים שיש לספקם. הזנות מייצגת אי-שוויון מגדרי, ולא הבדל גרידא בין שני המגדרים. סאץ מבססת את טענתה על שני נימוקים, ששניהם תלויים בהקשר החברתי. הנימוק הראשון הוא שבתרבות שלנו לא קיימת פרקטיקה חברתית הפוכה שבה גברים הם המשרתים המיניים של נשים. הנימוק השני הוא שזנות כוללת לעיתים קרובות אונס ואלימות נגד הנשים. זנות נתפסת כמותרות לכול, ככאלה שמותר להתייחס אליהן ולהשתמש בהן בכל דרך שניתן להעלות על הדעת. בהינתן שני הנימוקים הללו יוצא שזנות משרטטת תמונה של אי שוויון מגדרי על ידי כינון מעמד אחד של נשים כנחותות יותר. כדי לחזק את טענת אי השוויון סאץ מדגישה שחוץ מהגברים שצורכים זנות ומהזנות עצמן גם נשים שאינן עוסקות בזנות מושפעות מהתופעה. לדבריה, תופעת הזנות משפיעה על הדרך שבה נתפסות כל הנשים ולא רק על האופן שבו נתפסות נשים שבחרו לעסוק בזנות. היא חוזרת ומדגישה שהבעיה המוסרית בזנות תלויה באופן הכרחי וישיר בהקשר החברתי והתרבותי שבו היא מתקיימת.

סאץ מצביעה על שלושה הבדלים משמעותיים בין זנות ובין מקצועות אחרים שבהם נשים משרתות גברים. הבדלים אלו אמורים להוכיח את הטענה שהתדמית השלילית שיש לנשים בשל זנות חמורה יותר מהתדמית שיש לנשים בשל מקצועות "נשיים" אחרים כמו סיעוד או דוגמנות. ההבדל הראשון הוא שאנשים רבים מאמינים שזנות, שלא כמו ניקיון בתים לדוגמה, בעייתית במיוחד מבחינה מוסרית. לכן כל עוד תמשיך הזנות להתקיים היא תמשיך להזין את התדמית הירודה של נשים. ההבדל השני הוא שזנות מציגה נשים כאובייקטים לשימוש גברי. כאמור, זנות נאנסות ומוכות באופן תדיר הרבה יותר מנשים שאינן זונות. ההבדל השלישי הוא שלזנות יכולה להיות השפעה על האוטונומיה המינית של נשים מחוץ לזנות. כלומר, אם זנות הייתה מתקבלת בחברה כעבודה לכל דבר, קיום יחסי מין היה יכול להיות חלק מכל מיני עבודות ונשים שלא היו רוצות לקיים יחסי מין לפי דרישה היו יכולות להיפגע מבחינה תעסוקתית.

האם טיעונה של סאץ כנגד זנות הוא סימבולי? ואם כן, האם הוא אינטרינזי או אינסטרומנטלי? כמו שהזכרתי בתחילת הפרק, טיעון סימבולי גורס שהסחרה של מוצרים ושירותים מסוימים מבטאת מסרים שנויים במחלוקת מבחינה מוסרית. האם לפי טיעונה של סאץ זנות מבטאת מסרים שנויים במחלוקת מבחינה מוסרית, או שמא כל הפגם שטמון בה כרוך בתוצאות לא רצויות שנובעות ממנה, כמו אי-שוויון מגדרי? קודם כול, סאץ מודה שאנשים רבים תופסים את הפרקטיקה של זנות כפרקטיקה לא מוסרית, אך היא עצמה אינה אומרת שהיא לא מוסרית באופן מהותי, אלא רק שהיא לא מוסרית בהקשר החברתי הנתון. שלא כמו אנדרסון, שטוענת שזנות היא לא מוסרית ומשפילה מעצם טבעה, סאץ טוענת שזנות נעשית לא מוסרית רק במציאות חברתית מסוימת. עם זאת, נראה לי שהטיעון שסאץ מעלה הוא אכן טיעון סימבולי

מסוג התנגדות "הסימן השגוי". במצב החברתי הנוכחי הזנות אכן מבטאת יחס לא הולם לנשים. הזנות מחזקת ומפיצה את התפיסה שנשים כמוהן כחפץ בידי הגברים, והשליטה המוחלטת שיש לעיתים לגברים בנשים שעוסקות בזנות רק תורמת לתפיסה זו. ההשפעות החיצוניות של הזנות הן חלק מרכזי מטיעונה של סאץ, שכן כאמור היא טוענת שקיומה של תופעת הזנות משפיע על הדרך שבה נשים נתפסות באופן כללי. אם נמשיך את קו הטיעון הזה, ניתן לומר שסאץ למעשה חוששת מכך שזנות מבטאת ומציגה לחברה תפיסה שמפחיתה מערכן של נשים, מכיוון שיש משהו לא מכבד ומחפיץ בפרקטיקה של זנות במציאות החברתית הנוכחית, ובזאת זנות שונה מפרקטיקות אחרות. הטיעון של סאץ אינסטרומנטלי, שכן הוא מתרכז בהשלכות של זנות ולא במהות שלה.

*

לסיכום הדיון עד כאן נוכל לנסח כעת כמה טיעונים סימבוליים נגד זנות:

1. תופעת הזנות חותרת תחת הצורה שבה מערכות יחסים מיניות אמורות להתנהל.
2. הזנות מבטאת את התפיסה שבני אדם ומין הם סחורות בלבד.
3. העיסוק בזנות וצריכה של שירותי מין תמורת כסף אינם מכבדים את הזונה.
4. תופעת הזנות אינה מכבדת את המין הנשי ככלל ואף תורמת לתפיסה שערכן של נשים ככלל פחות מערכם של גברים.
5. השיח שיתפתח בעקבות מיסוד הזנות ישפיע לרעה על תפיסת המיניות שלנו.

כל הטיעונים האלו הם סימבוליים, אך כל אחד מהם מדגיש חלק אחר בבעיה. יש שמתמקדים בנזק החברתי של זנות ויש שמתמקדים בנזק האישי. יש שמתמקדים בהשפעה של הזנות על מערכות יחסים אינטימיות ויש שמתמקדים בכבוד האדם בכלל. אך לכולם משותפת הטענה הכללית שמסחור של יחסי מין מבטא מסרים פסולים מבחינה מוסרית. היה אפשר להשמיע גם טיעונים אחרים כנגד זנות. למשל: "זנות היא מקצוע שרוב העוסקות בו הן נשים חלשות ועניות. הזנות מעודדת ניצול של נשים חסרות אונים, שאין להן חלופה טובה יותר. לכן זנות אינה מוסרית ואינה צריכה להיות חלק ממסגרת השוק". ואולם טיעון כזה אינו תקף בכל המקרים של עסקאות זנות. ייחודם של הטיעונים הסימבוליים, לעומת זאת, שהם שוללים זנות באשר היא, ללא קשר לתנאים המשתנים ולמקרים הפרטיים המגוונים של התופעה הרחבה הזאת.²⁵ עוד חשוב להדגיש שחלק מהטיעונים הסימבוליים שהצגתי לא עוסקים רק במקרה הפרטי של זנות, או בפעולה הפשוטה של העברת כסף מיד ליד, אלא בהשפעה שתהיה למסחור רחב היקף של יחסי מין. כלומר, הבעיה אינה רק בהחלפת הכסף בין שני אנשים פרטיים, אלא בתעשיית מין מפותחת שתפתח מחירון סטנדרטי לשירותי מין, פרסומות לשירותי מין וקהילת ביקורות.

²⁵ יוצא דופן בעניין זה הוא הטיעון של סאץ, שתקף רק בתרבויות שבהן מעמדן החברתי של נשים הוא נמוך. עם זאת, חשוב לשים לב שגם לפי הטיעון של סאץ זנות אינה מוסרית גם במקרים שאינם כרוכים בניצול, באלימות, בכפייה וכדומה.

פרק שני

המתנגדים לטיעונים הסימבוליים

המתנגדים לטיעונים הסימבוליים מבקשים להתייחס לעסקאות בשוק במונחים של תועלת. לדידם המשמעויות הסימבוליות של סחר הן תלויות תרבות, ואל לנו לנהוג בהתאם לנורמות שנגזרות מאותן משמעויות אם לסחר יש תועלת כלשהי. השיפוט המוסרי של הפעילות בשוק של המתנגדים לטיעונים הסימבוליים שונה מאוד מזה של התומכים בהם. היכן שהתומכים בטיעונים הסימבוליים רואים חוסר כבוד נוכח מוסכמות חברתיות קבועות, המתנגדים רואים הזדמנות לשנות ולערער סדרים חברתיים קיימים למען טובת הכלל. מנגד, יש כאלו שאינם רואים בתפיסה של המתנגדים לטיעונים הסימבוליים מגמה ליברלית ומודרנית אלא ניסיון קפיטליסטי קר להכפיף את כל הערכים ההומניים למטרות של רווח כספי ועושר.

את טיעוני הצד המתנגד לטיעונים הסימבוליים שאבתי בעיקר משני מקורות. האחד הוא מאמר של הפילוסופית מרתה נוסבאום,²⁶ אחת ההוגות המרכזיות בעולם היום בתחום הפילוסופיה הפוליטית. השני הוא מאמרם של ג'ייסון ברנן ופיטר ג'ורסקי, שהורחב מאוחר יותר גם לספר. לאחרונה עורר ספרם של ברנן וג'ורסקי דיון ער בקהילת החוקרים העוסקים בנושא.

בתחילת הפרק אציג את הטענות המרכזיות של נוסבאום ושל ברנן וג'ורסקי נגד טיעונים סימבוליים. לאחר מכן אתמקד בהגותם של ברנן וג'ורסקי, אציג את תשובתם הבסיסית לשלושת סוגי הטיעונים הסימבוליים כפי שהם עצמם ניסחו ואדון באופן ביקורתי בכל אחת מהתשובות הללו בנפרד. ברנן וג'ורסקי הם שהגדירו לראשונה את הטיעונים הסימבוליים, והם גם שעוסקים בהם בצורה המסודרת והאנליטית ביותר, ולכן טבעי שאייחד להגותם דיון נרחב. המאמר של נוסבאום לא יידון בהרחבה, כיוון שהוא לא עוסק ישירות בסוגיה של הטיעונים הסימבוליים. עם זאת, תובנותיו המקוריות לגבי סוגיית הזנות ישמשו אותי לחידוד מקצת הדילמות בדיון. אחזור ואבחן את הטיעונים הסימבוליים כנגד זנות שניסחתי בפרק הקודם ואבדוק אם טיעוני הנגד של ברנן וג'ורסקי מבוססים. לבסוף אסכם את מסקנותיי מהדיון בטענות המתנגדים לטיעונים הסימבוליים.

לפני שאציג את הטיעונים העיקריים אני מבקשת להזכיר שענייננו כאן איננו בטובין שאפשר לתת כמתנה או בשירותים שאפשר לתת בחינם. הבעיה נוצרת רק ברגע שמכניסים "מוצר", שלרוב ניתן בחינם, לשוק ובכך מאפשרים את מכירתו וקנייתו. הכסף הוא שמעורר את הבעיה, לא הטובין כשהם לעצמם.²⁷ אנו גם לא עוסקים כלל בדברים שהחזקה שלהם, שימוש בהם או העברה שלהם בחינם היא לא מוסרית בבירור, כמו לדוגמה פורנוגרפיה בהשתתפות ילדים. מכאן ברור כי הטענה של התומכים בטיעונים הסימבוליים היא שיש איזושהי משמעות לסחר ולהעברת כסף מיד ליד. הפעולה הזו טעונה לדעתם במשמעויות סימבוליות, והמשמעויות הללו הן אלה שעושות את המסחר ללא מוסרי.

²⁶ Martha Nussbaum, "Whether from Reason or Prejudice: Taking Money for Bodily Services", *The Journal of Legal Studies* 27:2 (June 1998), pp. 693-723.

²⁷ ניתן לטעון שיחסי מין בזנות שונים מיחסי מין בהסכמה בין מבוגרים. אמנם בשניהם מדובר כביכול באותה פעולה – יחסי מין – אבל בגלל ההקשר החברתי נוצר הבדל משמעותי בין השניים. חשבו על ההבדל בין הימנעות מאכילה במשך יום שלם בגלל מחסור בכסף לבין צום. מבחינה פיזית אמנם מדובר בשני אקטים זהים, אבל יש ביניהם הבדל קריטי. אעסוק עוד בהבדל בין זנות לבין יחסי מין מחוץ לזנות בפרק הבא.

ברנן וג'ורסקי מספקים במאמרם ראיות סוציולוגיות ואנתרופולוגיות לכך שהמשמעויות של השוק ושל כסף הן קונטינגנטיות ומובנות חברתית.²⁸ על פי השקפתם, טענותיהם של הוגים כמו אנדרסון וסנדל, שגורסים ששוקים מסוימים מבטאים חוסר כבוד מעצם טבעם בלי תלות בהבניות חברתיות כאלו ואחרות, מעידות על תפיסה מהותנית. נגד תפיסה זו הם טוענים שלכסף ולסחר אין משמעות מהותית פנימית כלל ולכן הם גם לא מבטאים בהכרח חוסר כבוד. על פי השקפתם לא די ששוק מסוים יבטא חוסר כבוד או מסרים שנויים במחלוקת במציאות תרבותית מסוימת כדי לאסור עליו – יש לבחון איזו תועלת יפיקו ממנו החברה והשחקנים בשוק. הם אמנם תומכים בשינוי הנורמות התרבותיות כך שסחר בטובין מועילים לא יבטא חוסר כבוד. עם זאת הם סבורים שגם אם לא נצליח לשנות את הנורמות, ושוק מסוים ימשיך לבטא חוסר כבוד, יש להמשיך בסחר כל עוד הוא מועיל לחברה או למשתתפים בעסקה.

כדי להדגים את טענתם שהמשמעויות של השוק ושל הכסף הן קונטינגנטיות ומובנות חברתית הם מנתחים את הטיעון של סנדל בנוגע למתנות כספיות (ראו בפרק הקודם). ברנן וג'ורסקי טוענים כי הסטיגמה של מתנות כספיות אינה אלא הבניה חברתית של תרבות המערב ולא נובעת מבעייתיות מוסרית מהותית.²⁹ כדי להוכיח שאין בעייתיות מוסרית מהותית במתנות כספיות הם מביאים כדוגמה את אנשי המרינה במדגסקר. בתרבותם, בניגוד למקובל בתרבות המערב בימינו, מתנות כספיות לא נחשבות אימפרסונליות ולא מייחסים לנותניהן חוסר מחשבה. ברנן וג'ורסקי אף טוענים כי עד לא מזמן גם בתרבות המערב לא ראו בשלילה מתנות כספיות. הם מתבססים על מחקר שעסק באמריקה בשנים 1870-1930 וממנו עולה שכסף נחשב אז למתנה מתחשבת במיוחד.³⁰ הם מביאים עוד שפע דוגמאות למקרים שבהם דברים שנראים לנו ברורים מאליהם הם למעשה ייחודיים לתרבות שלנו אך בתרבויות אחרות הם שונים בתכלית. דוגמאות אלו משמשות אותם כדי להוכיח שלעיתים דברים שמבטאים כבוד בתרבות שלנו אינם מבטאים כבוד בתרבויות אחרות, ולהפך. מכאן הם מסיקים שאין צורך לאסור שווקים מסוימים רק משום שהם מבטאים חוסר כבוד בתרבות שלנו.

ניתן לתקוף את הטענות הסימבוליות בנוגע לזנות גם מכיוון שונה. המהלך שעושה מרתה נוסבאום שונה מן המהלך של ברנן וג'ורסקי.³¹ הם טוענים כי המשמעות החברתית של כסף בתרבות הנוכחית אינה עילה מספיקה כדי לגנות זנות. נוסבאום, לעומת זאת, בוחרת לבחון את הזנות בהשוואה למקצועות אחרים בהינתן המצב התרבותי הנוכחי, שבו לכסף יש משמעויות חברתיות. היא משווה זנות למקצועות שונים ומנסה לבודד את המאפיינים של הזנות ולקבוע במה בדיוק שונה הזנות ממקצועות אחרים שנחשבים להגונים ומקובלים בחברה. בעזרת המתודה של ההשוואה היא חושפת יסודות רבים מכפי שרואים במבט ראשון שמשותפים לזנות ולמקצועות אחרים. לטענתה, אין הבדל משמעותי בין הזנות למקצועות האחרים שהיא השוותה אליהם וכשיש הבדלים אפשר לבטלם בעזרת רגולציה מתאימה. מקרים כמו אלימות וניצול, למשל,

²⁸ Brennan and Jaworski, "Markets without Symbolic Limits".

²⁹ שם, עמ' 1063.

³⁰ הטיעון הזה מוזכר כדי להדגים את המהלכים שברנן וג'ורסקי נוקטים במאמרם ולהסביר בקצרה את טענתם העיקרית. בעיניי זה טיעון בעייתי. יש מובן ברור שבו מתנות כספיות הן לא פרסונליות בלי קשר לתרבות (הן זהות בין אדם לאדם ואינן רגישות למאפייני האישיות הייחודיים של כל אדם). קשה לי לראות כיצד בתרבות של אנשי המרינה במדגסקר כסף מקבל נופך אישי. נכון שיש תרבויות שבהן זה לא נתפס כמשהו שלילי, אבל אין פירוש הדבר שהויתור על הפרסונליות אינו ויתור על ערך סימבולי אמיתי. לא ארחיב בעניין זה כיוון שהטיעון הובא כאן בעיקר כדי להדגים את סוג החשיבה של ברנן וג'ורסקי.

³¹ Nussbaum, "Whether from Reason or Prejudice".

יכולים להיפתר על ידי פעולות מסוימות של הממשלה והסדרה של התעשייה. מסקנתה היא שאין בסיס מוסרי יציב לגינוי הזנות וכיום היא נפסלת בעיקר בשל דעות קדומות לגבי נשים ולגבי יחסי מין.

נוסבאום משווה את מקצוע הזנות למקצועות אלו:

1. עובדת במפעל שמורטת נוצות של עופות קפואים
2. עוזרת בבית מן המעמד הבינוני הגבוה
3. זמרת במועדון לילה, שלרוב שרה את השירים שבעל הבית מבקש ממנה לשיר
4. פרופסור לפילוסופיה, שמקבלת שכר על הוראה ומחקר
5. מעסה מיומנת שמועסקת במועדון בריאות
6. "אמנית קולונסקופיה" – אישה שמקבלת שכר על כך שמבצעים בה בדיקות קולונסקופיה בכלים החדשים ביותר כדי לבדוק את כשירותם

היא מתייחסת לקריטריונים שונים, כמו סיכון לבריאות, שליטה בתנאי העבודה ובשעות העבודה, היכולת לבחור מה לעשות במסגרת העבודה, אילו כישורים נחוצים לעבודה, עד כמה חודרת העבודה לחלק פנימי ופרטי, קשר לסטריאוטיפים מגדריים, מידת הסיכון לקבל יחס רע מהלקוחות, גובה השכר ועוד ועוד. מן ההשוואה עולה שבדרך כלל ההבדלים בין זנות למקצועות האחרים הם שוליים. ההבדל המשמעותי היחיד בין זנות לבין מקצועות אחרים טמון בסטיגמה השלילית של הזנות. נוסבאום מתנגדת לטענה שזנות שונה ממקצועות אחרים כיוון שהיא מחייבת את האישה העוסקת בזנות להשתמש בגופה בצורה יוצאת דופן, ושימוש כזה בגוף של אישה הוא לא ראוי, ומראה שגם במקצועות אחרים נעשה בגוף שימוש דומה. היא חושפת את הצביעות לכאורה של המתנגדים לזנות בהראותה שאנחנו כחברה מקבלים מקרים שונים של מכירה וקנייה של שירותים גופניים. היא מראה שלמרות שאיננו מוצאים פגם עקרוני במכירת שירותים גופניים, יש שירותים שאנחנו מוציאים אל מחוץ לשוק באופן שרירותי. שלא כמו ברנן וגיוורסקי, נוסבאום אינה טוענת שאנו צריכים להתמרד כנגד המשמעויות הקונטינגנטיות של השוק ושל הכסף בחברה שלנו. היא רק מבקשת מאיתנו לבדוק שוב את הקריטריונים שלנו. לדבריה, אם נבחן את הקריטריונים האלה לעומק לא נצטרך לשנות אותם על מנת להכניס את הזנות לשוק. אם נסתכל בהם בצורה מעמיקה יותר נראה שכבר עכשיו אנו מקבלים מבחינה מוסרית מקצועות שמאפייניהם דומים מאוד למאפייני הזנות. כאמור, לדברי נוסבאום רגולציה יכולה לפתור את רוב הבעיות שיש כיום בזנות, כמו לדוגמה אלימות.

נוסבאום אינה מסתפקת בדמיון בין זנות למקצועות אחרים. היא חושפת במאמרה גם מגוון של דעות ואמונות בבסיס ההתנגדות של בני אדם למקצועות שונים. היא טוענת שדעות אלו אינן אלא דעות קדומות נטולות ביסוס אמיתי והן אלו שמשפיעות עלינו (במודע או שלא במודע) לחשוב שמקצועות כמו זנות אינם הגונים. כך למשל, נוסבאום טוענת שאנשים מתנגדים לזנות כיום בגלל שהם רואים קשר בין כסף לחוסר כבוד. הקשר הזה אינו חדש כמובן. התפיסה המקובלת בקרב התומכים בטיעונים הסימבוליים, הסבורים שיש קשר הדוק בין כסף לחוסר כבוד, היא תפיסה ששורשיה ההיסטוריים עמוקים יותר. נוסבאום מזכירה לנו שכמו שהיום יש

לנשים שעובדות בזנות סטיגמה כך בעבר הייתה סטיגמה לזמרות אופרה.³² לדבריה, הסטיגמה הזאת נבעה משתי אמונות תלויות תרבות. (א) **קבלת משכורת היא דבר מגונה**: ראשיתה של אמונה זו עוד בימי יוון העתיקה, שבה ה"גינטלמנים" היו אלה שלא נדרשו לעבוד למחייתם. את הסופיסטים לא ראו בעין יפה מאחר שהם גבו מתלמידיהם כסף על לימודי רטוריקה ופילוסופיה. אמונה דומה רווחה גם בכנסייה הימי-ביניימית. השאלה אם צריך להציע הדרכה פילוסופית תמורת תשלום או לא הייתה שנויה במחלוקת. נוסבאום מביאה עוד דוגמאות למקרים עד למאה העשרים שבהם עצם הרווח הכספי נחשב ללא מכובד. חשוב לשים לב שלא הפעילויות עצמן הן המגונות – אלא העובדה שמרוויחים מהן כסף. (ב) **מביש להציג את הגוף לעיני זרים בציבור**: הדבר נכון במיוחד כשמביעים רגשות מלאי תשוקה.

בגלל השילוב של שתי האמונות הללו נוצרה התפיסה שזמרות אופרה הן נשים לא מוסריות וההופעות שלהן אינן מתאימות לחברה מנומסת. הדוגמה הזאת של נוסבאום היא דוגמה היא בעיני מאירת עיניים משום שהיא מיטיבה להמחיש עד כמה השיפוט המוסרי שלנו הוא תלוי תקופה ותלוי תרבות.

ואולם אפשר לטעון כי העובדה ששיפוטם מוסריים הם תלויי תרבות לא הופכת את אמיתותם לתלויות תרבות. כלומר, ייתכן שיפוט מוסרי שמקורו בתרבות מסוימת והוא שיפוט מוסרי אמיתי ללא סייג תרבותי; וככזה ראוי שיאמצו אותו בכל התרבויות. עם זאת, על "השופט" מוטלת האחריות להוכיח שיש אמת בשיפוט שלו ושאמת זו אינה תלויה תרבות. דהיינו, עליו להוכיח שהתרבות שהוא משתייך אליה שפטה באופן אמיתי את הסוגיה הנידונה ותרבויות שמחזיקות בתפיסות מנוגדות טועות. ניתן להשתמש בדוגמה של זמרת האופרה כדי להסביר זאת באופן ברור יותר. ברור שהשיפוט המוסרי של זמרות אופרה השתנה לאורך השנים. יוצא שלפחות אחד השיפוטם הללו שגוי. היום אנו סבורים כמובן שאין שום פגם מוסרי במקצוע זה. אבל אם בעבר היו מנסים להצדיק את הטענה שלא מוסרי לעבוד כזמרת אופרה לא היו ככל הנראה מצליחים לתת הסבר שאינו תלוי תרבות. הסבר שאינו תלוי תרבות נשען על טענות כמו "העבודה כזמרת אופרה פוגעת בחירות של אנשים אחרים" או "העבודה כזמרת אופרה מסכנת את חייהם של אנשים אחרים". אך נראה שקשה להציג הסבר כזה ולכן אין בסיס מוסרי חזק מספיק להצדיק איסור על עבודה כזמרת אופרה.

גם ברנן וג'ורסקי וגם נוסבאום סבורים שאם הסיבה לדחות זנות היא תלויה תרבות אז אין בה כדי לפסול זנות. בשורש טיעונם ניצבת הנחה, כי נורמות תרבותיות שאינן מבוססות מבחינה רציונאלית וידוע שהן יכולות להשתנות פוגעות לעיתים בבני אדם. לדוגמה, נוסבאום טוענת שהסטיגמה והחוק כנגד זנות פוגעים בנשים ממדינות עולם שלישי שאפשרויות הפרנסה שלהן הן מועטות מלכתחילה. בגלל נורמות תרבותיות כאלו ואחרות בנוגע למין ולכסף, נחסמת בפניהן אופציה אחת להשתכר ולשפר את מעמדם.

ישנו דמיון בין הטיעון של נוסבאום לטיעון של סאץ. גם סאץ וגם נוסבאום טוענות שהנורמות בנוגע לכבוד משתנות ותלויות תרבות. אך סאץ, בניגוד לנוסבאום, טוענת שהמוסכמות הקיימות דורשות התייחסות שלנו משום שהן מקור לפגיעה בזונות ובחברה. על אף הדמיון בין השתיים, ישנה הבחנה חשובה בין נקודת המבט של סאץ לזו של נוסבאום. סאץ בוחנת את נושא הזנות מנקודת המבט של מדינות העולם הראשון: במדינות כאלו תרומתה של הזנות לרווחתן של

³² שם, עמ' 697.

נשים אינה גדולה דיה כדי להצדיק את הפגיעה בתפיסה של הנשים בחברה. בנוסף, בעולם הראשון תפיסת הנשים כנחותות מגברים עוברת שינוי ויש בהן פנאי לעסוק בתיקונים של עוולות מגדריות. נוסבאום, לעומת זאת, בוחנת את הסוגיה מנקודת המבט של מדינות העולם השלישי: במדינות כאלו חשוב לדאוג תחילה לחייהן של נשים, שכן הן נמצאות פעמים רבות בסכנה. לכן נוסבאום מתעקשת על הצורך להתגבר על הסטיגמה בנוגע לזנות כדי לאפשר לנשים עניות במיוחד לעסוק במקצוע על מנת לשרוד. במדינות כאלו המצוקה חמורה כל כך שדיונים בנוגע למעמד האישה צריכים להידחות ובמקומם צריך לקבוע מדיניות שתסייע להציל חיים.

ברנן וג'ורסקי בחנו בצורה מסודרת ואנליטית יותר את שאלת הסטיגמה שכרוכה בקשר בין כסף לחוסר כבוד. כפי שהראיתי בפרק הראשון, הם ניסחו שלושה טיעונים סימבוליים וכולם קשורים להשקפה שסחר לא מתאים לכל טובין. התשובות שלהם לכל אחד מהטיעונים מתבססות על הנחתם כי נורמות השוק הן שגורמות לכך שנחשוב שאנו מתייחסים בחוסר כבוד לדברים. במאמרם הם מסבירים למה נורמות השוק לא תמיד מוחלטות כמו שלעיתים מציגים אותן, וגם כשהן מוחלטות – הן לא בהכרח מבטאות חוסר כבוד.

ברנן וג'ורסקי מתחילים בטיעון הסימבולי שלדעתם הוא הרעוע מכולם – התנגדות "הסחורה בלבד". לפי טיעון זה קנייה ומכירה של מוצרים ושירותים מסוימים מעידה על כך שהמשתתף בעסקה נכשל בזיהוי הערך הלא אינסטרומנטלי של הדבר שנקנה ונמכר. התומכים בטיעונים הסימבוליים מגדירים טובין כמשהו שאנו מתייחסים אליו דרך נורמות השוק והערך שלו בשבילנו הוא אינסטרומנטלי בלבד. ברנן וג'ורסקי טוענים כנגד זאת כי טובין הם כל דבר שנקנה ונסחר ובכך מרחיבים את ההגדרה של הוגים כמו אנדרסון.³³ לשיטתם, ההתייחסות למשהו כאל סחורה מעידה על התפיסה שדבר זה יכול להימכר ולהיקנות ותו לא. הם טוענים כי ישנם דברים רבים שבני אדם קונים ומוכרים ועם זאת לא תופסים אותם כטובין בלבד. לדוגמה, אנו קונים ומוכרים חיות מחמד ובכל זאת איננו תופסים אותם כמשהו שנועד לשימוש שלנו בלבד, אלא כיצורים שראויים לאהבה שלנו. אנו קונים ומוכרים יצירות אומנות, אבל לא תופסים אותן כמשהו בעל ערך אינסטרומנטלי בלבד אלא כאובייקטים שראויים להערכה. לכן לא די בעובדה שאדם קונה או מוכר משהו כדי להסיק שהוא תופס אותו כסחורה בלבד. מכאן ברנן וג'ורסקי מסיקים שהתנגדות "הסחורה בלבד" היא לא התנגדות לשווקים או למסחר דווקא אלא בעיקר התנגדות לגישות או למוטיבציות של הקונים והמוכרים בנוגע לעסקה. על פי השקפתם, כל עוד הקונים והמוכרים אוחזים בגישה המתאימה ובמוטיבציה המתאימה ביחס לטובין התנגדות "הסחורה בלבד" אינה תקפה.

אני סבורה שטענת הנגד של ברנן וג'ורסקי בדבר התנגדות הסחורה בלבד אינה שלמה. ראשית, משתי הדוגמאות – חיות מחמד ויצירות אמנות – עולה שמצב שבו קונים ומוכרים אובייקט בלי לתפוס אותו כאובייקט בלבד אכן אפשרי, אבל לא שהוא סביר.³⁴ העובדה שאפשר להפריך את הטענה "כל פעם שאתה קונה ומוכר טובין אתה תופס אותם כסחורה בלבד" בעזרת דוגמאות יוצאות דופן לא מעידה שהוא לא חל על מרבית המקרים ובוודאי אין בה כדי להוכיח שמדובר בטיעון לא רלוונטי. אולי לא הכרחי שנתפוס טובין מסוימים כסחורה בלבד, אבל הסחר

³³ Brennan and Jaworski, "Markets without Symbolic Limits", p. 1058, note 18.

³⁴ מלבד זאת, אפשר גם לסחור בעלי חיים ולתפוס אותם כסחורה בלבד. למשל, כשאנשים קונים כלבים או חתולים גזעיים כדי שישמשו כקישוט או כסמל סטטוס ומתייחסים אליהם כמו שהם מתייחסים לרכב שלהם. או, למשל, כשאנשים קונים בעלי חיים גזעיים כדי להרביע אותם ולמכור את צאצאיהם.

בהם הופך את התפיסה הזאת לסבירה יותר ולכן התנגדות "הסחורה בלבד" עדיין משמעותית בדין. לדעתי, אופיו של השוק והנורמות השולטות בו הם שגורמים לכך שאנשים נוטים לתפוס את הטובין כסחורה בלבד, כלומר כמשהו שנועד לשימושם ולהנאתם האישית. לכן טיעון הסחורה בלבד לא מכוון רק לגישות המתאימות של המשתתפים בשוק ולמוטיבציות שלהם כמו שברן וג'ורסקי ניסו לטעון. לדעתי טיעון הסחורה בלבד יכול לשמש גם להתנגדות לשווקים ולמסחר, שכן הללו מעודדים מעצם טבעם את התפיסה האגואיסטית והאינסטרומנטלית שלא משאירה מקום להערכה מכבדת של מושאים ובפרט של בני אדם. כפי שהראיתי בפרק הראשון, השוק החופשי מתבסס על ההנחה שכל שחקן בו פועל בצורה אגואיסטית להשגת מטרותיו.

מלבד זאת, הטיעון של ברן וג'ורסקי לוקה בחוסר אבחנה בין מוצרים ובין שירותים. התנגדותם מאבדת מתוקפה כאשר מדובר בשירותים. יחסם של אנשים לחיות מחמד אכן איננו אינסטרומנטלי גרידא, אך זאת מכיוון שניתנת להם ההזדמנות להשקיע בהם ולטפח אותם כל זמן שהם בבעלותם. לעומת זאת, כאשר אדם רוכש שירות מסוים אין שום ציפייה שישמור על קשר הדדי וארוך טווח עם מספק השירות יותר מהנחוץ מתוקף השירות. ברוב המקרים הקשר בין נותן השירות לרוכש יסתיים כשהרוכש יקבל את מבוקשו. כמו כן, שלא כמו בקשרי חברות, אין ציפייה שהקשר יהיה הדדי.

ניתן להתייחס לשתי הבחנות הנוגעות לסוגים של קשרים עם נותני שירות. ההבחנה הראשונה נוגעת לטווח קבלת השירות. קשר עם נותן שירות לטווח קצר הוא קשר חד-פעמי. לדוגמה, אפשר לתת כסף לעובדת בסלון יופי בתמורה למניקור. קשר עם נותן שירות לטווח ארוך הוא קשר שנמשך תקופת זמן ממושכת. לדוגמה, אפשר לתת כסף למורה לפסנתר בתמורה לשיעור פעם בשבוע במשך מספר שנים. ההבחנה השנייה נוגעת לטיב הקשר בין נותן השירות למי שקנה אותו וכאן אפשר להבחין בין קשר עמוק לקשר שטחי. הקוסמטיקאית יכולה לספק לי שירות לטווח ארוך, כלומר אני יכולה להתראות איתה בפרקי זמן קבועים במשך כמה שנים אבל ההיכרות שלנו לא תהיה מעמיקה. מנגד, קשר עם פסיכולוגית שמכירה אותי באופן מאוד אינטימי ובמהלך הטיפול גם אני לומדת מספר דברים עליה יהיה גם ממושך וגם מעמיק.

במקרים שבהם מדובר בקשר שטחי ולטווח קצר אין כמדומה ציפייה או אפילו אפשרות להכיר את נותן השירות אלא רק את איכות השירות שלו. במקרים כאלה השירות ארעי ומתבסס על צורך של אדם אחד ועל יכולתו של אדם אחר לספקו. אין כאן שום הזדמנות לבטא הערכה לנותן השירות עצמו. דומה כי כאשר מדובר בשירותים, ובמיוחד בשירותים שאופיים ארעי ושטחי, קל לראות כיצד בני אדם יתפסו את נותן השירות כסחורה בלבד, או לפחות ככלי בלבד לסיפוק הסחורה.³⁵

טיעון הסחורה בלבד אמנם מתמקד בעיקר בכוונות של הסוחרים אבל הוא עדיין יכול להיחשב לטיעון סימבולי תקף נגד סחר. גם אם יש מקרים שבהם אנשים אינם תופסים דברים בשוק כסחורות בלבד, עצם הסחר מבטא אישור לתפיסה כזאת. עצם קיומו של הסחר מספק גושפנקה חברתית לסחר שרואה במוצר "סחורה בלבד" ובמובן הזה הוא בכל זאת מבטא מסרים שנויים במחלוקת מבחינה מוסרית. הרי אחת מנורמות השוק היא שבמסגרת השוק אין התייחסות לטעמים שהביאו אנשים לקנות ולסחר. מתוך כך ברור מדוע מסגרת השוק מעצם

³⁵ חשוב לשים לב שהעובדה שבני אדם יתפסו את נותן השירות כסחורה בלבד לא בהכרח אומרת שהם גם יתפסו את המוצר שנמכר בשירות כסחורה בלבד. למשל, ניתן לדמות סיטואציה שבה אדם לא יראה במין רק סחורה אינסטרומנטלית אלא משהו שמסמל את הערך של מיניות האדם אך בכל זאת יתפוס את הזונה כסחורה בלבד.

טבעה מספקת הכשר לכל סוגי הטעמים, גם לפחות ראויים שבהם. כאשר אנחנו מאשרים סחר בטובין מסוימים אנו למעשה נותנים אישור חברתי להתייחסות לטובין כסחורה בלבד. מכיוון שנורמות השוק מעודדות תפיסה כזו של טובין כסחורות בלבד, כאשר אנחנו כחברה מאשרים הכנסת טובין לשוק אנחנו מקנים לגיטימציה להתייחסות לטובין כאל סחורה בלבד. ההבדל בין זנות לבין שירותים אחרים (כמו הוראה או טיפול פסיכולוגי) נעוץ במוטיבציה הטיפוסית של מי שקונה כל אחד מהשירותים הללו. בעוד שבמקרה של הוראה ושירות פסיכולוגי המוטיבציה בדרך כלל מכבדת את נותן השירות ומאפשרת להעריך גם אותו עצמו, ולא רק את השירות שהוא נותן, במקרה של זנות המצב שונה. המוטיבציות לשכור שירותים של פסיכולוג נחשבות ראויות בעוד המוטיבציות לשכור את שירותיה של עובדת מין נחשבות בדרך כלל לא ראויות. בהמשך אראה כיצד המאפיינים המיוחדים של מקצוע הזנות, נוסף על המאפיינים של השוק, מעודדים אותנו לראות בנשים העוסקות בזנות סחורה בלבד.

ברן וג'ורסקי מנסים להפריך גם את שני הטענות הסימבוליים הנותרים – התנגדות "הסימן השגוי" והתנגדות "המטבע השגוי". לפי התנגדות "הסימן השגוי", גם אם אדם לא תופס משהו כסחורה בלבד ומעריך אותו גם בצורה שונה, ברגע שהוא מכניס אותו למסגרת השוק הוא ישתמש בו וייתחם אליו כאל סחורה בלבד, והתייחסות כזו יכולה לעיתים להיות לא מתאימה ולבטא חוסר כבוד לדברים מסוימים. גם אם תופסים משהו כראוי לכבוד, ולא כסחורה בלבד, עדיין יכול להיות שבמסגרת השוק ההתייחסות אליו תהיה כאל סחורה בלבד. כלומר, הפעולות שלנו כלפי מושאים יכולות לא להתאים לתפיסות שלנו לגביהם. הן עלולות לבטא חוסר כבוד גם אם לא זאת גישתנו כלפיהם. התנגדות "הסימן השגוי" מבוססת על העובדה שמה שאנחנו מבטאים דרך המילים והפעולות שלנו הוא לא ביטוי ישיר של הכוונות שלנו. המשמעות של פעולה או אמירה לא נקבעת רק לפי הכוונות שלנו, אלא גם לפי המוסכמות החברתיות וההקשר החברתי שבהם הפעולות נעשות או האמירות נשמעות. לפי התנגדות ה"מטבע השגוי" הצעת כסף תמורת שירותים נוטה לבטא זרות בלי תלות בכוונה של המציע. מאחר שביטוי זרות בחלק מהיחסים האנושיים הוא פגום, ראוי להימנע מסחר באותם סוגי יחסים. התנגדות "המטבע השגוי" גורסת כי הצעה של כסף במסגרת סוג יחסים כזה מתנגשת לעיתים עם מהותו. כלומר, ישנן מערכות יחסים שמעצם טבען לא ראוי שיהיה מעורב בהן כסף והכנסת הכסף למערכות היחסים האלו עלולה להשחיתן. לברן וג'ורסקי יש תשובה זהה לשני סוגי הטענות, גם להתנגדות "הסימן השגוי" וגם להתנגדות "המטבע השגוי". תשובתם הבסיסית היא, שאם הטיעון היחיד כנגד מסחר הוא סימבולי, התוצאות של המסחר הן הסטנדרט המרכזי שלפיו אנחנו צריכים לשפוט אם הסמיוטיקה של התרבות הנדונה מוסרית או לא.³⁶ טענתם היא שבהיעדר טענות לא סימבוליות בנוגע לסחר בטובין מסוימים, אז המשמעות של סחר בטובין היא ככל הנראה רק קונטינגנטית ומובנית חברתית. לטענתם, אם שוק מסוים מבטא חוסר כבוד או מצביע על מניעים אנוכיים על פי הסמיוטיקה של התרבות שבה אותו סחר מתקיים, אבל בו בזמן הוא מוביל או עתיד להוביל לתוצאות טובות (או לחלופין רעות), אז אנשים בתרבות הזאת צריכים לבחון מחדש את הפרקטיקות החברתיות שקובעות מה נחשב לביטוי של חוסר כבוד ולשקול התעלמות מהמוסכמות לטובת התוצאות הרצויות. עצם הסירוב לבחון מחדש את הסמיוטיקה של התרבות

³⁶ סמיוטיקה היא חקר הסימנים ומערכות סימנים. היא רואה בסמלים חלק משמעותי מתקשורת בין בני אדם. סמיוטיקה של תרבות מסוימת היא מערכת הסמלים הנהוגה בתרבות זו. הסמיוטיקה של תרבות מסוימת קובעת, למשל, אילו פעולות מסמלות הערכה ואילו מסמלות זלזול.

שלנו, כלומר לראות בפרקטיקות החברתיות האלו דבר מובן מאליו גם כשהן גובות מחיר כבד, הוא בעצמו מעשה לא מוסרי. המתנגדים לטיעונים סימבוליים טוענים אפוא, שאם סחר בטובין מסוימים מוביל לתוצאות טובות אז צריך לאפשר אותו גם אם הוא מבטא חוסר כבוד לאור הסמיוטיקה התרבותית.

השאלה המתבקשת היא, מה נחשב לתוצאות טובות ומה נחשב לתוצאות רעות. אפשר לראות ביתר קלות למה ברנן וג'ורסקי מתכוונים בעזרת דוגמה קונקרטי. סביר להניח שכמות רבה יותר של השתלות איברים לפתרון בעיות רפואיות תיחשב לתוצאה טובה בעיני ברנן וג'ורסקי. ולכן, סביר גם להניח שלדעת ברנן וג'ורסקי האיסור על סחר באיברים יוביל לתוצאות רעות – יותר אנשים ימותו כתוצאה מחוסר באיברים להשתלות. אם הסיבה היחידה לאיסור היא סימבולית (למשל, סחר באיברים פוגע בערך כבוד האדם), אז צריך לחזור לתוצאות של הסחר ולהחליט לפיהן. במקרה הזה – להתיר סחר באיברים. אפשר לדמות ארבעה עולמות שונים שניתן להשוות ביניהם:

1. עולם שבו אין סחר וסחר מבטא חוסר כבוד
2. עולם שבו אין סחר וסחר אינו מבטא חוסר כבוד (לא רלוונטי לדיון)
3. עולם שבו יש סחר אבל הוא מבטא חוסר כבוד
4. עולם שבו יש סחר והוא אינו מבטא חוסר כבוד

ברנן וג'ורסקי יעדיפו את האפשרות הרביעית. ובכל זאת, לפי טענתם הם יסתפקו גם באפשרות השלישית. עם זאת, חשוב לזכור שסחר באיברים הוא דוגמה פשוטה יחסית שממש מתאימה לתיאוריה של ברנן וג'ורסקי. במקרים אחרים, כמו זנות למשל, לא כל כך ברור איך ברנן וג'ורסקי היו מגדירים את התוצאות הטובות או הרעות של הפרקטיקה.

לטענת ברנן וג'ורסקי, סמיוטיקה פוגענית היא פרקטיקה חברתית סימבולית שתוצאותיה רעות. כדי להבהיר את המושג הזה אציג את אחת הדוגמאות הפשוטות יותר שצמד החוקרים דנים בה. הם מספרים שבתרבויות מסוימות אכילת גופות המתים מבטאת כבוד כלפיהם. זהו הנוהג התרבותי בחברות הללו. עם זאת, הנוהג הזה גורם להעברת מחלת הקורו, מחלה מסוכנת וקטלנית במיוחד. הנוהג התרבותי הזה הוא דוגמה לסמיוטיקה פוגענית, מכיוון שזהו מקרה שבו הפגנת כבוד כלפי משהו מזיקה באיזשהו אופן אחר. אם הטעם היחיד לאכילת בשר אדם הוא הפגנת כבוד, אבל הפגנת הכבוד הזאת היא מסוכנת ופוגענית, אז צריך לוותר על הפרקטיקה של אכילת גופות המתים. המצב האידיאלי יושג אם לא רק נוותר על הפרקטיקה אלא נצליח גם לגרום לשינוי הנורמה החברתית. אך גם אם הנורמה החברתית תעמוד בעינה עלינו לפעול בניגוד לה כיוון שהיא מובילה לתוצאות רעות.

ברנן וג'ורסקי מציעים טיעון נוסף נגד התנגדות "המטבע השגוי". לטענתם, הבנה מעמיקה יותר של טיעון "המטבע השגוי" מסגירה שהוא יוצא נגד כל התנהגות שאינה הולמת את אופייה של מערכת יחסים מסוימת, ולא נגד מסחור בלבד. כלומר, באותה מידה אפשר לפסול התנהגות חברתית במערכת יחסים שמבוססת על כסף. לדוגמה, להציע לאדם שמנקה לך את הבית לשלם לו בטובה במקום בכסף. לכל מערכת יחסים יש נורמות משלה. כמו שלא תשלם לבן זוגך על ניקיון הבית כך גם לא תציע לאדם שעובד תחתיו תמורה שאינה כספית. כלומר, התנגדות

"המטבע השגוי" פוסלת הן זרות והן קרבה חברית במערכות יחסים שלא זה טבען. אני מסכימה שניתן להפנות את התנגדות "המטבע השגוי" גם לפסילת קרבה אנושית ולא רק לפסילת זרות, אך איני רואה בכך טעם לדחות את ההתנגדות. התנגדות "המטבע השגוי" נותרת תקפה, שכן ביטוי זרות כשהיא לא מתאימה עדיין נתפס כאקט לא מוסרי ואין ספק שיש יחסים אנושיים שבהם ביטוי קרבה חברית גם הם לוקים בשר שגוי. בהינתן ההסתייגות הזאת, השורה התחתונה בטיעון הנגד של ברנן וג'ורסקי היא, שכמו שאיננו אוסרים על אדם לבטא חברות במקום שלא ראוי לבטא אותה כך איננו צריכים לאסור על אדם לבטא זרות במקום שלא ראוי לבטא אותה. בשני המקרים אמנם מדובר ככל הנראה בהתנהגות שאפשר לכנות אותה לא הולמת, אך אין הצדקה לאסור אותה בחוק.

ברנן וג'ורסקי מטרימים כמה תגובות אפשריות לטיעוניהם ומשיבים עליהן:

1. אם נשנה את הסמיוטיקה שלנו יהיה לשינוי מחיר מוסרי. המחיר המוסרי הזה הוא עילה מספקת לשמר את הסמיוטיקה הנוכחית ולהמשיך לאסור על קיומם של שווקים מסוימים. תשובתם של ברנן וג'ורסקי היא שניתן לטעון אותו דבר על טיעונים פמיניסטיים נגד סמיוטיקה של מגדר. לכאורה תשובתם אכן משכנעת – ממש כמו שפמיניסטיות ניסו במשך שנים לשנות את המוסכמות החברתיות בחברה בנוגע למגדר ועמדו נגד ביקורת שמרנית, כך גם הליברטריאנים מנסים לשנות את המוסכמות החברתיות בנוגע לשווקים כיום והודפים ביקורת שמרנית. החשש מהמחיר המוסרי של התרת זנות הוא לדידם אנלוגי לתגובה השמרנית בנוגע למאבק הפמיניסטי. לפי ברנן וג'ורסקי, עלינו להילחם בנורמות החברתיות השמרניות בנוגע למין על מנת לשחרר את הנשים ולתת להן יותר חופש בחירה, בלי שתדבק בהן סטיגמה, שנובעת מהנורמות הללו. בפרק הבא אשיב לטיעון הזה ואסביר מהו המחיר המוסרי של שינוי סימבולי בנוגע למין.

2. אי אפשר לשנות את הסמיוטיקה של תרבות מסוימת או לפחות היבטים מסוימים שלה. לדוגמה, אי אפשר לשנות את העובדה שאנשים ימשיכו לתפוס זנות בצורה מבזה ובעייתית מבחינה מוסרית, לא משנה כמה ננסה ומה יהיו תנאיה. על כך אומרים ברנן וג'ורסקי, שאם הסמיוטיקה שגלומה בה תפיסה שזנות היא עיסוק בזוי היא סמיוטיקה פוגענית באיזשהו אופן, אפשר לבחור לדחות את הקודים החברתיים הנהוגים או להתעלם מהם ולהתייחס אך רק לתוצאות החיוביות של הזנות. כלומר, צריך לאפשר את קיומו של שוק שמבטא במערך הסימבולי הקיים חוסר כבוד אם יש בו כדי להביא תועלת לחברה ולשחקנים בשוק. חשוב לזכור שברנן וג'ורסקי מאמינים שאפשר לשנות את הסמיוטיקה של תרבות מסוימת, גם אם משימה זו יכולה להיות קשה ביותר ולעיתים אף סייזיפית. לדבריהם, הטענה שאי אפשר לשנות סמיוטיקה היא אבן הראשה של העמדה השמרנית.

3. לפי התפיסה המהותנית (לעיל, עמ' 18) יש שווקים שבהכרח יש להם משמעות מסוימת בלי קשר למה שאנשים בתרבויות שונות חושבים. כדי להשיב לטענה זו ברנן וג'ורסקי מביאים שתי דוגמאות לטובין שנטען שיש בעיה מהותית בסחר בהם. צמד החוקרים מפרט מדוע הפילוסופים שעסקו בטובין הללו נכשלו במתן הסבר מבוסס לשאלה מדוע הם לא אמורים להיות בשוק מבחינה מהותית. לפי ברנן וג'ורסקי, כדי להשיב לגמרי למהותנות הסימבולית יהיה עליהם לבחון כל מקרה לגופו ולהסביר מדוע אין סיבה מהותית-פנימית לאסור הכנסת

טובין מסוימים לשוק. בפרק הבא אציג טיעון של פילוסוף שמסקנתו היא שיש בשוק משמעות אינהרנטית שאינה תלויה תרבות.

4. גם אם הפרקטיקות שאנו נוקטים כדי לבטא כבוד הן תלויות תרבות ונתונות להקשר חברתי, ברגע שהן חלק מהמציאות החברתית שלנו יש לנו עילה מספיקה לפעול על פיהן. כלומר, עלינו להמשיך לנהוג כלפי אנשים בצורה שמכבדת אותם על פי הכללים החברתיים המקובלים גם אם הכללים הללו הם תלויי תרבות וגם אם הם לא מבוססים מוסרית. ברנן וג'ורסקי מקבלים שמוטלת על אנשים החובה לציית לנורמות לוקליות של נימוסים בגלל שיש להם חובה לנהוג כבוד זה בזה. ובמקרים שבהם השתתפות בשוק מסוים אינה מבטאת כבוד ואף לא מועילה באופן כלשהו, עדיף להימנע מהשתתפות בו. אך אם מערכת הנימוסים הזאת גובה מאתנו מחיר כבד מדי או פוגעת בנו בדרך כלשהי, יש לדחות את תביעותיה.

נבחן כעת את הטיעונים הסימבוליים כנגד זנות כפי שנוסחו בפרק הקודם ונראה כיצד ברנן וג'ורסקי היו עונים עליהם על סמך סיכום דבריהם עד כה. אזכיר שוב את הנוסח המדויק של אותם טיעונים סימבוליים כנגד זנות (הפעם בסדר שונה):

1. הזנות מבטאת את התפיסה שבני אדם ומין הם סחורות בלבד.
2. העיסוק בזנות וצריכה של שירותי מין תמורת כסף אינם מכבדים את הזונה.
3. תופעת הזנות אינה מכבדת את המין הנשי ככלל ואף תורמת לתפיסה שנשים ככלל נחותות מגברים.
4. תופעת הזנות חותרת תחת הצורה שבה מערכות יחסים מיניות אמורות להתנהל.
5. השיח שיתפתח ממיסודה של הזנות ישפיע לרעה על תפיסת המיניות שלנו.

הטיעון הסימבולי הראשון גורס כי זנות מבטאת את התפיסה שבני אדם ומין הם סחורות בלבד. ברנן וג'ורסקי לא עונים באופן ישיר על הטיעון הספציפי הזה נגד זנות, אבל ניתן לשער מה היו אומרים על פי הטענות הכלליות שלהם נגד טיעון "הסחורה בלבד". מן הסתם היו טוענים כי קנייה של מין אין פירושה שאנו רואים במין סחורה בלבד. מקנייה ומכירה של טובין לא מתחייב שאי אפשר להעריך אותם גם בצורה אחרת ואנחנו תופסים אותם כדבר שרק משתמשים בו. בעניין זה אפשר לטעון נגד ברנן וג'ורסקי שגם אם צרכן זנות מייחס למין ערך כלשהו ואינו רואה בו סחורה בלבד הוא עלול לתפוס את האישה בזנות כסחורה בלבד. נקודת החולשה של הטיעון של ברנן וג'ורסקי היא שאין הוא עוסק כלל בנותני השירות אלא רק בשירות עצמו. לא קשה לראות כיצד לעיתים צרכני זנות תופסים את הזנות כסחורות בלבד ואינם מעריכים אותן כבני אדם. אפשר אמנם לטעון שבכל עסקה שנמכר בה שירות מסוים נתפס נותן השירות כסחורה בלבד. אבל אם כך הדבר – למה במקרים אחרים אנו לא רואים פגם מוסרי, ובזנות כן? האם יש תכונות ייחודיות למקצוע הזה שגורמות לכך שנותנות השירות בו נתפסות כסחורה?³⁷

³⁷ חשוב להדגיש שהדיון כאן הוא דיון תיאורטי שמנסה להבין מה ייחודי בזנות באופן עקרוני ולא בפועל. מובן שיש הסכמה מלאה שבפועל היחס לזונות מחייב טיפול יסודי. הדיון פה נוגע רק למצב האידיאלי: האם המצב האידיאלי הוא מצב שבו אין בכלל זנות או מצב שבו יש זנות אבל בצורה שונה מאוד מזו העכשווית?

ניתן למנות כמה מאפיינים של המקצוע הזה שעלולים לחזק את התפיסה שהזונה נתפסת כסחורה בלבד. ראשית, שלא כמו נותנות שירות בעלות הכשרה כלשהי, זנות היא כביכול מקצוע שאינו דורש הכשרה ואין צורך ללמוד לקראתו. המעסה נחשבת ליותר מסחורה משום שהיא רכשה התמחות מקצועית שמזכה אותה בהערכה מיוחדת, ואילו לזונה לכאורה אין שום יכולות מומחה. עצם העובדה שהיא אישה מספיקה בדרך כלל כדי שהיא תהיה מסוגלת לתת שירותי מין. בדומה לחפץ, ניתן להשתמש ביכולות המולדות של האישה. אין צורך ביכולות אנושיות כמו למידה אלא רק בתכונות הפיזיות של האישה. מרתה נוסבאום טוענת כי גם כדי לעסוק בזנות צריך לפתח מיומנות.³⁸ היא טוענת שהתרבות שלנו נוטה לחשוב שמין לא דורש שום מיומנות והוא נעשה באופן "טבעי", אך התפיסה הזאת שגויה. למרות זאת, היא מקבלת את העובדה שניתן לטעון כי כדי לעבוד בתור פרופסור לפילוסופיה נדרשת מיומנות מורכבת יותר מזו שנדרשת בזנות. לדעתי, ניתן לעבוד בזנות גם עם מיומנות מינימלית ביותר. די שאישה תהיה פסיבית וניתן את גופה לגבר כדי שעיסוקה ייחשב לזנות. אולי היא תיחשב זונה לא מוצלחת, אך בכל זאת תיחשב זונה. כדי להיות פרופסור לפילוסופיה, לעומת זאת, ואפילו פרופסור גרועה מאוד, נדרשת מיומנות רבה הרבה יותר. הטענה העיסוק בזנות לא דורש התמחות מקצועית בעינה עומדת.

זנות היא ייחודית גם משום שכרוכה בה חדירה למרחב הגופני האינטימי של האישה, חדירה שלרוב היא אישית ופרטית במיוחד. חדירה כזו לא נדרשת ברוב רובם של המקצועות האחרים.³⁹ האינטימיות והמיניות של האישה היא מאפיין אנושי מובהק. שליטה מוחלטת על האינטימיות של האישה, על החלקים הכי פרטיים שלה, שנרכשת ללא כל מאמץ, יכולה להוביל לתפיסה של האישה כסחורה בלבד. במקום "להרוויח" את האינטימיות של האישה על ידי יצירת קשר אנושי, או אפילו על ידי מראה חיזוני מושך ותכונות אופי מושכות אם מדובר במין מזדמן, כל מה שהלקוח עושה הוא לשלם סכום כלשהו. בסכום הזה הוא קנה גישה לאינטימיות שלה, שבהכרח טבועה בעצמותה. השליטה יוצאת הדופן הזאת בבן אדם אחר יכולה להוביל בקלות לתפיסה שלו כסחורה לשימוש.

מאפיין שלישי של מקצוע הזנות הוא העובדה שברוב המקרים נשים הן שנותנות שירות לגברים. המקצוע הזה משקף היררכיה מגדרית ברורה שקיימת בחברה שלנו. זנות היא המשך ישיר של ההחפצה המינית שנשים סובלות ממנה גם בחיי היומיום. הזנות כיום לא מתקיימת במרחב אידיאלי וסטריילי אלא בתוך מערכת חברתית מורכבת. במערכת כזו, שבה נהוג להתייחס לנשים פעמים רבות בתור אובייקט מיני שנועד לסיפוק היצרים של הגבר, זנות מקבלת משמעות שונה. ההיררכיה המגדרית הנתונה, בתוספת האופי של שירותי המין, מובילים ישירות לתפיסה שנשים אינן אלא כלי שנועד לשימוש, סחורה ותו לא. חד-הצדדיות של מקצוע הזנות הוא חלק מרכזי מטעונה של סאץ כנגד זנות.

הצבעה על שלושת המאפיינים הללו מיטיבה להסביר מדוע דווקא מקצוע כמו זנות עלול להגביר את הנטייה לתפוס את העובדות בו כסחורות בלבד. אין מקצועות רבים (אם בכלל) שבהם מתקיימים שלושת המאפיינים האלו יחד. השילוב של כל שלושת המאפיינים הופך את מקצוע

³⁸ Nussbaum, "Whether from Reason or Prejudice", p. 704.

³⁹ נוסבאום מנסה להשוות בין האינטימיות של יחסי מין לאינטימיות של מקצועות כמו פילוסופיה ואמנות. לדעתי, ההשוואה הזו היא לא שלמה. נוסבאום מתעלמת מהפן הפיזי שיש בעבודה בזנות ואין בעבודות כמו פילוסופיה ואמנות. היא יוצרת הקבלה מושלמת בין אינטימיות גופנית לבין אינטימיות רוחנית-מחשבתית. לדעתי, יש שוני רב בין שני סוגי האינטימיות האלו, ואף שהן דומות יש ביניהן דקויות שצריך להבחין בהן. אתייחס לסוגיה זו בפרק האחרון בעבודה.

הזנות לכזה שהסיכון להיתפס בו כסחורה בלבד הוא גבוה במיוחד. כמו כן, כשסוג השירות שניתן בזנות הוא קצר טווח ומערב היכרות שטחית בלבד (כמו שקורה ברוב המקרים של זנות), סביר יותר שהאישה תיתפס כסחורה בלבד.⁴⁰ ניתן לטעון אפוא כי אישור מוסרי וחוקי של תעשיית המין, ובפרט של תעשיית הזנות, יש בו כדי לאשר את התפיסה שהנשים בהן סחורות בלבד. כלומר, גם אם יהיו מתי מעט שיראו בזנות בנות אדם ראויות להערכה, די בהתרת שוק כזה כדי להעביר לציבור את המסר שזה בסדר לתפוס נשים, כלומר בני אדם אחרים, כסחורה בלבד. הרי נורמות השוק מעודדות תפיסה כזו והמאפיינים המיוחדים של זנות גם הם תורמים לנורמות השוק ומחזקים אותן.

על פי הטיעון הסימבולי השני טבעו של המוצר הנסחר בזנות מעיד על יחס משפיל לזונה. על כך יכולים ברנן וגיוורסקי להגיב בכמה דרכים. ראשית, יש לבחון את מקרה הזנות מנקודת מבט אינסטרומנטלית, כלומר להסתכל על התוצאות של המסחר ביחסי מין. כאשר אין ניצול, כפייה וכדומה, והמסחר במין תורם באופן כלשהו לנשים שעוסקות בו, גינוי השוק הזה הוא עצמו לא מוסרי. כשהטיעון היחיד נגד שוק של שירותי מין הוא סימבולי אין נימוק חזק דיו כדי לגנותו. זו גם אחת הטענות המרכזיות במאמרה של מרתה נוסבאום המתמקד בנקודה הזאת. נוסבאום טוענת שגינוי מוסרי של זנות פוגע בנשים עניות שסובלות מחופש תעסוקתי מוגבל ממילא. לטענתה, במצב הנוכחי אנו "מענישים" נשים עניות בגלל דעות קדומות לגבי זנות, ובמקום להקל עליהן אנו מקשים עליהן את החיים עוד יותר.⁴¹ שנית, אם אין רע בקיום יחסי מין ללא תשלום אין רע גם בקיום יחסי מין בתשלום, שהרי המשמעות של כסף תלויה בהבניות חברתיות. אל לנו לשפוט מוסרית דברים שאינם רעים ממהותם אלא תלויים בנורמות חברתיות משתנות. מכאן ברורה הדרישה להסבר עמוק של הייחוד של זנות. אנדרסון טוענת כי זונה מוכרת את המיניות שלה והמיניות שלה בהכרח גלומה בה. נוסבאום הייתה עונה שאין הבדל בינה לבין פילוסופית שמשפת את הזולת במחשבות וברעיונות שנחשבים אינטימיים, או לאמנית שחושפת רבדים אינטימיים באישיותה; ועם זאת שני המקצועות האלה נחשבים מכובדים בהחלט (ראו עמ' 27, הערה 39).⁴² לטענת נוסבאום, חוסר הכבוד שנלווה לזנות נובע בין היתר מתפיסות שמרניות לגבי מין שעדיין טבועות בחברה, כמו לדוגמה התפיסה שנשים אינן צריכות לקיים יחסי מין עם אנשים זרים.⁴³ לדעתי הן ברנן וגיוורסקי והן נוסבאום מצליחים לענות על הטיעון של אנדרסון בצורה מספקת. הטענה שהעיסוק בזנות וצריכת שירותי מין תמורת כסף אינם מכבדים את האישה בזנות אינה בהכרח נכונה ובכל מקרה אינה יכולה לשמש בסיס לגינוי מוחלט של זנות. גם היום לא כולם רואים בזנות מקצוע לא מכבד וגם אם זו התפיסה הרווחת אין היא נשענת על בסיס אמיתי אלא נורמה תרבותית שיכולה להשתנות.

הטיעון הסימבולי השלישי מפנה את תשומת הלב לכך שתופעת הזנות אינה מכבדת את המין הנשי בכלל ותורמת לתפיסה שנשים באופן כללי נחותות מגברים. התשובה תהיה כמעט זהה לתשובה הקודמת. בפרק הקודם הצגתי את טיעונה של דברה סאץ. לדבריה, זנות מחזקת ומפיצה את התפיסה שנשים כמוהן כחפץ לשימוש בלבד וקיומה של תופעת הזנות משפיע על הדרך שבה

⁴⁰ ראו לעיל, עמ' 22.

⁴¹ Nussbaum, "Whether from Reason or Prejudice", pp. 696, 714.

⁴² נוסבאום מוסיפה הערה מעניינת: כיום כשיחסי מין מזדמנים הולכים ונעשים מקובלים יותר, יחסי מין כבר לא נחשבים דבר אינטימי במיוחד. יצירת אמנות, לעומת זאת, עדיין נחשבת ביטוי של אינטימיות ועדיין יש בה חשיפה מסוימת של האמן בפני הצופים.

⁴³ שם, עמ' 705.

נשים נתפסות באופן כללי. אך גם סאץ לא מסבירה באופן ברור מה בדיוק לא מכבד ומחפיץ בפרקטיקה של זנות ומה ההבדל המהותי בין פרקטיקה זו ובין פרקטיקות אחרות של נותנות שירות. כשהיא בכל זאת מנסה להסביר את ההבדל היא טוענת בין השאר שרבים עדיין תופסים זנות כדבר לא מוסרי. אך זהו טיעון רופף שכן מי שתופסים זנות כדבר לא מוסרי אינם נשענים על דיון פילוסופי מעמיק בסוגיה אלא על דעות קדומות ושיפוט מוסרי שמרני לעיתים; והרי בדיוק נגד תפיסות לא מבוססות כאלה מחובתנו להתמרד. סאץ טוענת גם שאחת הסיבות שבגללה גורמת הזנות לנשים להיתפס נחותות יותר היא שזנות מערבת פעמים רבות אלימות קשה כלפי הנשים בה. ואולם בעיית האלימות בזנות יכולה להיפתר בעזרת רגולציה ופיקוח ממשלתי.

הנקודה החזקה ביותר בעיני בטיעונה של סאץ טמונה בכך שהיא מצביעה על העובדה שלא קיימת בחברה שלנו פרקטיקה חברתית הופכית שבה גברים משרתים את הצרכים המיניים של הנשים. אי השוויון בתעשיית המין מבטא סוג של נחיתות מגדרית. אילו היה שוויון בין המינים, אז זנות משני הצדדים הייתה מתקבלת כלגיטימית. אבל גם אם נניח שאין דבר משפיל בסיפוק שירותים מיניים, ההשפלה נוצרת משום שהשירות הוא חד צדדי. במציאות חברתית כזאת, ההשפלה שבזנות והביזוי של המין הנשי כולו נובעים ממעמדן החברתי הכולל של הנשים. ברנן וג'ורסקי מתעקשים שאנו תופסים זנות בצורה מבזה רק בגלל שאנו נוטים לתפוס כסף כמשהו לא מכבד. אבל הרי זו אינה הסיבה היחידה שבגללה אנחנו סבורים שזנות מבזה. אכן, אם לא נתפוס כסף כמשהו לא מכבד אולי לא נשפוט זנות באותה חומרה; אך מה בדבר חוסר הסימטריה המגדרי? הם יכולים לטעון שגם אם הנורמות הנהוגות כיום פוסלות פרקטיקה כלשהי בטענה שאינה מכובדת אין להימנע ממנה אם אותה הימנעות יכולה לפגוע במישהו. כלומר, אם גינוי מוסרי של זנות יפגע למשל בזנות לא צריך לגנות אותה. אבל התשובה הזאת לא מספקת כשמכניסים לשיקולים גם השפעות חיצוניות. נכון שהאיסור על זנות עלול לפגוע בנשים מסוימות, אבל ביטויה של תפיסה שאינה מכבדת נשים עתיד לפגוע גם בנשים שמחוץ לזנות. כלומר, ייווצר מצב שלא רק שיהיו נשים שלא יפיקו תועלת מעסקאות אלה, אותן נשים גם עתידות להיפגע פגיעה ממשית מעצם קיומו של שוק הזנות. ואם נוסיף על כך את התרבות שלנו, שממילא נוטה להחפיץ נשים ולראות אותן כאובייקטים מיניים, נראה שההקשר החברתי שבו מתקיימת תופעת הזנות רק פוגע עוד בנשים שמחוץ לזנות. לכן לדעתי התנגדויות אלו של ברנן וג'ורסקי אינן משכנעות כאן. בפרק הבא אדון בטיעון הזה יותר לעומק.

הטיעון הסימבולי הרביעי ברשימה גורס שתופעת הזנות חותרת תחת הצורה שבה מערכות יחסים מיניות אמורות להתנהל. לפי טיעון זה מערכות יחסים מיניות אמורות להיות הדדיות: שני הצדדים צריכים להימשך זה לזה ולרצות לקיים יחסי מין. יתר על כן, כל אחד מן הצדדים במערכת יחסים הדדית אמור להציע לצד השני אינטימיות מינית. כאשר מכניסים כסף למערכת יחסים כזו היא משתנה ולכן מה שנמכר בזנות הוא יחסי מין מסוג שונה. לרוב, אפילו במקרים של יחסי מין מזדמנים, שאין בהם לכאורה שום אינטימיות, מתקיימים התנאים שהוזכרו: שני הצדדים נמשכים זה לזה ושניהם מעוניינים באקט מסיבות דומות. בזנות לא מתקיימים תנאים אלו. על פי טיעון סימבולי זה הכנסת כסף למערכות יחסים מינית משחיתה את הערך של מיניות האדם. ברנן וג'ורסקי יכולים לטעון מנגד שכל עוד ניתן "לתת" יחסי מין בחינם, ניתן גם למכור אותם. אם אין דבר רע בלקיים יחסי מין באופן כללי עם זרים, אז לא אמורה להיות בעיה לדרוש עליהם כסף. בתשובה אפשר לטעון שאין דמיון בין יחסי מין שניתנו בחינם

לבין יחסי מין בתשלום. מדובר בשתי הסיטואציות שונות מאוד זו מזו. אישור וקיום תופעה כמו זנות רק משרישים נורמה שלפיה מין לא צריך, או לפחות לא חייב, להיות דבר שאמורים ליהנות ממנו, אם לא במובן פיזי אז במובן אחר. על פי טיעון זה, הכנסה של כסף למערכת מינית היא לא ראויה לא משום שהיא מבטאת חוסר כבוד בהקשר החברתי שלנו אלא משום שהיא מחליפה את המשיכה המינית ההדדית.

כיצד המתנגדים לטיעונים הסימבוליים יכולים לענות על הטיעון הזה? הם יכולים לטעון שסוג אחד של יחסי מין לא מפריע לסוג שני להתקיים במקביל. כלומר, אם אדם כלשהו מעוניין ביחסי מין שניתנים בחינם, העובדה שקיימת בעולם גם אפשרות לרכוש יחסי מין לא אמורה להפריע לו להמשיך ליהנות מן הסוג המועדף עליו. ניתן גם לטעון שכבר היום האידיאל של יחסי מין שהצגתי פה לא מתקיים תמיד. פעמים רבות שני הצדדים אינם מקיימים יחסי מין משום ששניהם מעוניינים להפיק מהם הנאה (פיזית או אחרת). בזנות האישה מקיימת יחסי מין כי היא מעוניינת בכסף. על פי האידיאל שלנו, לעומת זאת, אישה מקיימת יחסי מין כי היא נמשכת לבן הזוג ומעוניינת ליהנות. אך המציאות מורכבת יותר, ופעמים רבות אנשים מקיימים יחסי מין מסיבות אחרות, ולא תמיד נהנים ממנו. אנשים מקיימים יחסי מין כי הם מרגישים מחויבים לכך בגלל מערכת היחסים הרומנטית שהם נמצאים בה או כדי לספק צרכים פסיכולוגיים שלהם או כדי להשיג מטרות חברתיות וכן הלאה. למרות שכל המקרים האלו לרוב יתפסו כפסולים במידה כזו או אחרת, כחברה אנו לא מגנים אותם כמו שאנו מגנים זנות. בפרק הבא אציג גרסה משלי לדיון בטענה כי הזנות חותרת תחת הצורה שבה מערכות יחסים מיניות אמורות להתנהל ואנשה להסביר בצורה ברורה יותר מה הבעייתיות בזנות נוכח אידיאל ההדדיות במערכות יחסים מיניות.

הטיעון הסימבולי החמישי והאחרון כנגד זנות שאעסוק בו כאן גורס שהשיח שיתפתח ממיסוד הזנות ישפיע לרעה על תפיסת המיניות שלנו. את הטיעון הזה העלתה ראדין.⁴⁴ לפי השקפתה, השיח הכלכלי לגבי מיניות שיתפתח ממיסוד הזנות ישפיע על החוויות של האנשים בחברה כיוון שחוויה תלויה בשיח עליה בציבור. גם לטענה הזו בדבר השפעותיה של הזנות על השיח הציבורי נדמה שלברנן וג'ורסקי לא היו תשובות טובות. שוב, כשמדובר בהשפעות חיצוניות, הטיעונים של ברנן וג'ורסקי חלשים הרבה יותר. דומה שכשמבינים את הטיעונים הסימבוליים בצורה אינטרינזית קל יותר לענות עליהם בעזרת התשובות של ברנן וג'ורסקי. אך כשמבינים את הטיעונים הסימבוליים בצורה אינסטרומנטלית יותר, ונותנים את הדעת להשפעות החיצוניות, התשובות של ברנן וג'ורסקי מאבדות מתוקפן. הבעיה שראדין מעלה אינה אינטרינזית. היא נוצרת כאשר הסחר מתפשט ומשפיע גם על אנשים מחוץ לעסקה; כלומר, כשרואים את ההשפעות של הסחר הזה על המציאות שלנו. ראדין טוענת למעשה שהשיח הכספי בנוגע למין עתיד לזלוג גם למערכות יחסים שאינן קשורות ישירות לזנות וכך לכפות את המחשבה הכלכלית בנוגע למין גם על אנשים שמלכתחילה לא היו מעוניינים בכך. הטיעון של ראדין הוא טיעון סימבולי מסוג "המטבע השגוי", שכן הוא מושתת על ההנחה שאיננו רוצים שכל מערכות היחסים המיניות והאינטימיות שלנו יהיו בעלות אופי כלכלי וכספי. הבעיה פה היא הכנסת הכסף למערכות יחסים שלהן הוא לאמתאים. אבל התשובה של ברנן וג'ורסקי לטיעון "המטבע השגוי" אינה אפקטיבית כאן. כפי שהזכרתי קודם, הם טוענים שהבעיה בטיעונים מסוג "המטבע השגוי" היא שהם אינם יוצאים נגד השוק אלא נגד התנהגות שאינה הולמת אופי של מערכת יחסים

⁴⁴ Radin, *Contested Commodities*, pp. 132-136.

מסוימת. אבל במקרה הזה, הטיעון יוצא בהכרח נגד השוק – שכן השוק הוא שכופה את התפיסה הכלכלית שלו, שאינה תמיד הולמת, על כל החברה. שוק מוסדר יגרום לכך שכל בני האדם בחברה יהיו מודעים למחירון של שירותי המין ולאופן ההערכה הכספית של מין בשוק. עקב כך, כל מי שחי בחברה, בין שירצה בזה ובין שלא, יהיה מודע באופן כמעט אוטומטי לשווי החוויות המיניות שלו בשוק. כך יאלץ כל אחד ואחד לחשוב על החוויות המיניות שלו במושגים הכלכליים של השוק.

לסיכום, נוכחנו שבמקרים של עסקה פרטית, ולא של תעשייה ממוסדת, הטיעונים של ברנן וג'ורסקי אכן משכנעים במידה מה. כאשר אנו מטילים על אנשים נורמות מוסריות לא מבוססות, טוענים השניים, אנו עלולים למנוע מהם דברים חשובים מאוד כמו איברים ותעסוקה. הם סבורים שאמנם יש לנו תפקיד חברתי להתנגד לנורמות פוגעניות, אבל כל עוד מדובר בנורמות יחסיות, שעתידות להיעלם או להשתנות עם הזמן, אין לדעתם סיבה לפגוע באנשים בהווה על מנת לשמר אותן. אך במהלך הפרק התוודענו למורכבות הרבה של תופעת הזנות כשבוחנים אותה על רקע החברה ככלל. הזנות משפיעה בבירור גם על מי שמחוץ למסגרת העסקה המצומצמת בין שני צדדים. טיעוניהם של ברנן וג'ורסקי, שנראים הדוקים במבט ראשון, לוקים בחסר מבחינת התייחסותם לעובדה חשובה זו.

ישנו טיעון נוסף שלא הועלה אצל המתנגדים לטיעונים הסימבוליים, אבל יכול לתרום לדיוננו. נניח שהמתנגדים לטיעונים הסימבוליים מבינים שזנות יכולה לפגוע גם באנשים מחוץ לעסקה ומציעים דרך שתאפשר לנשים יחידות לעסוק בזנות וליהנות מהיתרונות שלה ועם זה לא תפגע בכלל החברה או תמזער את הפגיעה בה. במקרים של השפעות חיצוניות בכלכלה משתמשים לעיתים בפיצוי כפתרון לבעיה וכך אפשר לעשות גם במקרה הזנות: לפצות בכסף את הניזוקים מהפגיעה הסימבולית. אחת הטענות כנגד זנות היא שעצם קיומה פוגע במעמדן הרעוע ממילא של נשים בחברה. חשבו על התרחיש הבא: הזנות ממוסדת והממשלה ממסה אותה במיסים גבוהים מאוד. את הכסף מן המיסים הללו הממשלה משקיעה בקרנות שפועלות לקידום מעמד האישה, תומכות בנשים מוחלשות, מקימות תוכניות לימוד להעצמת נערות וכן הלאה. ברור שבמצב כזה יתרמו כספי המיסים שנגבו למעמד הנשים בחברה. האם בשקלול הכולל תהיה התרומה גדולה מהנזק? האם אפשר לכמת את הפגיעה הסימבולית ולקבוע שדי בסכום כסף מסוים כדי לפצות עליה? התומכים בטיעונים הסימבוליים יכולים לטעון כי הזנות ממהותה אינה מוסרית ואסור לנו לאשר מעשים לא מוסריים. אך בזאת הם אינם משיבים לטענת הפיצוי אלא חוזרים לדיון האינטרינזי. אם נישאר במישור התוצאות ולא במישור של פגמים מוסריים מוחלטים, השאלה היא היכן עובר הגבול: האם מוטב להרשות מעט מעשים שנויים במחלוקת מבחינה מוסרית אם יש בהם רווח עצום לאנשים מוחלשים בחברה? האם אי אפשר לכפר על מעשים בלתי מוסריים ולתקן נזקים של מעשים כאלו על ידי מעשים מוסריים? אם הבעיה המרכזית בזנות היא ההשפעה שלה על נשים שלא עוסקות בה והמסרים שהיא מבטאת כלפי נשים, פיצוי מסוג זה יכול להיות פתרון יצירתי לבעיה. רעיון הפיצוי הכספי הוא נקודה מעניינת ביחס לטיעונים סימבוליים. כאשר מפרשים אותם כטיעונים אינטרינזיים אין אפשרות לגמישות מהסוג זה. מעשה לא מוסרי נותר כזה ואי אפשר לפצות עליו, כמו שלא היינו מסכימים לרצח של אדם אחד תמורת פיצוי כספי גדול לקרן לזכויות אדם. אבל אם מפרשים את הטיעונים הסימבוליים כטיעונים אינסטרומנטליים נפתחת לפנינו האפשרות לפתור את בעיית הנזק לחברה בעזרת פיצוי כספי.

לכאורה פיצוי כספי יכול להיות ניצחון לצד המתנגד לטיעונים הסימבוליים. עם זאת, לא ברור אם מדובר בניצחון שלם. בפרק הבא אדון בפרוטרוט בנזק הסימבולי החברתי שגורמת הזנות ואראה ששום תרומה כספית לא תוכל לפצות על הנזק הנגרם למעמד האישה ולערך המיניות בעקבות זנות. בפרק הבא אעסוק גם בביקורת שנכתבה על ברנן וגיוורסקי, שמצביעה על תשובה מעניינת נוספת לטענותיהם.

פרק שלישי דיון ביקורתי

רבים השיבו לטיעוניהם של ברנן וג'ורסקי ותקפו אותם מזוויות שונות. בפרק הזה בחרתי להתרכז בתגובה של ג'ייקוב ספרקס, שנראית לי רלוונטיות במיוחד לנושא הזנות.⁴⁵ תגובתו רלוונטית בגלל שהיא עוסקת בעיקרה בטובין שיכולים להינתן (או להימכר) רק על ידי בני אדם, כמו למשל אינטימיות או הכרת תודה. גם יחסי מין הם משהו שיכול להינתן רק על ידי בני אדם, ולכן יש דמיון רב בין הסוגיות שספרקס עוסק בהן ובין סוגיית הזנות.⁴⁶ בפרק הזה אציג תחילה את הטיעון של ספרקס בנוגע לטיעונים סימבוליים.⁴⁷ לאחר מכן איעזר בטיעון שלו על מנת להציע טיעון ייחודי משלי. לבסוף אערוך דיון ביקורתי בכל הטיעונים שהעליתי בעבודה, אסכם את הדיון שלי בהם ואציג מסקנות סופיות.

בתגובתו ג'ייקוב ספרקס מנסה להוכיח שיכול להיות טיעון סימבולי אינטרינזי שאינו מקרי או תלוי תרבות. לטענתו השוק בהכרח מבטא העדפות. ביטוי העדפה הוא תכונה אינהרנטית של השוק בכל תרבות שבה הוא מתקיים. בהינתן הנחה זו ספרקס מנסה להראות שהשוק תחום באופן סימבולי כך שיש דברים שניתן לתת כמתנה אבל לא למכור. חשוב לשים לב להבדלים בין טיעונו לבין הטיעונים של אנדרסון וסנדל, למרות שמסקנתם זהה: תמיכה בהגבלת השוק מטעמים סימבוליים. הטיעון של ספרקס נענה באופן מפורש על הדרישות השונות שהציבו ברנן וג'ורסקי, כמו הדרישה לחוסר תלות בתרבות, כדי לבנות טיעון סימבולי.

ספרקס טוען כי יש פגם בטענה של ברנן וג'ורסקי שעסקאות בשוק לא מבטאות גישה (attitude) מסוימת כלפי משהו. לדוגמה, ברנן וג'ורסקי טוענים שמן העובדה שקנית משהו במסגרת השוק לא מתחייב שאינך רואה בו משהו שראוי להערכה ולכבוד וגם לא מתחייב שאתה תופס את הדבר כסחורה בלבד. לדברי ספרקס, ברנן וג'ורסקי החמיצו נקודה חשובה בנוגע לעסקאות בשוק. כשאדם קונה מוצר כלשהו הוא מבטא את ההעדפה (preference) שלו למוצר זה על פני מוצרים אחרים או על פני הימנעות מקנייה. כלומר, אם בחרת באופציה מסוימת במסגרת השוק לא ייתכן שאינך מעדיף אותה על פני דברים אחרים. לדברי ספרקס, העובדה שהפעולות שלנו בשוק מבטאות העדפה היא לא עובדה חברתית ותלויה תרבות אלא חלק הכרחי מן המשמעות של עסקאות בשוק. לדעתו, על בסיס העובדה שסחר בהכרח מבטא העדפה ניתן לבנות טיעון סימבולי.

ספרקס משתמש בטענתו של סנדל בספרו "מה שכסף אינו יכול לקנות", שיש טובין שאפשר להעניק במתנה אבל אי אפשר למכור. כדי להמחיש זאת מתייחס ספרקס לעסקה שעליה

⁴⁵ Sparks, "Can't Buy Me Love".

⁴⁶ חשוב להבין שהדיון בנוגע לגבולות הסימבוליים של השוק החופשי עכשווי מאוד. בחיבור זה השתמשתי במושגים שטבעו ברנן וג'ורסקי במאמר משנת 2015 ולמעשה החלתי את ההגדרות שלהם על ספרות מוקדמת יותר. כלומר לתומכים בטיעונים הסימבוליים לא הייתה לכאורה הזדמנות להשיב לברנן וג'ורסקי בעזרת המושגים שהם יצרו. התגובה שאעסוק בה כאן, לעומת זאת, נכתבה אחרי פרסום המאמר והיא משתמשת בהגדרות של ברנן וג'ורסקי עצמם על מנת לבנות טיעון סימבולי תקף.

⁴⁷ ברנן וג'ורסקי ענו לתגובה זו של ספרקס, אבל תגובתם לא הייתה רלוונטית לדיון בזנות ולכן לא עסקתי בה פה. ראו Jason Brennan and Peter M. Jaworski, "Come on, Come on, Love Me for the Money: A Critique of Sparks on Brennan and Jaworski", *Business Ethics Journal Review* 6:6 (July 2018), pp. 30-35, <http://doi.org/10.12747/bejr2018.06.06>

דיווחו ברנן וג'וורסקי: השניים מכרו את פרק התודות בספר האחרון שהוציאו כדי להדגים עד כמה הם מרגישים נוח עם השוק.⁴⁸ ספרקס כותב שכששמע על כך לראשונה הדבר הראשון שחשב עליו היה שהוא לא היה רוצה לקבל סוג כזה של תודה. הוא היה רוצה תודה שניתנת באופן חופשי על העזרה שלו. ותודה כנה כזאת אינה יכולה להימכר אלא רק להינתן. תודה שנכתבת בחינם אינה זהה לתודה שנרכשה בכסף. לטענתו, כשאנו בוחרים בתודה קנויה על פני תודה חנימית אנו אומרים משהו על האופן שבו אנחנו מעריכים את שני הטובין האלה. אנחנו יכולים לבחור להשתמש בזמן המוגבל ובמשאבים המוגבלים שיש לנו כדי לקנות תודה או לחלופין להשתמש בהם כדי לעשות את סוג הדברים שיהפכו אותנו למועמדים ראויים לקבלת תודה שכזו בחינם. כאשר יש בידינו שתי אופציות – לקנות תודה או לעבוד כדי לקבל תודה כזו בחינם – הבחירה שלנו תעיד על העדפתנו. אם נקנה תודה נעיד בזה על העדפתה של התודה הנקנית בכסף על פני זו הנקנית בעמל. וכך גם להיפך, אם נשקיע את מרב מאמצנו על מנת להיות ראויים לתודה נבטא בזאת העדפה של סוג הטובין הזה דווקא.

באותו האופן דן ספרקס בנושא האינטימיות. ספרקס רואה בסקס שניתן בחינם ביטוי של אינטימיות. לכן, הוא טוען שגם בעולם שבו זנות היא חוקית, מקובלת על ידי החברה ואינה כוללת ניצול, יהיו אנשים שיבחרו לא לרכוש יחסי מין. אותם אנשים יגידו שהם לא מעוניינים לרכוש יחסי מין כי הם לא מעוניינים בסוג כזה של יחסי מין. מה שהם באמת מעוניינים וחושקים בו הוא יחסי מין עם שותף שרוצה לקיים איתם יחסי מין ומוכן להעניק להם סיפוק מהסוג הזה כמתנה. בזנות, לעומת זאת, מה שמוצע למכירה הוא יחסי מין עם אישה ששילמו לה כדי לקיים יחסי מין עם הלקוח והיא מעניקה את הסיפוק כחלק מעסקת חליפין. לכן, יחסי מין שנקנים שונים מבחינה מסוימת מיחסי מין שניתנים בחינם. אם שני הסוגים של יחסי מין זמין זמינים, אז כשאנחנו בוחרים להשתמש בזמן ובמשאבים שלנו כדי לקנות יחסי מין אנחנו מבטאים את ההעדפה שלנו.

ספרקס טוען שבשתי הדוגמאות – אינטימיות והכרת תודה – יש משהו משותף שמבדיל בין הגרסאות שניתנות במתנה של הטובין האלה לבין הגרסאות הנמכרות שלהם. המשותף הוא העובדה שהגרסאות החנימיות ניתנות לאדם בזכות תכונות מסוימות שלו או פעולות מסוימות שהוא מבצע. לעומת זאת, הגרסאות הנמכרות של הטובין הללו ניתנות לאדם בזכות כספו בלבד. אינטימיות ותודות, בדומה למוצרים אחרים שהגרסה החנימית שלהם וגרסה הנמכרת שלהם אינן זהות, קשורות ביסודן לגישות שנוצרות בתגובה להתנהגות או לתכונות של האדם השותף באינטראקציה: אהבה, הערצה, כבוד, הכרת תודה וכדומה. מה שהופך גישה מסוימת למה שהיא – לדוגמה הערצה – אינו התחושה שאתה נערץ, למשל, אלא העובדה שאתה מרגיש נערץ בגלל מאפיינים שאתה סבור שהם ראויים להערצה. אי אפשר להעריך אדם אם תכונותיו נראות לך פשוטות או מגוונות. כמו כן, אי אפשר להעריך אדם רק משום שהוא משלם סכום מסוים של כסף. הערצה אמיתית אינה יכולה להיקנות בכסף, היא חייבת להינתן "במתנה" כתגובה למאפיינים שנתפסים כראויים להערצה. לכן ישנו הבדל בין תודות שניתנות בחינם לתודות שנמכרות בכסף ולכן גם ישנו הבדל בין יחסי מין שניתנים במתנה ליחסי מין שנמכרים בכסף. ההבדל בין השניים הוא שהופך את הטובין המקוריים (יחסי מין) לטובין מסוג אחר (יחסי מין שנקנים בכסף).

⁴⁸ ראו Jason Brennan, "We're Commodifying Our Book on Commodification", *Bleeding Heart Libertarians*, May 12, 2014, <http://bleedingheartlibertarians.com/2014/05/were-commodifying-our-book-on-commodification>

תחילה הסביר ספרקס מדוע הטענה של סנדל, שישנם דברים שאפשר לתת אבל אי אפשר למכור, היא נכונה. הוא הדגיש כי לא הביע דעה לגבי איזה גרסה של מוצר עדיפה אלא רק הצביע על העובדה שיש הבדלים ביניהם והראה שכאשר אנחנו מנסים להשיג אחד מהם אנחנו מבטאים את ההעדפה שלנו לאחד על פני האחר. ספרקס מסביר שכדי לבנות טיעון סימבולי תקף עליו לבסס קודם כול שתי נקודות. האחת, שבאמת קיים מוצר "ערכי" שאי אפשר לקנות בכסף, שהשוק מנסה להציע מעין חיקוי שלו. השנייה, שהמוצר של השוק צריך לדמות את המוצר ה"ערכי" שאינו בשוק ולהוציאו מתוכו (exclude). לדוגמה, קבוצת הטובין "יחסי מין בשוק" מדמים את קבוצת "יחסי המין המוענקים בחינם" אבל שתי הקבוצות מוציאות זו את זו (קבוצת החיתוך ריקה), שכן יחסי מין שנקנים אינם יכולים בה בעת להיות יחסי מין חינמיים. במקרה פרטי של עסקה יחידה אי אפשר לטעון שיחסי המין שנקנים הם גם חינמיים, שכן ברגע שעירבנו כסף המוצר שבו סוחרים בעסקה זו הוא רק מוצר שנקנה. ספרקס מוסיף ואומר שכדי שאדם יבטא העדפה לגרסה הקנויה של מוצר מסוים על פני הגרסה החינמית, הגרסה החינמית צריכה להיות זמינה וה"עלויות" שכרוכות בהשגתה צריכות להיות חוקיות. הנקודה השנייה שספרקס קיבל על עצמו לבסס קשורה למעבר מהשאלה, מהי משמעות הבחירה של האינדיבידואל לשאלה מהי המשמעות של איסור חוקי על שווקים מסוימים. לדברי ספרקס, קשה לטעון שהמדינה צריכה להפעיל את כוחה כדי למנוע מאנשים פרטיים לבטא העדפות שנויות במחלוקת. לעומת זאת, אם טוענים שיש פגיעה בכלל החברה, תפקיד הממשלה נעשה מובן יותר.

ספרקס מביא דוגמה למקרה שבו פנייה לכסף מבטאת העדפות. זהו מקרה פרטי. ככזה, ספרקס לא סבור שהוא מספיק כדי להצדיק איסור על שוק מסוים. עם זאת, הדוגמה ממחישה בצורה חדה שגם בלי הפעלה אגרסיבית של נורמות השוק יש גישה שהיא אינה רנטית לכל פעולה שמערכת כסף ונכנסת תחת ההגדרה של שוק. בדוגמה ספרקס מבקש מאיתנו לדמיין שברגע הענקת האינטימיות האדם שלו היא מוענקת במתנה מציע לשלם תמורת המוצר המקביל שלה במסגרת השוק, אינטימיות קנויה. עצם הבקשה לשלם מעידה על ההעדפה שלו לאינטימיות הקנויה על פני אינטימיות הניתנת במתנה. נניח שמתגלה שלא מדובר במקרה יחיד ואותו אדם נוהג להציע כסף תמורת אינטימיות באופן קבוע. לדברי ספרקס, סביר שנחשוב כי הוא מחזיק בגישה לא נכונה כלפי אהבה או מערכות יחסים. גישה זו אינה תוצר של עובדה חברתית מובנית לגבי המשמעות של כסף או המשמעות של שוק – היא תוצר של העובדה שהבחירה לקנות מבטאת העדפה.

לאחר שהראה שמוצרים שמשלמים עליהם בכסף ומוצרים שמקבלים בחינם אינם אותו מוצר, ולאחר שהבהיר שבחירה באחד ולא באחר יכולה לבטא העדפה, הוא בוחן באופן מסודר יותר מתי הסחר במוצר שוק מסוים מעיד שהאדם מעדיף אותו על פני המקבילה החינמית שלו. ראשית, מוצר השוק צריך להיות קרוב למוצר החינמי. כלומר, אם אדם קונה המבורגר אין פירוש הדבר שהוא מעדיף המבורגר על פני פיתוח מערכות יחסים אינטימיות. לעומת זאת, כשאדם קונה המבורגר הוא מבטא משהו בנוגע לשאר ההמבורגרים שהיו זמינים לו והוא בחר שלא לקנות אותם. באותו אופן, כשאדם קונה יחסי מין הוא אומר משהו על שאר מיני יחסי המין שהיו זמינים לו והוא בחר שלא לחתור אליהם. גם יחסי מין בתשלום וגם יחסי מין חינמיים מסוגלים למלא

את אותה פונקציה עד רמה מסוימת.⁴⁹ זהו התנאי הראשון הנחוץ כדי להוכיח שסחר במוצר מסוים מבטא העדפה שלו על פני הגרסה החינמית של אותו מוצר. התנאי השני הוא שרכישת הגרסה הקנויה מוציאה מתוכה את הגרסה החינמית ולא מאפשרת את קיומה במקרה הפרטי. תנאי זה לא תמיד מתקיים ולכן בחלק מהמקרים הטיעון הסימבולי שספרקס מנסח חלש יותר. לדוגמה, במקרה של אינטימיות לא ברור אם הגרסה הקנויה מונעת את קיומה של הגרסה החינמית. האם ניתן לתת אהבה בחינם, ובו בזמן לתת גם שירות דמוי-אהבה כחלק מעסקה בין שני אנשים? התשובה לכך לא ברורה וכנראה גם לא זהה אצל אנשים שונים. התנאי השלישי הוא בחירה חוזרת ונשנית במוצר הנמכר. כלומר, אם באופן חוזר ונשנה פלוני מעדיף את המוצר הנמכר על פני המוצר החינמי הוא מבטא את ההעדפה הגורפת שלו למוצר הנמכר. כשהדברים אמורים ביחסי מין, למשל, אפשר אולי לומר שאם פלוני קונה יחסי מין מספר פעמים זה לא מעיד בהכרח על חוסר הערכתו ליחסי מין שניתנים בחינם, אבל אם הוא משקיע את כל מרצו אך ורק לרכישת יחסי מין בכסף הוא מבטא במעשיו העדפה ברורה לסוג הקנוי. חשוב לזכור שהמהלך שספרקס מבצע כשהוא מנסה להוכיח שקנייה של משהו מבטאת העדפה שלו הוא בגדר התנגדות ישירה לטיעונם של ברנן וג'ורסקי. הם טענו שהמשמעות של עסקאות בשוק מובנית חברתית; וספרקס טוען מנגד שבכל חברה שהיא עסקה בשוק מבטאת העדפה. כאשר המוצר הקנוי מחקה מוצר חינמי, כלומר מוצר שאי אפשר לקנות, הבחירה לקנות את המוצר שבשוק מבטאת העדפה שלו על פני המוצר החינמי ולכן מבטאת גם מסר בנוגע לערך הבלתי סחיר של המוצר החינמי.

ספרקס מביא כמה טענות שהיו יכולות לסתור את טיעונו ואף מציע דוגמאות למקרים שבהם בחירה במוצר שבשוק אינה מבטאת בהכרח העדפה שלו על פני המוצר החינמי. לדוגמה, אם המוצר החינמי אינו זמין לכולם ייתכן שהבחירה במוצר הקנוי אינה מבטאת העדפה. אם מישו מעוניין לקבל אינטימיות חינמית ממישהי, אבל היא אינה מעוניינת בו, ייתכן שהוא ינסה לחתור להשיג את הדבר הקרוב ביותר, לפחות כלפי חוץ, לאינטימיות החינמית שהוא לא יכול להשיג – הלא היא אינטימיות קנויה. ספרקס עונה להשגה אפשרית זו ואומר כי גם העדפת אינטימיות קנויה על פני שום אינטימיות מבטאת העדפה מסוימת. דוגמה נוספת שהוא מביא כהתנגדות אפשרית לטיעונו היא סיטואציה שבה כדי להשיג אינטימיות חינמית נדרש האדם להשקיע הרבה זמן ומאמץ בבניית מערכת יחסים. בסיטואציה כזאת, כשאדם רוכש אינטימיות בכסף הוא מבטא את ההעדפה שלו לחסוך בזמן וכוח שהיו מושקעים במערכת יחסים לו היה בוחר באינטימיות חינמית. זאת מכיוון שאינטימיות דורשת עבודה וזמן ואם אדם לא ישקיע את כוחו ואת זמנו בכל מקרה לא ישיג אינטימיות. ובכל זאת, לדברי ספרקס, גם במקרה כזה מתבטאת העדפה של אינטימיות קנויה. גם אם יש עוד שיקולים שמעורבים בהחלטה (כמו הרצון לחסוך בזמן) עדיין בחירה של יחסי מין קנויים על פני חינמיים מבטאת העדפה. דוגמת נגד נוספת שספרקס מביא היא העובדה שפעמים רבות אנשים מעוניינים בסוג מיוחד של יחסי מין שהשותף הרגיל שלהם אינו מוכן לקיים איתם. כשהם רוכשים סוג מיוחד הם אינם מבטאים העדפה של יחסי מין בתשלום על פני יחסי מין חינמיים אלא העדפה של יחסי מין בתשלום מסוג מיוחד על פני

⁴⁹ יחסי מין בתשלום שואפים לחקות את הפונקציה של יחסי מין חינמיים. עם זאת, הם אינם מסוגלים למלא את כל מגוון הפונקציות שיש ליחסי מין חינמיים כיוון שטבעם שונה. כך גם יחסי מין קנויים וגם חינמיים יכולים למלא את הפונקציה של סיפוק מיני. עם זאת, לא ברור אם יחסי מין קנויים יכולים למלא את הפונקציה של רצון באינטימיות, בעוד יחסי מין חינמיים יכולים למלא אותה. לכן נחוצה כאן התוספת "עד רמה מסוימת". ההגדרה של אותה רמה היא עמומה כיוון שלא פשוט להגדיר את כל התפקידים שממלאים יחסי מין אצל בני האדם. ייתכן שישנן פונקציות שרק יחסי מין קנויים יכולים למלא, ויחסי מין חינמיים אינם יכולים. אך לשם דיון בכך יש לסקור את מגוון הפונקציות של יחסי מין בכלל ולבחון איזה משני הסוגים מסוגלים לספק אותם. זאת משימה שחורגת מעבודה זו.

יחסי מין חינוכיים מסוג אחר. לכאורה נראה שהעדפה זו אינה מעידה על כך שאותו אדם מעריך יחסי מין בתשלום יותר משהוא מעריך יחסי מין חינוכיים. בתגובה מדגיש ספרקס כי טובין לא תמיד באים באריזות מסודרות שהופכות אותם לקלים להשוואה. הוא טוען כי פעמים רבות החתירה שלנו לטובין מסוימים נכשלת, ומה שאנו באמת עושים הוא לחתור לסיכוי לקבל את הטובין האלו. במילים אחרות, אותו אדם היה מעדיף ככל הנראה לקבל את יחסי המין המיוחדים שחשק בהם בגרסה החינוכית שלהם, אבל מאחר שזה לא התאפשר הוא הסתפק בגרסה הקנויה.

ספרקס מודה אפוא שלא בכל פעם שמישהו קונה טובין כמו יחסי מין הוא מבטא גישה לא נכונה כלפי ערכים כמו אהבה ואינטימיות. עם זאת, הוא טוען שגם אם לא בכל המקרים זה כך, טענה זו עדיין חזקה דיה כדי לבסס טיעון סימבולי משכנע. כדי להבין למה הטענה שלו חזקה דיה לבסס טיעון סימבולי למרות שלא בכל מקרה סחר מבטא העדפה, ספרקס מבקש מאיתנו להבחין בין שתי צורות הסתכלות שונות על הדיון בנוגע למסחר. מצד אחד, הדיון יכול להתמקד במדיניות ציבורית – במקרה זה נשאל מתי רשות פוליטית צריכה לאסור או להגביל מכירה של טובין מסוימים. מצד אחר, הדיון יכול להתמקד בשאלות אישיות יותר – במקרה זה נשאל באילו עסקאות בשוק אנחנו אמורים לרצות להשתתף.

ספרקס טוען שהראה שלפעמים סחר בטובין מסוימים מבטא גישה לא נכונה לטובין התואמים להם, שאינם עומדים למכירה. מנקודה זו אנחנו יכולים להגיע למסקנה אישית: בגלל הערך שיש לדברים שלא יכולים לעמוד למכירה או לקניה, עלינו להימנע מסחר במוצרים שמחקים את הטובין האלה. כלומר באופן אישי לא נשתתף בשווקים האלו היא כי השתתפות בהם תבטא העדפות לא מוסריות בעינינו.

אבל אפשר להרחיב נקודה זו גם לרמה החברתית: גם אם ישנם מקרים פרטיים שבהם סחר במוצר מסוים אינו מבטא כלפיו יחס לא נכון, עצם האישור להשתמש באותו מוצר גורם לנו לבטא באופן קולקטיבי גישה לא נכונה כלפיו. יותר מכך, ספרקס טוען שלעיתים עצם קיומו של שוק במוצר מסוים מקשה עלינו לתת ולקבל את המוצר הזה בצורה חינוכית. לדבריו, הסחר בגרסת השוק של מוצר מסוים פוגע לעיתים ביכולת שלנו לתת ולקבל את הגרסה החינוכית שלו. בזמן שיחסי מין נמצאים בשוק ועומדים למכירה ישנה אפשרות שיהיה יותר קשה להשיג אינטימיות אמיתית. אם אני קונה או מוכרת יחסי מין אני מבטאת גישה לא נכונה כלפי אינטימיות אמיתית, בין שהקנייה האינדיבידואלית שלי אכן מקטינה בפועל את הסבירות לאינטימיות אמיתית ובין שלא. כשאנו סוחרים בשוק מסוים אנחנו מעמידים אנשים אחרים בסכנה של פגיעה סימבולית בערכים מסוימים. בין שאנחנו פוגעים בהם בפועל ובין שאיננו פוגעים בהם – לגיטימי למתוח ביקורת על הגישה המסוכנת הזו. ספרקס מזכיר בהקשר הזה שהפעולות שלנו לרוב מקבלות את המשמעות שלהן בזכות התוצאות הסבירות שלהן. לדוגמה, אם נשפוך כוס מים בפניו של אדם נבטא חוסר כבוד כלפיו כי לרוב פעולה כזו גורמת לאנשים חוסר נוחות ומצוקה. גם אם באופן מפתיע מישהו לא ירגיש חוסר נוחות או מצוקה מכך ששפכו בפניו מים, תבטא פעולה זו חוסר כבוד. באותו אופן, גם אם ישנם אנשים שפועלים בשוק שירותי המין ואינם מרגישים שפעילות זו הקשתה עליהם לתת ולקבל שירותי מין חינוכיים, ברור שעצם זה שאנחנו מרשים לשוק כזה להתקיים יש בה כדי לבטא גישה לא נכונה כלפי טובין בעלי ערך מיוחד, ערך שלרוב לא יכול להתקיים במסגרת השוק. הגישה שאנו מבטאים על ידי רדיפה אחר מוצרי שוק, ולא אחר טובין שאינם נסחרים בשוק, אינה תופעה חברתית תלויה תרבות, אלא היא קשורה בהכרח בפעולת הקנייה. בקצרה, הטענה המרכזית כאן היא שאישור של סחר בטובין מסוימים

יכול לבטא יחס לא נכון אליו ברמה החברתית. כשאנו כחברה מאשרים סחר בטובין כלשהם אנחנו מבטאים גישה לא נכונה כלפיהם, גם אם ישנם מקרים פרטיים בהם בחירה במוצר לא מבטאת העדפה. יש להימנע מביטוי של גישות לא הולמות כלפי ערכים שאנו כחברה רוצים לשמר. כאשר אנחנו מבטאים גישות לא מתאימות כלפי טובין מסוימים, אנחנו עלולים לשנות את האופי של הטובין, ולפגום בערך שהיה להם לפני ששחרנו בהם. לכן הטענה לגבי זנות בהקשר הזה היא, שכשאנחנו הופכים זנות לחוקית אנחנו למעשה מעבירים מסר שלפיו ההעדפה למין בתשלום על פני יחסי מין בהסכמה הדדית (או על פני השקעת זמן ומאמץ בניסיון למצוא שותפה/זהו) היא העדפה לגיטימית ויש לאפשר לאנשים לבחור בה גם אם המחיר הוא שיהיה קשה יותר לאנשים ליהנות מין בהסכמה הדדית.

לסיום טיעונו ספרקס מדגיש את העובדה שהטובין שאי אפשר לקנות אותם בכסף – טובין שכוללים הערצה, אישור, אהבה או כבוד של בני אדם אחרים – הם הטובין שרוב האנשים רוצים יותר מכול. אם נכון הדבר שהדברים האלה יכולים להינתן במתנה אבל אינם יכולים להימכר או להיקנות, אז כשאנחנו קונים ומוכרים מוצרים שקרובים להם העמדות שאנחנו מבטאים כלפי ערכים כמו אהבה, הערצה, אישור וכבוד אינן מתאימות למה שכולנו מאמינים שהוא הערך יוצא הדופן של דברים אלו. לדברי ספרקס, הטיעון מספק נימוק הולם להגבלת השוק.

הטיעון שספרקס מעלה אמנם מעניין ומאיר עיניים, אבל יש בו היבטים בעייתיים. היבט חשוב אחד הוא עמימות המושגים אינטימיות, אהבה ויחסי מין. ספרקס אינו מבחין בין סוגים שונים של יחסי מין ולכן גם השימוש שלו במושג אינטימיות אינו ברור די הצורך, מה שיוצר בלבול ואי בהירות. משתמע מטיעונו שכל מקרה של יחסי מין מייצג אינטימיות, אך זו נראית לי עמדה בלתי סבירה. הרי במין מזדמן אין בדרך כלל אהבה או אינטימיות. ספרקס כלל לא מתייחס לאפשרות זו, אף על פי שהיא סבירה מאוד, ואפילו רווחת. מכאן משתמע שעל פי טיעונו של ספרקס גם בחירה ביחסי מין מזדמנים ולא ביחסי מין עם שותף אהוב מבטאת העדפות שעדיף שלא יהיו מבוטאות. אפשר להסיק מטיעונו מסקנות מרחיקות לכת אף יותר ולטעון שמן הטיעון משתמע שהנורמליזציה ההולכת וגוברת של יחסי מין מזדמנים פוגעת בסיכוי של כלל אנשי החברה לזכות ביחסי מין שבאים מאהבה. בימינו, כאשר לא מקובל לקשר יחסי מין אך ורק לאהבה, דומה שטיעונו של ספרקס משיג יותר מדי.

הטיעון של ספרקס היה יכול להיות חזק הרבה יותר אילו היה מתרכז בזנות ולא מתייחס כלל לנושא האהבה. אילו עשה זאת, היה צריך לבחור ערך אחר, ערך שאינו אינטימיות ואהבה, שנפגע כאשר בוחרים בזנות על פני יחסי מין חנימיים. לדעתי, הערך הזה יכול להיות "תשוקה" או "משיכה מינית". ספרקס טען כי המוצר החנימני ניתן לך בזכות פעולות ותכונות שלך. לכן, ערך כמו "תשוקה" בהחלט מתאים לטענתו. תשוקה היא המשיכה המינית לאדם אחר והרצון להיות בסיטואציות בעלות אופי מיני איתו. אדם ירגיש תשוקה לאדם אחר בעקבות תכונות מסוימות שיש לו ופעולות מסוימות שהוא יעשה. לכן, אני חושבת שיש הבדל גדול בין מין מזדמן למין קנוי, והוא העובדה שבמין מזדמן, גם אם שני בני הזוג לא אוהבים זה את זה הם נמשכים זה לזה ומעוניינים בצורה שווה ביחסי מין.⁵⁰ חשוב לשים לב שהמשיכה והרצון ביחסי מין הם לאדם קונקרטי. לכן, למרות שלדעתי הבחירה ביחסי מין קנויים ולא ביחסי מין חנימיים אינה בהכרח

⁵⁰ טענה זו מתקשרת לטענה הסימבולית של אנדרסון. אנדרסון טענה שהבעייתיות ביחסי מין בתשלום היא העובדה שהם חותרים תחת האידיאל של יחסי מין הדדיים. ביחסי מין הדדיים תהיה לשני הצדדים תשוקה זה לזה.

אומרת משהו על אהבה, היא כן מבטאת העדפה שעדיף שלא תתבטא. כשאדם בוחר לקנות יחסי מין הוא אומר בעצם שהוא מוכן – ואולי מעדיף – לקיים יחסי מין עם אדם שאינו מעוניין בהם באותו אופן כמותו. כמו כן, הוא מבטא העדפה לסיפוק צרכיו עם אדם כלשהו, ולא עם אדם מסוים. נראה לי שברמה החברתית יש לבחירה כזאת השלכות קשות. בהקשר הזה האישור לקיים שוק בזנות מבטא את התפיסה שאנשים, ובעיקר נשים, לא צריכים וצריכות בהכרח ליהנות מיחסי מין כדי לקיים אותם ולגיטימי לקיים יחסי מין עם אדם גם בידיעה שהוא לא עושה זאת לשם הנאה. אני לא חושבת שכדאי לפגוע בערך של מיניות האדם בצורה כזו. יכולות להיות לכך השפעות הרסניות. על פי הטיעון הסימבולי שאני מציעה, תעשיית מין מוסדרת מבטאת העדפה של יחסי מין לא הדדיים על פני יחסי מין הדדיים, ובכך מבטאת גישה לא מתאימה לערך התשוקה ומיניות האדם.

ישנן שתי גרסאות לטיעון הסימבולי שאני מציעה כאן. הראשונה היא גרסה אינטרניזית – שוק של יחסי מין מבטא את התפיסה שהעדפה של יחסי מין לא הדדיים היא העדפה לגיטימית. מתפיסה זו משתמע כי הנאתם של שני הצדדים אינה רכיב הכרחי ביחסי מין וכי לגיטימי לחלוטין לקיים יחסי מין עם בן אדם גם בידיעה שהוא לא עושה זאת לשם הנאה. לדעתי, התפיסה הזאת פוגעת פגיעה חמורה בערך של מיניות האדם, ובפרט בערך של מיניות האישה. הגרסה השנייה לטיעון היא גרסה אינסטרומנטלית – התפשטות ונורמליזציה של גישה שמפחיתה מערכה ומחשיבותה של תשוקה ביחסי מין עלולה להביא לשינוי היחס לאנשים (ובעיקר לנשים) בחברה, ולפגוע בהם פגיעה ממשית. בהמשך הפרק ארחיב על אופי הפגיעה.

אמנם ייתכנו מקרים (גם אם הם נדירים מאוד) שבהם זנות היא מוסרית ואין לה השפעה על כלל החברה. כלומר, ייתכנו יחסי מין לא הדדיים שלא מבוססים על משיכה מינית ותשוקה שאינם פוגעים במוכר או בקונה – מקרים שבהם הזנות מיטיבה עם הנשים העוסקות בה ומספקת צורך אמיתי בחברה. אם אלה הם פני הדברים, מדוע אני מתנגדת בתוקף להסדרת הזנות בחוק? מדוע אני סבורה שמקרה נקודתי של זנות יכול להיות לא בעייתי, אבל הביטוי בפני החברה של המסר, שיחסי מין בתשלום הם לגיטימיים, הוא פגום? ראשית יש לזכור שלמרות האידיאל הברור, בני אדם מקיימים כל הזמן יחסי מין לא הדדיים שאינם מבוססים על תשוקה או משיכה. הקשת של המקרים האלו רחבה: החל מקיום יחסי מין למען מטרות אחרות – טובות הנאה, מעמד חברתי וכדומה; עבור בקיום יחסי מין מתוך תחושת מחויבות וחובה – למשל אצל נשים מסוימות במערכות יחסים לא בריאות; וכלה בסוג הנורא ביותר של יחסי מין שלא כוללים משיכה או רצון הדדי – אונס. כל אחד מהמקרים שציינתי כולל רמה שונה של חוסר הדדיות ובכולם נפגם האידיאל במידה כזו או אחרת. בכולם יחסי המין אינם דבר ששני הצדדים נהנים ממנו ומעוניינים בו למען סיפוק ההנאה שלהם (בין אם זו הנאה פיזית, או סוג הנאה אחרת). עם זאת, ברור שיש הבדל גדול בין קיום יחסי מין על מנת לשפר את מעמדך החברתי לבין אונס. הפער עצום, למרות נקודת ההשקה שהזכרתי קודם. בהתאם, ישנן רמות גינוי שונות מאוד לסטיות שונות מהאידיאל. אם כן, נראה שיש בקטגוריה של יחסי מין לא הדדיים מקרים שונים מאד זה מזה במידת הלגיטימיות שלהם. מקרי הקיצון הבלתי מוסריים, כמו אונס, הם כמובן גם לא חוקיים. עם זאת, לא כל דבר ששנוי במחלוקת מבחינה מוסרית הוא גם לא חוקי. לדוגמה, אין חוק שאוסר על בני אדם לבגוד בבני זוגם, למרות שבאופן ברור המעשה לא מוסרי. באותו אופן ניתן לטעון שזנות צריכה להיות חוקית, כי למרות שהיא יכולה להצטייר כבעייתית מבחינה

מוסרית, לא כל הדברים הבעייתיים מבחינה מוסרית הם מחוץ לחוק. לכן ניתן להתיר זנות גם אם היא במובהק אקט שיש לו תכונה משותפת עם אונס: שניהם אינם יחסי מין הדדיים.

האם יש מקרים, גם אם מועטים וספציפיים, שבהם יחסי מין לא הדדיים אינם פסולים מבחינה מוסרית ובוודאי אינם מחייבים את איסורם בחוק? בפסקאות הבאות אציג את התנאים שחייבים להתקיים כדי שיחסי מין לא הדדיים ייחשבו לגיטימיים. נראה שלא מדובר בתנאים טריוויאליים וקשה להניח שישנן סיטואציות רבות שבהן התנאים הללו מתקיימים. טענה זו, שהתנאים לאישור יחסי מין לא הדדיים הם לא טריוויאליים ולא סבירים, תשרת אותי על מנת לטעון שזנות מבטאת מסר שמשפיע גם על נשים שאינן עומדות בתנאים שמבטיחים שקיום יחסי המין הלא הדדיים לא יהיו פוגעניים.

תנאי אחד הוא נסיבתי, מצבה של האישה יהיה מתאים. כלומר, ישנן נשים שיחליטו כי כלל לא מתאים להן להיכנס לעסקה שגורמת להן לקיים יחסי מין עם אדם שהן לא נמשכות אליו (בין שמדובר בעסקה מסודרת כמו זנות ובין שמדובר בעסקה עמומה יותר). ישנן גם נשים שיחליטו שהן מוכנות לקיים עסקה כזו. גם בקרב נשים כאלו יש הבדלים – חלקן בוחרות בחירה חופשית לחלוטין וחלקן נדחקות לסיטואציה מכורח הנסיבות. התנאי שאני קובעת הוא שהאישה תבחר בחירה חופשית שאינה נובעת מלחצים יוצאי דופן. כמו כן, האישה צריכה להימצא במצב לא פגיע (מכל הבחינות הרלוונטיות למקרה – כלכלית, חברתית, נפשית. כלומר, גם אם אישה בוחרת בחירה חופשית לעסוק בזנות ויש לה ברירות אחרות, אם היא במצב נפשי פגיע שאינו מתאים כדי לעסוק בעבודה הזו, אז יש סיכוי גבוה שהעיסוק בזנות יפגע בה, ובמקרים כאלו זנות היא לא לגיטימית. התנאי הזה מתקבל על הדעת מכיוון שהוא מוודא שהאישה לא מנוצלת ולא ניזוקה באופן קשה מעסקה כזו. כדי לעמוד בתנאי זה יש לדמות אישה שבטוחה במקום שלה בחיים – יש לה ביטחון כלכלי, יש לה רשת ביטחון חברתית ומשפחתית, יש לה ביטחון עצמי. סיטואציה שבה אישה בוחרת בזנות מתוך עמדה של כוח וביטחון ומתוך הבנה שזו ההחלטה הכי טובה בשבילה היא סיטואציה לגיטימית בעיניי. כאשר יחסי הכוחות בין הצדדים בעסקה הם שווים דומה שהעסקה אינה פסולה.

התנאי השני קשור בהשקפת עולם ובזהות. האישה בסיטואציה של יחסי מין לא הדדיים נדרשת להחזיק בתפיסה מתאימה בדבר טיב הקשר בין יחסי מין לאהבה ובין הזהות העצמית שלה לגוף שלה. כלומר, בבואנו להעריך מבחינה מוסרית מקרה של יחסי מין לא הדדיים עלינו לתת משקל לאופן שבו האישה תופסת את עצמה בסיטואציה: מהן תפיסותיה בנוגע למין ואיך היא מרגישה לגבי עצמה כשהיא עוסקת בזנות לנוכח התפיסות האלו? האם היא מרגישה שקיום יחסי מין תמורת כסף הוא אקט שלא מערב רק את הגוף שלה, אלא גם את העצמיות שלה? ישנן נשים שאכן ירגישו שהקשרים האלו בין יחסי מין לאהבה ובין גוף לנפש (מוצדקים או לא מוצדקים ככל שיהיו) אינם מאפשרים להן לקיים יחסי מין תמורת כסף. נשים אחרות, לעומת זאת, ירגישו שאף על פי שהקשרים האלו רלוונטיים בעיניהן הן יקיימו יחסי מין תמורת כסף מכורח הנסיבות חרף הפגיעה בתפיסתן העצמית. וישנן גם נשים שיפרידו בין אהבה ליחסי מין, בין הגוף לעצמיות, ויחזיקו בתפיסות שמאפשרות להן לעסוק בזנות ללא תחושת ערעור עצמי. סיטואציות שבהן נשים מהסוג האחרון עוסקות בזנות הן הכי פחות שנויות במחלוקת מבחינה מוסרית.

אם כן, כאשר אישה בטוחה בעצמה מכל הבחינות שתיארתי קודם, ומחזיקה בתפיסות מתאימות בנוגע ליחסי מין, אין פגם מוסרי בעיסוקה בזנות. מן הראוי להדגיש שהתנאים שפורטו

אינם אלא הרחבה של הנחות המוצא שלי – כפי שאמרתי, אני עוסקת בעבודה זו בזנות שאינה כוללת ניצול, כפייה, אלימות ופגיעה בזכויות אדם. ברור שזנות שעומדת בכל התנאים האלה יכולה לכאורה להתקיים, אך ברור גם שהיא נדירה ביותר ונמצאת על הקצה של הקצה של הסקאלה ה"מוסרית" של זנות כפי שהיא מתקיימת כיום.

אם נסכם, ניתן לראות כי אפשר לבחון כל מקרה של חוסר הדדיות ביחסי מין ולהעריך אותו מבחינה מוסרית. יש מקרים ספציפיים שאפשר לומר עליהם שאין בהם פגם מוסרי. כלומר ברמה הפרטית זנות יכולה להיות מוסרית בתנאים מסוימים. הבעיה מתעוררת כשבוחנים את הזנות בקנה מידה חברתי. שוב אנחנו חוזרים פה לשאלה, איך ייתכן שזנות יכולה להיות מוסרית ברמת הפרט אך לא ברמת החברה. התשובה שלי, בקצרה, היא: כשאנחנו מאשרים זנות, אנחנו לא מאשרים רק את המקרה הספציפי. לכל אורך החיבור עסקתי בפרטי פרטים בנושא המוסריות של הזנות ובחנתי את הדקויות העדינות ביותר הנוגעות לנושא. אבל המסר שיוצא מקיומה של זנות אינו מגיע לרזולוציות כאלו. בחיי היומיום בני אדם אינם מנתחים כל סיטואציה לגופה כמו שאני עושה, אינם בודקים את יחסי הכוחות השוררים בה, אינם קוראים ספרות מחקרית, שוקלים טיעונים ומגיעים למסקנות. מובן גם שאין שום ציפייה שבני אדם ינהגו כך בחברה. ואולם דווקא משום כך זנות יכולה להיות פוגענית מאוד.

זנות מבטאת מסר שנתפס בצורה הרבה יותר כוללנית ואינו מכיל בתוכו דקויות שכאלו. כשנותנים לזנות תוקף חוקי מבטאים תפיסה פשוטה יותר שנוגעת באופן כלשהו לכל הסוגים האלה של מין ללא תשוקה שהזכרתי קודם, בהם גם לאונס. המסר שעתיד לעלות מהתרת הזנות הוא שנשים אינן חייבות ליהנות מיחסי מין או לרצות אותם באותו אופן כדי לקיים אותם. המסר הזה מוחל על כל הסיטואציות השונות שתיארתי קודם, מוסריות יותר ומוסריות פחות, נצלניות יותר ונצלניות פחות. המסר הזה משפיע גם על נשים שתמיד בחרו להימנע מקיום יחסי מין עם אנשים שהן לא נמשכות אליהם. גם אם זנות בעולם אידיאלי מדומיין יהיו רק נשים בעלות גישה מתאימה ליחסי מין, וגם אם כל הזנות יהיו רק נשים בעלות ביטחון בכל התחומים שאינן מנוצלות ותופסות את עצמן בצורה חיובית – גם אז תתעורר הבעיה שאני מתארת כאן. יתר על כן, יש סכנה מוחשית שתפיסות מעין אלו לגבי נשים יחלחלו גם לתחומים אחרים של החיים החברתיים.

אני חושבת שבזנות טמון מסר כללי על יחסי מין ולא רק על יחסי מין שנקנים בכסף. החשש שלי הוא שמכיוון שבחברה שבה הזנות ממוסדת אף אחד לא יצפה לתשוקה הדדית ביחסי מין תמורת כסף, אנשים ירחיקו לכת עם התפיסה הזאת ויסיקו שלא צריכה להיות ציפייה לתשוקה גם ביחסי מין שאינם תמורת כסף. כפי שפירטתי קודם, יש רמות שונות של בעייתיות מוסרית ביחסי מין שאינם הדדיים. אין באפשרותנו לאסור כל דבר שהוא לא מוסרי. עם זאת, אנו צריכים להימנע מלקדם תפיסות מזיקות ולאשרר אותן. במובן הזה, התרת זנות שוות ערך לאישור הגישה שנותנת לגיטימציה לקיים יחסי מין עם אישה בידיעה שהיא לא עושה זאת מתוך תשוקה, וכשיש חשש שהיא לא עומדת בתנאים שימנעו ממנה להיפגע מהאקט. סביר להניח שבעקבות התרת הזנות ישנו גברים את יחסם לנשים וירשו לעצמם לחתור ביתר נחרצות ליחסי מין לא הדדיים.

ההדדיות במערכות יחסים – מיניות ואחרות – היא ערך עליון שחשוב להגן עליו. במתן ביטוי חברתי למסר שמפחית מחשיבותה של ההדדיות במערכות יחסים מיניות יש פגיעה של ממש. יחסי מין שאינם נעשים מרצון מלא ומתשוקה עלולים להיות פוגעניים הן ברמה הפיזית הן

ברמה הנפשית. אמנם נשים שונות ייפגעו יותר או פחות מיחסי מין כאלו, אבל נוכח האפשרות הסבירה לפגיעה הסיכון שבמסר הלא ראוי הוא בלתי משתלם בעליל. זוהי למעשה הגרסה האינסטרומנטלית של הטיעון שלי: אישור של תפיסה שהיא כשלעצמה בעייתית מבחינה מוסרית יכול להוביל לנזק ממשי לחברה.

החלק האינטרינזי של הטיעון מתבטא בעיקר בפגיעה בערך התשוקה ובמיניות האדם. יחסי מין הם אחד ממקורות ההנאה הבסיסיים ביותר שזמינים לכל אדם. כשהם הדדיים הם מסבים הנאה גדולה לשני הצדדים. אך כשזנות מקבלת לגיטימציה חברתית היא מאשרת את המסר שלגיטימי לקיים יחסי מין עם אישה גם בידיעה ברורה שהיא לא נהנית מיחסי המין. אם נסתכל על העניין לרגע מנקודת המבט של הגברים בחברה כזו, עולה השאלה מה הם אמורים להבין מהמסר הזה. דומה שהלגיטימיות של יחסי מין עם אישה בידיעה שהיא אינה נהנית מכך יכולה לגלוש גם למערכות היחסים המיניות שאותם גברים מנהלים מחוץ לשוק עם נשים שאולי אינן שלמות עם ההחלטה לקיים יחסי מין עם גבר שהן לא חושקות בו. כלומר אותם גברים יחשבו שנורמלי וסביר לקיים יחסי מין עם אישה בזמן ששני הצדדים יודעים שהיא לא עושה זאת מתוך תשוקה שמכוונת אל בן זוגה. מנקודת המבט של הנשים בחברה שינוי כזה בתפיסה יכול לפגוע בלגיטימיות להתלונן על מקרים של יחסי מין לא הדדיים ופוגעניים; הוא יכול גם לגרום לנשים לשנות את האופן שבו הן תופסות את עצמן, להמעיט בחשיבות האידיאל של יחסי מין הדדיים ושוויוניים ולהפסיק לשאוף לכך שרוב יחסי המין שהן מקיימות יתקרבו לאידיאל זה. נרמול התפיסות הנדונות, הן מהצד הנשי והן מהצד הגברי, ישחית את ערך מיניות האדם ובעיקר את ערך מיניות האישה.

בהשאלה לצורת הניסוח של ספרקס נוכל לומר כי זנות מבטאת התייחסות לא נכונה לתשוקה ולערך מיניות האדם. כשאנו מאשרים זנות אנו מאשרים את ההעדפה של אנשים מסוימים לקיים יחסי מין עם נשים גם בידיעה שהן לא רוצות אותם באותו האופן. מתן גושפנקה חברתית להעדפה הזאת עלול להשפיע על החברה באופן הרסני. עדיף שגברים ישקיעו מזמנם וממרחם כדי לבסס יחסים הדדיים שבהם נוכחת גם התשוקה האמיתית של האישה ולא שישלמו על תחליף דמוי תשוקה. המסר שיוצא מזנות הוא מסר בעייתי ומוטב שלא לתת לו ביטוי. לטובת כלל הנשים בחברה, ולטובת השמירה על האופי ההדדי והבריא של יחסי מין, עדיף להימנע משוק של יחסי מין.

על יסוד טיעונו של ספרקס ננסח כעת טיעון סימבולי חדש בעל שתי גרסאות, אחת אינטרינזית ואחת אינסטרומנטלית:

1. זנות מבטאת העדפות שנויות במחלוקת וגישה לא נכונה ופוגענית כלפי ערכים כמו מיניות האדם ובפרט מיניות האישה (אינטרינזי)
2. זנות מבטאת ומנרמלת את התפיסה שאנשים, ובעיקר נשים, אינם צריכים ליהנות מיחסי מין כדי לקיים אותם ובכך פוגעת בנשים בחברה (אינסטרומנטלי)

כעת, לאחר סקירת כלל הטיעונים במחקר וביורום ניתן לסכם את עמדתי: הטיעונים הסימבוליים שורדים בתנאים מסוימים את כל הביקורות. כלומר, בגרסאות מסוימות שלהם הטיעונים הסימבוליים מצליחים להתגבר על כל הטענות שהועלו כנגדם בספרות הפילוסופית.

הגרסאות האינסטרומנטליות של הטיעונים הסימבולים חזקות במיוחד: רוב הטיעונים הסימבוליים התקפים הם אינסטרומנטליים ומתמקדים בנזק הנגרם לחברה. אפשר לשרטט מצב שבו אישה בוחרת לקיים יחסי מין עם גבר תמורת כסף ושניהם מרוצים לחלוטין מהעסקה. אפשר אפילו להעלות על הדעת מצב שבו הגבר אינו רואה באישה הנותנת לו שירות סחורה בלבד, אף שמאפייני המקצוע והנורמות של השוק מעודדות תפיסה כזאת. מצב כזה אולי נדיר, אבל בהחלט אפשרי. אני גם מאמינה לעדויות של נשים רבות שעובדות בזנות ובתעשיית המין שמעידות מניסיוןן שמצב זה אפשרי. אני מייחסת להן "תודעה כוזבת" כפי שעושים רבים מן המתנגדים לזנות. בזנות מסוג זה אין פגם מוסרי, בהנחה שניתן היה לנתקה מהחברה. במובן הזה אני מסכימה עם ברנן וג'ורסקי. אני אמנם רואה למה דווקא מקצוע כמו זנות יכול להתדרדר בקלות למקומות פגומים מבחינה מוסרית, אבל אני גם מכירה בעובדה שיכול להתקיים מקרה פרטי של זנות שיהיה מוסרי לחלוטין. עם זאת, הבעיה החמורה נוצרת כאמור כאשר המקרה הפרטי הוא חלק ממערכת ממוסדת של מתן שירותי מין, או כשהמקרה הפרטי, שהוא לגיטימי כשלעצמו, ידוע לכול ומקובל על הציבור. השורה התחתונה היא זו: גבר ששילם לאישה על מין, ואישה שקיבלה כסף תמורת יחסי מין ואינה במצב פגיע, לא עשו מעשה בלתי מוסרי. תעשיית מין מוסדרת, לעומת זאת, הרסנית לחברה. המסר העיקרי הוא, שמה שטוב לאדם אחד לא בהכרח טוב לכולם והבחירות האישיות שלנו משפיעות לעיתים על המציאות החברתית.

הטיעונים המשכנעים ביותר כנגד הסחר ביחסי מין הם דווקא אלה שברנן, ג'ורסקי ונוסבאום בחרו להסיט מהן את המבט. טיעונה של סאץ מדגים זאת. כזכור, היא טוענת שנוכח מעמדן החברתי הנוכחי של נשים בחברה, זנות מבטאת ומחזקת יחס לא מתאים לנשים. לכאורה אפשר לומר שהטיעון הזה הוא תלוי תרבות, ואי אפשר לפסול מבחינה מוסרית פעולות שהפגם שבהן הוא תלוי תרבות ולא אינהרנטי לפעולות כשהן לעצמן; אך אני לא בטוחה שהטענה של סאץ באמת תלויה תרבות. בתרבות הנוכחית שלנו אין פרקטיקה מקבילה הפוכה, כלומר כזו שבה גברים משרתים מינית נשים. אך אני לא בטוחה שפרקטיקה כזו יכולה להתקיים בכלל, בין היתר בגלל מאפיינים פיזיולוגיים וביולוגיים שמבדילים בין נשים לגברים.

ואולם גם אם נניח שאולי בעוד שנים רבות המציאות תשתנה בצורה שתאפשר קיום תעשיית מין מגוונת יותר – נשים ישרתו גברים, גברים ישרתו נשים, נשים ישרתו נשים, גברים ישרתו גברים וכן הלאה – גם אז עדיין יהיו סיבות אחרות להתנגד לזנות. גם בחברה שבה תעשיית המין היא הדדית לחלוטין יש מספיק סיבות סימבוליות לגנות זנות. למשל הסיבה שמביאה ראדין, שהשיח שיתפתח ממיסוד הזנות ישפיע לרעה על תפיסת המיניות שלנו ועל החוויות האישיות של האנשים בחברה. עוד טיעון סימבולי שתקף בכל סוג של חברה הוא הטיעון שהעלתה אנדרסון בקצרה, שהזנות חותרת תחת הצורה שבה מערכות יחסים מיניות אמורות להתנהל. גם הטיעון שהבאתי אני, המבוסס על טיעונו של ספרקס, איננו תלוי תרבות: זנות ממוסדת צפויה לפגוע בערך התשוקה ובמיניות האדם, יהיו נורמות החברה אשר יהיו, כל זמן שמתנהל בה שוק ששלט על ידי נורמות השוק שאנדרסון תיארה.

אלו הטיעונים שעומדים בתוקפם לאחר כל הביקורות:

- אי השוויון בתופעת הזנות משפיע לרעה הן על הדרך שבה גברים תופסים נשים והן על הדרך שבה נשים תופסות את עצמן (תקף כל עוד זנות היא בעיקרה פרקטיקה שבה נשים משרתות גברים וגברים כמעט אינם משרתים נשים).

- השיח שיתפתח ממיסוד זנות ישפיע לרעה על תפיסת המיניות ויפלוש לחוויות האישיות של אנשים בחברה.
- זנות מבטאת העדפות שנויות במחלוקת וגישה לא נכונה ופוגענית כלפי ערכים כמו מיניות האדם, ובפרט מיניות האישה.
- זנות מבטאת ומנרמלת את התפיסה שאנשים, ובעיקר נשים, לא צריכים ליהנות מיחסי מין כדי לקיים אותם, ובכך פוגעת בנשים בחברה.

לתרשים זרימה של המהלך הטיעוני של שלושת סוגי הטיעונים הסימבוליים בחיבור זה ראו הנספח בעמוד 52.

מחשבות על מחקר עתידי והשלכות אפשריות על המדיניות הציבורית

לסיכום ברצוני להרחיב את הדיון במספר נקודות מעניינות שעלו במהלך העבודה אך היו פחות רלוונטיות למהלך הטיעון. אצביע גם על ההשלכות האפשריות של מסקנות עבודתי במגוון תחומים, החל בהצעות למחקרי המשך וכלה במדיניות ציבורית. אני סבורה שמסקנות הדיון שנערך כאן בנושא הזנות חורגות מגבולות עבודה ספציפית זו.

אחת הבעיות העיקריות שזיהיתי במחקר בנושא הגבולות המוסריים של השוק החופשי הוא אי הדיוק בנוגע למושגים "מוצר" ו"שירות" ולהבדלים ביניהם. בעיקר הטריד אותי אי הדיוק הזה במה שנוגע לזנות כמובן. במקרים רבים נטען שבזנות האישה מוכרת את גופה, שהאישה בזנות היא למעשה מוצר, שבזנות המיניות של האישה הופכת למוצר צריכה וכן הלאה. כל מחקר מחייב רמה גבוהה של דיוק ושימוש בהבחנות עדינות ביותר, ובמחקר על זנות חסרה הבחנה מפורשת בין הטענה שהאישה בזנות היא נותנת שירות לטענה שהאישה בזנות היא מוצר.

הבלבול בין מוצר לשירות הוא חמור ותוצאותיו מזיקות ביותר. מוצר הוא דבר שמרגע שנרכש שייך לרוכש כל עוד הוא חפץ בו. בדרך כלל משתייכים לקטגוריה הזאת חפצים, אך גם מוצרים סימבוליים יותר יכולים להיחשב מוצרים. לדוגמה, אדם יכול לשכור את שירותיו של מורה. למרות שהוא משתמש בשירות, הוא גם רוכש בה בעת מוצר, או מנסה להשיג אותו, והמוצר הזה הוא ידע. שירותים מסוימים, כמו שירותיו של מורה, מבקשים לספק לאדם שרוכש אותם מוצר ערכי ולא פיזי. עם זאת, לא היינו אומרים שהמוח של המורה הוא המוצר שנקנה בעסקה כזו. שירות הוא גם משהו שיכול להימכר רק על ידי בני אדם. בני אדם מסוגלים לעשות מגוון פעולות שמכוונות או חפצים אינם יכולים לספק. למעשה, כל שירות שכולל יחס אנושי או שיחה מורכבת חייב לכלול בן אדם. בדרך כלל השירות כולל שימוש בכישורים או ביכולות נלמדות שנותן השירות למד אותן או התמחה בהן. לעיתים די בעצם היכולת של אדם לנהל שיחה כדי לתת את השירות. כך או כך, תמיד הכרחי שאדם הוא שייתן את השירות.

אם נחזור לנושא הזנות, הנטייה לשייך את גוף האישה לתחום המוצרים אינה מוצדקת. מצד אחד, אישה בזנות נותנת שירות כמו שמעסה מקצועית נותנת שירות. מצד אחר, לא יראה לנו סביר לטעון שהגוף של המעסה המקצועית הוא המוצר שנקנה בעסקה. גם הטענה שמיניות האישה היא המוצר שנמכר בזנות מוטלת בספק. והרי המיניות של האישה נותרת בבעלותה לפני, אחרי ואפילו בזמן העסקה.

גם השאלה הכללית יותר בדבר הזיהוי המדויק של מה שנמכר בזנות היא שאלה מעניינת. יש הטוענים שמה שנמכר בזנות הוא שליטה. טענה זו מעידה כמובן על גישה שלילית כלפי זנות. מנגד, יש הטוענים כי רבים מהלקוחות מעוניינים בקרבה פיזית ובתשומת לב מאישה. טענה זו מעידה כמובן על גישה חיובית. ישנה גם טענה שאנשים צורכים שירותי מין אך ורק בשביל סיפוק מיני. אפשר לומר שכל אחת מהטענות מכוונת ל"מוצר ערכי" שונה, אך המשותף לכולם הוא האקט המיני. ברמה הכי בסיסית ופשוטה מה שנמכר בזנות הוא יחסי מין. מה שמייחד לדעתי את הזנות ממקצועות אחרים, כמו מעסה לדוגמה, הוא שהיא מערבת בצורה יוצאת דופן את הגוף של

נותנת השירות, אפילו בהשוואה לשירותים אחרים שכוללים את הגוף. עניין זה מוביל לנקודה הבאה: הקשר בין הגוף לנפש וייחודו של מקצוע הזנות.

אחד הנושאים העומדים ברקע העבודה לכל אורכה הוא הקשר בין הגוף לנפש. לדעתי, כדאי לערוך מחקר המשך שיבדוק את שאלת הקשר בין הגוף לנפש מנקודת מבט פסיכולוגית-פילוסופית ויעסוק בשאלות כגון: האם מקצועות שמערבים בצורה אינטנסיבית את הגוף הם פוגעניים במיוחד? האם תפיסת האדם את עצמו ואת עצמיותו משתנה כאשר הוא עוסק באופן תדיר במקצועות כאלו? האם מה שקורה לגוף משפיע בהכרח על תפיסת העצמי או על הנפש? ובפרט, האם להיבט המיני יש מעמד מיוחד בשאלה הזאת?

האם יש עוד מקצוע כמו זנות שמערב בצורה אינטנסיבית את הגוף? ברור שבמקצועות רבים העובדים משתמשים בגופם, כמו לדוגמה פועלי בניין או סבלים. אבל מה בדיוק ההבדל בין נשיאת משאות, למשל, לבין חדירה פיזית לגוף? בין עבודה פיזית בבניין לבין שימוש בכל חלקי הגוף במצבם האינטימי ביותר? כמו שכתבתי לעיל, יש נשים שאינן מתאימות להיות זונות בגלל התפיסות שיש להן לגבי עצמן ולגבי יחסי מין. האם רק אצלן, או שמא אצל נשים ככלל, יש איזשהו אפקט של דה-הומניזציה בעקבות שימוש במאפיינים מולדים של הגוף על מנת להרוויח כסף? בהקשר הזה כדאי להזכיר את הדיון בהתנגדות "הסחורה בלבד". אף שקבעתי שהוא לא תמיד נכון לא פסלתי את העובדה שיש מקצועות שהמאפיינים שלהם מעודדים אותנו לראות בנותן השירות סחורה בלבד. אחד המקצועות הללו הוא זנות. מעניין לבדוק אילו מקצועות אחרים מעודדים את התפיסה הזאת ובמה הם דומים למקצוע הזנות (ובמה הם שונים ממנו).

הקשר בין הגוף לנפש מתבטא בעוד הבחנה שעלתה בחיבור: ההבחנה בין אינטימיות גופנית לאינטימיות נפשית. עירום כיום הוא טאבו בחיי היומיום. הנוהג החברתי הוא להיות לבושים. לצורה שבה אנו לבושים יש משמעות רבה שנעוצה במסרים שכל צורת לבוש משדרת לכאורה. פעמים רבות, הבגדים שאנו בוחרים ללבוש מבטאים את הצורה שבה אנחנו רוצים להיתפס בעיני העולם. כיוון שלא מקובל להתהלך עירום בעולם, עירום עשוי לבטא אינטימיות, חשיפה עצמית או פגיעות. לא מקובל להתהלך בעירום בציבור או בנוכחות זרים שכן לא מתאים לבטא אינטימיות בפני אנשים זרים. כל זה נכון בעיקר ביחס אנשים בוגרים, שכבר נחשבים ליצורים מיניים. עירום נחשב משהו פרטי יותר, ששמור לרוב לאנשים שקשורים אליך בקשר מיוחד. אם כן, למה מקובל לבטא אינטימיות מחשבתית או רוחנית מול זרים גמורים? למה שיתוף המחשבות העמוקות והפרטיות ביותר בצורה של שירה או מסה אישית נחשב מקובל, ואפילו רצוי, אך שיתוף האינטימיות הגופנית נחשב מגונה, או לפחות לא הולם? למה זנות נחשבת עבודה לא ראויה, ועבודה שקשה במיוחד לעבוד בה כי היא כוללת חשיפה של אינטימיות גופנית, אבל עבודת המשורר או האמן נחשבת ראויה אף שהיא קשה לא פחות? לדעתי, נושא ההבדלים בין שני סוגי האינטימיות דורש חקירה מעמיקה יותר. במיוחד כדאי לבחון את הקשר בין חשיפה של אינטימיות מכל סוג שהוא לחולשה ולבושה.

הנקודה האחרונה שאני רוצה לעסוק בה, שעלתה במהלך הדיון אך לא מוצתה, היא רעיון הפיצוי הכספי על נזק סימבולי. לא עסקתי בה בהרחבה בגוף העבודה משום שלדעתי בסופו של דבר אי-אפשר להציע פיצוי אמיתי על נזקי הזנות. למרות זאת חשוב לי לעסוק בעניין זה כי הוא מחדד כמה חלקים של הדיון על הטיעונים הסימבוליים. שלא כמו הנקודות שהצגתי עד כה, רעיון הפיצוי קשור למסקנות מחקר זה. טענתי בעבודה שהתרת הזנות גורמת נזק סימבולי לחברה והצעתי פתרון אפשרי: הזנות תהיה ממוסדת, ותגרום לנזק סימבולי, אך כספי המיסים שיוטלו

על תעשייה זו יופנו לקרנות שתורמות למעמד האישה. כך, למרות שמעמד האישה ייפגע מהתרת זנות, הכסף שיוקצב לקרנות ישפר אותו וכך הפגיעה והתרומה יתקזזו. פתרון זה מציע להתיר רעה מוסרית קטנה ולאזנה במעשה שיפיק טוב מוסרי שיהיה שווה או אף גדול ממנה. כעת ברצוני להסביר בהרחבה מדוע אני דוחה את הפתרון הזה.

לכאורה הרעיון הגיוני, אך ישנם כמה נימוקים כבדי משקל לדחייתו. ראשית חשוב להתייחס להיבט הכמותי והמסחרי שלו. הוא יוצא מנקודת הנחה שכסף יכול לשקם פגיעה סימבולית, אך לא בטוח שכך הדבר. ארגונים ללא מטרות רווח שפועלים במישור הסימבולי למען שיפור מעמד האישה אמנם עושים שינוי ממשי בעולם, אבל קשה עד בלתי אפשרי לכמת את הנזק הסימבולי של זנות ואת התועלת הסימבולית של הארגונים הללו ולהשוות ביניהם. יתר על כן, הנזק הסימבולי של זנות הוא מסר שלא ניתן למחוק על ידי קידום מעמד האישה. גם אם נניח שארגונים אלו מצליחים, למשל, לגרום לכך שיהיו יותר נשים משפיעות בתחומים שאין בהן ייצוג נשי, הכתם שייגרם על ידי החלטה ממשלתית וציבורית להתיר שוק מפלה ובעייתי כמו שוק שירותי המין הוא כתם שלא ניתן למחוק בתרומות כספיים. אותן נשים מצליחות ייאלצו לחיות בחברה שבה הזנות היא חוקית, והמסר הנובע מעובדה זו ימשיך לעמוד ברקע כל ההצלחות שיושגו בעזרת התרומות הכספיות. לא תמיד ניתן לתרגם נזק לכסף ולתקנו בתשלום.

ישנה צורה נוספת להסתכל על הסוגיה: מבחינה מוסרית, מתוך הבנה דאונטולוגית, לא נכון להתיר רעה מוסרית קטנה תמורת טוב מוסרי גדול יותר. זוהי טענה מורכבת. אסביר את המורכבות בעזרת דוגמאות. ניתן לחשוב על עסקה שבה במשך שלוש דקות ביום יוקרנו בערוץ טלוויזיה ארצי פרסומות גזעניות במיוחד. בתמורה, המפרסם יתרום סכום כסף אסטרונומי לעמותות שנלחמות בגזענות. האם נרשה עסקה כזו? או שמא נוותר על סכום הכסף הגדול הזה בשם העקרונות שלנו? אולי. אבל ברור שיש מקרים שבהם לא נסכים בשום אופן לעסקה מסוג זה. לדוגמה, לא נסכים לרצוח אדם בתמורה לתרומת סכום כסף עצום לעמותות לזכויות אדם או אפילו למשפחתו של אותו אדם. הקושי שסוגיה זו מעלה הוא שביסוד העסקאות האלה עומדת ההנחה שכסף יכול לקנות ערכים ומאפשר למי שמחזיקים בו להתנהג בצורה בלתי מוסרית, ואת ההנחה הזאת לא נרצה לקבל.

עם זאת, אפשר לזהות בעייתיות בדוגמאות שהבאתי. לא ברור למה ירצה מישהו לשדר פרסומות גזעניות או לרצוח בן אדם סתם כך. כמו כן, שני הדברים בבירור לא מוסיפים טוב לעולם ולא תורמים במאומה. לעומת זאת, אפשר שלזנות ממוסדת יש יתרונות. למשל, מתן חירות גדולה יותר לאזרחים וחופש תעסוקתי נרחב יותר. האם ההבדל בין עולם שבו זנות היא מותרת והאזרחים נהנים מחירות רבה יותר ובין עולם שבו זנות אינה מותרת הוא הבדל משמעותי מספיק כדי שנרשה את הפגיעה הסימבולית של זנות (שכמו שכבר ציינו קודם, לא בטוח שהיא בת-תיקון)? האם לא עדיף להימנע מהפגיעה הזאת ולוותר על הניסיונות המקרטעים לחפות עליה? בעיניי, במקרה של זנות הנזק עולה בבירור על התועלת. אפשר וכדאי להפנות יותר תקציבים לקידום מעמד האישה גם עכשיו, כשזנות אינה ממוסדת, ולשם כך כדאי למצוא מקורות כספיים שאינם קשורים לדברים שפוגעים במעמד האישה, כמו זנות, בפרט אם הסכמנו שפיצוי כספי לא בהכרח יתקן את הנזק הסימבולי. מכל מה שכתבתי עד כה מסתמן שרעיון הפיצוי, על אף היותו מקורי, אינו מוצלח. אף על פי כן, הוא מצליח לעורר מחשבות מעניינות בנוגע למשמעות ולכוח של כסף בזמננו.

מלבד הרעיון של הפיצוי הכספי, ישנן עוד כמה נקודות שנובעות ממסקנות החיבור הזה. אחת המסקנות שהסקתי מן העיסוק הממושך שלי בנושא הזנות הוא שמן הראוי לדון בו ביתר דיוק וזהירות, בעיקר כשדנים בנושא זה בזירה הציבורית. התחלתי להתעניין בנושא לאחר שנחשפתי בתקשורת לקיומה של פעילות פוליטית נרחבת סביבו. גם לפני שהתחלתי את עבודתי הרגשתי שהפוליטיקאים והפוליטיקאיות המתבטאים בנושא יוצאים לעיתים בהצהרות פופוליסטיות ומכלילות. בעיקר היה לי קשה לקבל את ההשוואה המקובלת בין זנות לאונס. לאחר חקירה בנושא, והתוודעות לפרומים של עובדות מין, אני יכולה לאשר שתחושת הבטן שלי הייתה נכונה. רבות מעובדות המין מתוסכלות מן הייצוג שלהן בזירה הציבורית כיוון שהן מרגישות שהתמונה שמציירים פוליטיקאים, ובעיקר פוליטיקאיות, שונה מאוד מתמונת החיים שלהן. אני חושבת שפוליטיקאים ופוליטיקאיות צריכים לנקוט זהירות רבה יותר כשהם מתבטאים בנוגע לקבוצה גדולה כל כך של נשים, במיוחד כשרבים כלל לא טורחים להיפגש עם הנשים בתחום ולשמוע על חייהן ממקור ראשון. הטענה שאישה נאנסה, כשהיא לא חושבת שנאנסה, היא טענה לא מכבדת. כך גם הטענה המכלילה שנשים אלו חיות בתודעה כוזבת.

המסקנה שזנות יכולה להיות מוסרית בתנאים מסוימים ברמה הפרטית, אך עלולה לגרום נזק לחברה, הובילה אותי להבנה שצריך לדייק את השיח בנושא הזנות. מחקר המשך במדעי החברה, שיבדוק לעומק מה טיב הנזק האינסטרומנטלי של זנות, נחוץ להשלמת המסקנות העקרוניות של מחקר זה. ניתן לבדוק מדינות שבהן זנות היא חוקית וממוסדת ולנסות להבין אם הייתה לכך השפעה על החברה בכלל ועל היחס לנשים בפרט. ניתן לבדוק גם אם הזנות הממוסדת גרמה לנזק חברתי, ואם כן כיצד הוא מתבטא. ניתן לבדוק שאלות כמו "האם זנות ממוסדת משפיעה על תפיסת מעמד האישה בחברה?", "האם זנות יכולה להצדיק יחסי מין גם במקרים שבהם האישה לא נהנית מיחסי מין?" ו"האם השיח לגבי מיניות בחברה מושפע מקיום השוק ביחסי המין?".

המסקנה בדבר אי המוסריות של זנות, ובפרט של הזנות הממוסדת, יכולה להוביל לשאלות בנוגע לטובין אחרים שלא ברור אם הם צריכים להיסחר במסגרת השוק. אילו עוד דברים אפשר לתת, אבל לא מוסרי למכור, ומה המשותף לכולם? אחת הטענות שהושמעו במחקר גורסת שיש לבחון כל מקרה שנוי במחלוקת בנוגע לגבולות השוק החופשי לגופו.⁵¹ כלומר, אין כלל אחד שתקף לגבי כל הטובין שאנו לא בטוחים אם ראוי לסחור בהם. עם זאת, מעניין לבחון עוד טובין בעייתיים ולראות אם בכל זאת יש מכנה משותף לכל הדברים שאנחנו חושבים שאפשר לתת אבל לא מוסרי למכור. מעניין לבדוק אם הדמיון ביניהם (בהנחה שיש דמיון כלשהו) קשור לאספקט החברתי, כמו בזנות, או שמא יש טובין שלא ראוי לסחור בהם מטעם אינטרינזי כלשהו. בדיקה כזו עשויה להוביל אותנו למסקנות כלליות יותר בנוגע להשפעה של השוק על תחומי החיים השונים.

כדאי לחקור באותו אופן גם תחומים אחרים של סחר במין, מלבד זנות. בעבודה זו התמקדתי בחקר ההשלכות המוסריות של זנות, בעיקר של נשים. אך תעשיית המין היא תעשייה מגוונת יש בה תופעות רבות מלבד זנות, כמו חשפנות, עבודה במצלמות רשת, פורנוגרפיה ועוד. ניתן לבדוק אם מסקנותיי תקפות גם לחלקים אחרים של התעשייה.

Sandel, *What Money Can't Buy*, p. 104; Brennan and Jaworski, "Markets without Symbolic Limits",⁵¹ pp. 1074-1075.

באופן מפתיע, המסקנות מעבודה זו הפוכות למסקנות הרווחת בקרב מי שמאמינים שאין משהו לא מוסרי בזנות כשהיא לעצמה. אותם אנשים לרוב יטענו שמאחר שאין שום דבר לא מוסרי בקיום יחסי מין תמורת כסף, עדיף למסד את הסחר הזה, כמו שנהוג בכל שאר ענפי המסחר, וכך למנוע תופעות כמו אלימות, סרסור וכו'. מסקנתי, לעומת זאת, הייתה שדווקא ברגע שהשוק מתמסד נוצר נזק סימבולי משמעותי לחברה. ככל שהזנות תהיה פחות ממוסדת, פחות מתווכת, כך עדיף. בסיטואציה "ספונטנית" של זנות, שאינה חלק ממוסד (בין שמדובר במוסד חוקי או בבית בושת לא חוקי) אין נזק חברתי. באופן תיאורטי, זו הסיטואציה שמייצרת הכי פחות נזק. במציאות, זהו תרחיש לא סביר. כל עוד ישנו ביקוש לשירותי מין, הצורכים אותם לא יסתפקו בהזדמנות מדי פעם ופעם להשיגם. הם יחפשו דרך נגישה יותר, ויפנו למוסדות לא חוקיים שמציעים שירותים כאלו. כך מתפתחת תעשייה שלמה ומסודרת של שירותי מין.

המתח בין המסקנות הפילוסופיות למדיניות הציבורית מלווה את העבודה מתחילתה עד סופה. המסקנות הפילוסופיות התיאורטיות אולי נראות לא רלוונטיות לרוב המקרים במציאות, ובוודאי שאי אפשר לבנות מדיניות ציבורית רק על פיהן. והרי התנאים הראשוניים שאני מתבססת עליהם – שבמקרי הזנות שאני עוסקת בהם אין אלימות, ניצול כפייה וכו' – לרוב אינם מתקיימים במציאות. לכן מן הראוי לערוך מחקרים נוספים, בעיקר במדעי החברה, כדי להשלים את התמונה. עם זאת, הדיון הפילוסופי נועד לספק בסיס להבנה טובה יותר של ההשפעות של השוק החופשי ולהאיר את עיניהם של קובעי המדיניות. גם אם מסקנותיו אינן יכולות להוביל באופן ישיר למדיניות ציבורית, יש בהן כדי לתרום להבנה מעמיקה יותר של סוגיית הזנות ולניסוחו של נימוק מבוסס ועמוק יותר כנגדה.

ביבליוגרפיה

"השפעות חיצוניות ומוצרים ציבוריים", פרק 11 בקורס המקוון **מבוא לכלכלה א מיקרו** באוניברסיטה העברית בירושלים [קורס בתשלום].

וגנר, יובל, "אנחנו אנשים עם מוגבלות", **העין השביעית**, 22.6.2016, <https://www.the7eye.org.il/208205>; אוחרזר בינואר 2019.

Anderson, Elizabeth, "Is Women's Labor a Commodity?", *Philosophy & Public Affairs* 19 (Winter, 1990), pp. 71-92.

---, *Value in Ethics and Economics*, Cambridge: Harvard University Press, 1993.

Brennan, Jason, "We're Commodifying Our Book on Commodification", *Bleeding Heart Libertarians*, May 12, 2014, <http://bleedingheartlibertarians.com/2014/05/were-commodifying-our-book-on-commodification/>; retrieved January 2019.

Brennan, Jason and Peter M. Jaworski, "Markets without Symbolic Limits", *Ethics* 125 (July 2015), pp. 1053-1077.

---, *Markets without Limits: Moral Virtues and Commercial Interests*, New York, London: Routledge, 2016.

---, "Come on, Come on, Love Me for the Money: A Critique of Sparks on Brennan and Jaworski", *Business Ethics Journal Review* 6:6 (July 2018), pp. 30-35.

Nussbaum, Martha, "Whether from Reason or Prejudice: Taking Money for Bodily Services", *The Journal of Legal Studies* 27:2 (June 1998), pp. 693-723.

Radin, Margaret Jane, *Contested Commodities*, Cambridge: Harvard University Press, 1996.

Sandel, Michael J., *What Money Can't Buy*, New York: Farrar, Straus and Giroux, 2012.

Satz, Debra, *Why Some Things Should Not Be for Sale: The Moral Limits of Markets*, New York: Oxford University Press, 2010.

Sparks, Jacob, "Can't Buy Me Love: A Reply to Brennan and Jaworsky", *Journal of Philosophical Research* 42 (January 2017), pp. 341-352.

Wilkinson, Stephen, *Bodies for Sale: Ethics and Exploitation in the Human Body Trade*, London: Routledge, 2007.

Zimmerman, Michael, J., "Intrinsic vs. Extrinsic Value", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2015 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/spr2015/entries/value-intrinsic-extrinsic/>

נספח: סיכום המהלך הטיעוני

של שלושת סוגי הטיעונים הסימבוליים בחיבור

טיעון הסחורה בלבד: קנייה ומכירה של מוצרים ושירותים מסוימים מראה שהמשתתף בעסקה נכשל בזיהוי הערך הלא אינסטרומנטלי של הדבר שנקנה ונמכר. כלומר, שהוא רואה בדבר הזה סחורה בלבד ולא משהו שראוי לסוג אחר של הערכה.

טיעון הסחורה בלבד כנגד זנות: זנות מבטאת תפיסה של בני אדם ושל מין כסחורות בלבד.

הגרסה האינטרנזיבית ברמה החברתית: לא ראוי לתת לגיטימציה לתפיסה כזו של בני אדם ושל מין, כי זו תפיסה לא מוסרית, כיוון שלשניהם יש ערך מלבד היותם משהו שניתן לסחור בו. התרת שוק כזה תיתן לגיטימציה לתפיסות האלו.	הגרסה האינטרנזיבית ברמה הפרטית: עצם התפיסה של בני אדם ושל מין כסחורה היא לא מוסרית, כי לשניהם יש ערך מלבד היותם משהו שניתן לסחור בו. הסחר מאפשר לרוע שקיים כבר לבוא לידי ביטוי.	הגרסה האינסטרומנטלית ברמה החברתית: ישנם דברים שלא צריכים להיות במסגרת השוק כי הכנסתם לשוק תוביל לתפיסה שלהם כסחורות, ותפיסה שלהם כסחורות ברמה חברתית תוביל לחברה שפחות מעים לחיות בה. תפיסה של בני אדם כסחורות בלבד תוביל להתייחסות לבני אדם ולטובין אחרים כסחורות בלבד, מה שיסול להוביל לחברה מנוכרת ואכזרית יותר.	הגרסה האינסטרומנטלית ברמה הפרטית: ישנה אפשרות של פגיעה בערך העצמי של נותן השירות כשהוא מבצע עסקה כשהוא יודע שהוא משמש כסחורה בלבד במסגרת העסקה.
---	---	---	---

טיעון נגד לגרסה האינטרנזיבית:
גם אם אנו קונים ומוכרים טובין און בכך כדי למר שאנו לא יכולים להעריך אותם גם בצורה אחרת, ושתפיסתנו אותם מוגבלת לערך שימושי בלבד. לדוגמה, חיות מחמד ויצירות אמנות.

טיעון נגד לגרסה האינסטרומנטלית:
אנחנו משתמשים בשירותים כל הזמן, ואיננו אוסרים עליהם רק משום שאנו מתייחסים אליהם כאל סחורות בלבד. מה מיוחד בשירותי מין? למה דווקא שירותי מין גורמים לתפיסה של בני אדם כסחורות, בניגוד למקצועות אחרים?

תשובה לטיעוני הנגד:
לזנות מאפיינים מיוחדים ששונים ממאפייני עבודות אחרות והם מעלים את הסבירות שנתפוס את נותנת השירות ואת השירות שהיא מספקת כסחורה בלבד. למרות שזה לא הכרחי שנתפוס את נותנת השירות כסחורה בלבד, הסבירות לכך גבוהה יחסית בגלל טיב המקצוע.

מסקנה:
הטיעון הסימבולי מסוג הסחורה בלבד לא יכול להוות מגבלה לשוק יחסי מין בפני עצמו, כי הוא לא נכון בכל המקרים. עם זאת, הוא יכול לשמש חיזוק לצד המתנגד למסחר ביחסי מין.

טיעון הסימן השגוי: קנייה ומכירה של דברים מסוימים מבטאת חוסר כבוד כלפיהם. כלומר, גם אם אדם לא תופס משהו כסחורה בלבד אלא מעריך אותו גם בצורה שונה, ברגע שהוא מכניס אותו למסגרת השוק הוא יתייחס אליו כסחורה, והתייחסות כזו עלולה לעיתים לבטא חוסר כבוד לדברים מסוימים.

טיעון הסימן השגוי כנגד זנות: יש משהו לא מכבד בפרקטיקה של זנות. התייחסות לנשים כסחורות היא לא מוסרית ולא מכבדת.

<p>הגרסה האינטרנציונלית ברמה החברתית:</p> <p>מיסוד זנות מביע השפלה של הנשים בזנות, מכיוון שהוא מורכב ממקרים פרטיים של זנות, שהיא במהותה משפילה.</p>	<p>הגרסה האינטרנציונלית ברמה הפרטית:</p> <p>טבעו של המוצר שנסחר בזנות מביע השפלה מסוימת של הזונה. הזונה מוכרת את המיניות של עצמה, והמיניות שלה בהכרח גלומה בה עצמה. כשהלקוח מנסה לעצמן את המיניות של האישה לשימוש האישי, הוא מבטא את התפיסה שנישים הם רכוש מיני של גברים, אובייקטים שזמינים לשימוש למטרות המיניות של גברים ואינם דורשים התייחסות לצרכיהן האישיים.</p>	<p>הגרסה האינטרנציונלית ברמה החברתית:</p> <p>זנות תורמת למעמד החברתי הנחות של נשים. מיסוד זנות הוא לא מוסרי בגלל שהוא משפיע לרעה על הצורה שבה גברים תופסים נשים ועל הצורה שבה נשים תופסות את עצמן.</p>	<p>הגרסה האינטרנציונלית ברמה הפרטית:</p> <p>אין גרסה כזו של הטיעון במחקר.</p>
--	--	---	--

טענת נגד: הפרקטיקות שמבטאות כבוד משתנות מתרבות לתרבות. לא בכל התרבויות לכסף ולסחר בשוק יש את המשמעויות הסימבוליות שיש לו בתרבות הנוכחית שלנו, ותרבות תרבותיות משתנות לאורך השנים. במצב כזה, עלינו להסתכל על התוצאות של הסחר ולהחליט על פיהן. אם הסחר מביא לתוצאות חיוביות (כמו יותר תעסוקה לנשים) אך מבטא חוסר כבוד, עלינו להתעלם מהמשמעות הסימבולית שלו על מנת ליהנות מהתוצאות שלו.

תשובה לטענת הנגד: טיעון הנגד נוגע בעיקר לגרסה האינטרנציונלית והפרטית. זנות אכן לא חייבת להביע השפלה. ההשפלה מתווספת לזנות כשהיא נהפכת לממוסדת, וזאת משתי סיבות:

1. אנו חיים בחברה פטריאכלית שבה נשים נמצאות בעמדת נחיתות.
2. אם יתקיים מסחר במין בחברה הזו, רובה יכלול נשים שמשרתות גברים (ואולי גברים שמשרתים גברים, אך כמעט ולא גברים שמשרתים נשים).

ברגע ששני התנאים האלו לא יתקיימו (כלומר, אם נחיה בחברה שבה שני המינים שווים זה לזה ושירותי המין יהיו הדדיים) אז טיעון הנגד יהיה תקף. אך כל עוד שני התנאים הללו מתקיימים, חוסר ההדדיות שבזנות יבטא השפלה מסוימת של נשים מתוקף מעמדן החברתי. אך גם אם נשים לא תהיינה בעמדת נחיתות חברתית, עדיין משהו בחוסר ההדדיות במתן שירותי מין ימשיך לבטא השפלה. ההשפלה הזאת עלולה להרע את מצבן של הנשים ואת היחס אליהן ולכן נחשבת לתוצאה שלילית של הסחר.

מסקנה: הגרסה האינטרנציונלית ברמה החברתית היא הטיעון הסימבולי הסביר היחיד מסוג "הסימן השגוי", אך בתנאי ששתי הסיבות שהזכרתי מתקיימות. מכיוון שקשה לראות מתי שתי הסיבות הללו לא יתקיימו, בינתיים ניתן לקבל את הטיעון הזה.

טיעון המטבע השגוי: הצעות כסף תמורת שירותים נוטה לבטא ניכור בין המשתתפים בעסקה. מאחר שנטען כי ישנן מערכות יחסים שניכור אינו מתאים בהן, ניתן גם לטעון שקנייה ומכירה של שירותים במסגרת מערכות היחסים האלו אינה תקינה מבחינה מוסרית. כמו כן, הכנסת מושגים של כסף למערכות יחסים מסוימות יכולה להשחית אותן.

טיעון המטבע השגוי כנגד זנות: זנות מבטאת ניכור בין המשתתפים בעסקה ולכן משחיתה את סוג מערכת היחסים ההדדית הדרושה כדי להבין את המיניות האנושית כטוב שמכונן משיתוף (common good). כאשר כסף נכנס לתוך מערכת יחסים מינית הוא הורס את אלמנט ההדדיות, והופך יחסי גומלין מנייים שוויוניים למשהו אחר לחלוטין.

<p>הגרסה האינטרינזית ברמה חברתית:</p> <p>זנות מעודדת את התפיסה שמערכות יחסים מיניות לא הדדיות הן לגיטימיות, והעדפה שלהן על פני מערכות יחסים הדדיות היא לגיטימית. נרמול התפיסה הזאת הוא פגיעה בערך של מיניות האדם, ובפרט בערך של מיניות האישה.</p>	<p>הגרסה האינטרינזית ברמה הפרטית:</p> <p>דומה שאין פגיעה אינטרינזית במשתתפים בעסקה של זנות. אם זנות היא בין שני אנשים שלא מקיימים מערכת יחסים אחרת מלבד מערכת היחסים הכלכלית, דומה שאין פגיעה ממשית מזהזות, כל עוד האישה מחזיקה בתפיסות המתאימות בנוגע ליחסי מין, וכל עוד היא לא במצב פגיע (מבחינה כלכלית, חברתית או נפשית). עם זאת, במקרה שבו שני האנשים מקיימים מערכת יחסים (לדוגמה רומנטית), נדמה שלדרוש תשלום על יחסי המין ביניהם יכולה לפגום במערכת היחסים שלהם.</p>	<p>הגרסה האינסטרומנטלית ברמה חברתית:</p> <ol style="list-style-type: none"> השיח הכלכלי שיתפתח ממיסוד זנות ישפיע על תפיסת המיניות בחברה, על החוויות האישיות של אנשים ועל היחס שלהם ליחסי מין ולנשים. מיסוד זנות יכול להוביל לשינוי התפיסה של יחסי מין בחברה, כך שיחסי מין לא ייתפסו עוד כמשהו שצריך להכיל רצון כן ותשוקה. ההעדפה לקיים יחסי מין עם נשים גם בדיעוה שהן לא רוצות את יחסי המין תהפוך להיות לגיטימית. שינוי התפיסה יכול להוביל לשינוי היחס ליחסי מין ולנשים. היחס הזה יכול להיות פוגעני. 	<p>הגרסה האינסטרומנטלית ברמה הפרטית:</p> <p>דומה שאין פגיעה אינסטרומנטלית בעסקה של זנות – כל עוד האישה מחזיקה בתפיסות המתאימות בנוגע ליחסי מין, וכל עוד היא לא במצב פגיע (מבחינה כלכלית, חברתית או נפשית).</p>
--	--	---	---

טיעון נגד טענה מס' 2 של הגרסה האינסטרומנטלית ברמה חברתית ולגרסה האינטרינזית ברמה חברתית:

אם יחסי מין לא הדדיים יכולים להיות מוסריים ברמה הפרטית, כי אין טיעון סימבולי מסוג המטבע השגוי שתקף ברמה הפרטית, אז למה יחסי מין לא הדדיים הפוכים להיות לא מוסריים כשהם ממוסדים?

טיעון נגד טענה מס' 1 של הגרסה האינסטרומנטלית ברמה חברתית:

זו לא טענה נגד השוק, אלא נגד התייחסות לא הולמת לאופי של מערכת יחסים מסוימת. אם אדם לא מעוניין להכניס כסף למערכות יחסים מיניות הוא לא חייב לעשות זאת. זנות יכולה להתקיים לצד יחסי מין שהם לא במסגרת עסקה.

**תשובה לטענה נגד טיעון מס' 1 של הגרסה
האינסטרומנטלית ברמה החברתית:**

הטיעון הזה כן יוצא בהכרח נגד השוק, כי השוק כופה את התפיסה הכלכלית שלו, שלא תמיד היא הולמת, על כל החברה. השוק המוסדר יגרום לכך שכל בני האדם בחברה יהיו מודעים למחירון של שירותי המין, ולאופן ההערכה הכספית של יחסי מין בשוק. עקב כך, כל בני החברה, בין שירצו בזה ובין שלא, יהיו מודעים באופן כמעט אוטומטי לשווי החוויות המיניות שלו בשוק. כך נכפית על כל אחד ואחד המחשבה על החוויות המיניות שלו דרך המושגים הכלכליים של השוק. בבסיס הטיעון הזה ניצבת ההנחה שלא כולם רוצים שכל מערכות היחסים המיניות והאינטימיות שלהם יהיו בעלות אופי כלכלי וכספי.

**תשובה לטענה נגד טיעון מס' 2 של הגרסה
האינסטרומנטלית ברמה החברתית ולגרסה
האינטרינזית ברמה החברתית:**

זנות היא מוסרית בתנאים מאוד ספציפיים. כשאנחנו מתירים זנות, אנחנו לא מתירים אותה רק במקרה ספציפי. המסר שיוצא מזנות הרבה יותר כוללני. המסר הוא שלגיטימי לקיים יחסי מין עם נשים גם כשידוע שאין להן תשוקה לאדם שהן איתו וגם כשהן אינן נהנות מהם. המסר הזה פוגע בערך מיניות האדם ובפרט בערך מיניות האישה. כמו כן, המסר יכול להוביל לשינוי התפיסה לגבי יחסי מין בחברה ומכאן גם לפגיעה ביחס לנשים.

מסקנה:

כל הטיעונים ברמה החברתית של טיעון המטבע השגוי עומדים בכל הביקורות. הטיעונים האלה הם טיעונים סימבוליים תקפים כנגד זנות.